

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Tema Politik i Norden året 2024

Inledning: Norden i Nato

Danmark: Truede riger • Finland: Ny säkerhetspolitik
och ny president • Island: Valkyrior kommer till makten

Norge: Turbulente tider • Sverige: Skandalernas år
Dei sjølvstyrde områda: Grønland sett på verdskartet

Satir: Roll i en ny värld

Krönika: Nordisk nyorientering från USA till Europa

NT-Intervjun

Katrín Jakobsdóttir "Politik är livet självt"

Kultur

NT-serien Designer: Banbrytande Sveinn Kjarval

Film: Fenomenet Stormskärs Maja

För egen räkning: Kulturkanon i nordiskt ljus

Översättarpriset 2024 till Janina Orlov "Rytmen är A och O"

Bokessä: J. F. Willumsen – En konstnerisk krig

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2025 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2025

INNEHÅLL

Artiklar

Tema: Politik i Norden året 2024

Norden i Nato. <i>Guy Lindström</i>	1
Truede riger. Dansk politik 2024. <i>Arne Hardis</i>	5
Ny säkerhetspolitik och ny president. Finsk politik 2024. <i>Tommy Westerlund</i>	15
Valkyrior kommer till makten. Politik på Island 2024. <i>Orri Páll Ormarsson</i>	23
Fem dager som forandret Arbeiderpartiet. Politikk og økonomi i Norge i 2024. <i>Harald Stanghelle</i>	33
Skandalernas år. Svensk politik året 2024. <i>My Rohwedder</i>	43
Dei sjølvstyrde områda i Norden. Politikk og økonomi i 2024. <i>Jan Kløvstad</i>	53

Satirteckningens roll och utveckling – Från en svensk utblick. *Lena Wiklund* 59
Rigdom af råstoffer i Grønland – men dyre at udnytte.

<i>Marianne Krogh Andersen</i>	67
Anni Blomqvist och fenomenet Stormskärs Maja. <i>Tomi Riitamaa</i>	75
NT-serie: Nordiska Designer – 4. Island. Sveinn Kjarval – Möbelformgivare och inredningsarkitekt. <i>Arndís S. Árnadóttir</i>	85

NT-Intervjun

"Politik är livet självt" Samtal med Katrín Jakobsdóttir. *Gerður Kristný*. 91

* * *

För egen räkning

Intresse för grannländerna skulle gagna diskussionen om kulturkanon.

<i>Gunilla Kindstrand</i>	99
-------------------------------------	----

Krönika om nordiskt samarbete

Nordisk nyorientering från USA till Europa. *Johan Strang*. 103

* * *

Letterstedtska föreningen

Det nordiska översättarpriset 2024 – Priskväll för Janina Orlov –

en tribut till översättarkonsten. *Louise Hertzberg* 107

LF-föreläsning: Litterär flerspråkighet och översättning –

som villkor och möjlighet. *Julia Tidigs*. 113

* * *

Bokessä

J. F. Willumsen – En konstnerisk krigar og hans mangefacetterede liv.

Erik Steffensen 121

Kring böcker och människor

En världsförbättrare från Norden. Petteri Taalas syn inifrån FN-systemet.

Guy Lindström 125

Nordisk arbeiderlitteratur. *Hans H. Skei* 128

Så övergav Sverige alliansfriheten. *Fredrik Sterzel* 130

Mandatställningen 134

Sammanfattning, Tiivistelmä. 137, 138

GUY LINDSTRÖM

NORDEN I NATO

Politik i Norden året 2024

Inledning

Den säkerhetspolitiska utvecklingen i vår omvärld har gjort att de nordiska länderna ytterligare har stärkt greppet om försvars- och säkerhetspolitiken under 2024. Sedan början av mars 2024, efter att Sveriges medlemskap slutligen blivit klart, ingår alla nordiska länder i Nato. Länderna arbetar aktivt med att förstärka försvaret, att skapa ett större inflytande i Nato och EU och att utveckla det nordiska försvarssamarbetet inom NORDEFCO. Alla nordiska länder ger fortsättningsvis också ett starkt stöd till Ukraina både materiellt och politiskt. Våra länder har visat resten av västvärlden att vi har vilja och resurser för att backa upp Ukraina och motverka hotet från Ryssland. Med den osäkerhet som den nya amerikanska administrationen har skapat kring Nato, med president Donald Trumps anspråk på Grönland, och med en fredsprocess som ser ut att ge dåliga villkor för Ukraina, finns en politisk samsyn att vi under kommande år behöver ett ännu närmare utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete, och ytterligare satsningar på försvaret.

År 2024 har också inrikespolitiskt varit ett händelserikt år, med val i nästan alla våra länder. I Finland och Island har det ordnats presidentval. Island har också hållit val till altinget. I Danmark, Finland och Sverige har man haft val till Europaparlamentet. Norge har inte haft val, men upptakten till stortingsvalet senare detta år skapade redan mot slutet av året en regeringskris som ledde till att Norge fick en socialdemokratisk minoritetsregering i januari 2025.

Skribenterna och tecknarna

En erfaren och kunnig grupp av skribenter står också i år för de sex politiska översikter som följer här. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin tjugofjärde danska översikt i följd. Tommy Westerlund, tidigare ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*, står i år för sin tredje översikt över politiken i Finland. Orri Pall Ormarsson skriver i år sin fjärde isländska politiska redogörelse. Han är journalist på *Morgunblaðið*. Harald Stanghelle, fd redaktör på *Aftenposten* från Norge, står för sin tjuogoandra politiska översikt. Den svenska översikten är i år för första gången skriven av My Rohwedder som är politikreporter på *Aftonbladet*. De nationella politiska översikterna kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har också i år skrivits av Jan Kløvstad, sekreterare för Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Nordisk Tidskrift har förmånen att samarbeta med många rutinerade tecknare som står för illustrationerna av våra översikter. Jens Hage syns i *Berlingskes*

spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet* och tecknar också direkt för *Nordisk Tidskrift*. Ívar Valgarðsson och Björn Heimir bidrar med teckningar från *Morgunblaðið*. Inge Grødum tecknar direkt för den norska översikten. Magnus Bard som står för karikatyrerna från Sverige tecknar för *Dagens Nyheter*. *Nordisk Tidskrift* håller fast vid traditionen att lägga upp de politiska översikterna med karikatyrer. Bilderna ger ofta en snabb översikt över de centrala problemställningarna, och fångar upp stämningar som annars kan vara svårare att varsebli när man växlar mellan danska, norska och svenska texter.

Säkerhetspolitiken i förgrunden

Under 2023 och början av 2024 togs de sista avgörande stegen för att föra in hela Norden i Nato. Både Turkiet och Ungern hann emellertid ännu i början av året ställa till med några extra turer innan Sverige slutligen som 32:a medlemsland formellt blev medlem den sjunde mars. Några dagar senare gick den sista nordiska flaggan i topp utanför Natohögkvarteret i Belgien.

När alla nordiska länder nu är medlemmar finns förutsättningar för ett ännu närmare samarbete inom försvars- och säkerhetspolitiken också direkt inom Nato som organisation. Här kan de nordiska länderna välja att aktivt och gemensamt ta sig en roll som motsvarar deras militära förmåga och geopolitiska betydelse. Danmark, Finland, Norge och Sverige satsar alla på försvaret och står starka i jämförelse med många andra Natomedlemmar. Många bedömer att ett målmedvetet Norden kan vara den pådrivande kraft som Nato nu behöver för att bygga upp sin militära styrka, och samtidigt göra Europa starkare i ett läge när Rysslands krig mot Ukraina kan sluta på villkor som ytterligare förstärker det ryska hotet mot Europa. Målmedvetenhet i Norden kan behövas också för att motverka den oro som president Trumps uttalanden kring Nato och Grönland under den senaste tiden har skapat. Danmark har redan tagit beslut om nya satsningar på försvaret i Grönland och i de övriga länderna arbetar man med en förstärkning av försvaret också i nordområdena, som nu, när den nya geopolitiken gör sig gällande, blir allt mera centrala.

Den nordiska säkerhetsarkitekturen bygger på starkt nationellt försvar, på Natomedlemskap och medlemskap i EU, på en rad olika avtal, både bilaterala med USA och mellan stater i Europa, samt på det nordiska försvarssamarbetet inom NORDEFKO. De nordiska ländernas styrka är vanan att samarbeta, och en redan nu betydande militär förmåga. För att skingra osäkerheten kring framtiden, kunde man ännu en gång överväga om säkerheten i Norden ytterligare kunde stärkas genom ett formellt nordiskt försvarsförbund. Ett sådant förbund kunde ses som ytterligare en återförsäkring i ett läge där det är svårt att förutse hur Nato på sikt kommer att utvecklas, och vilken förmåga Europa har att bygga upp sitt försvar till en nivå som inger respekt. En översyn av Helsingforsavtalet, den nordiska samarbetsöverenskommelsen från 1962, verkar bli aktuell inom en nära framtid. Det kunde vara naturligt att i anslutning till den processen också se närmare på det säkerhetspolitiska samarbetet.

Valen 2024

Valet till Europaparlamentet hade många likheter mellan Danmark, Finland och Sverige. Under ledning av den erfarna parlamentarikern Pia Olsen Dyhr tog Socialistisk Folkeparti (SF) i Danmark tre mandat i valet, lika många som socialdemokraterna, som fick 16,6% av rösterna mot 17,4% för SF. Den största valförlusten gjorde Venstre, men slutade ändå som största borgerliga parti med 14,7% av rösterna. I Finland blev Samlingspartiet vinnare och tog fyra platser. Den stora överraskningen stod emellertid också här Vänsterförbundet för. Deras kunniga och populära ledare Li Andersson fick flest personliga röster i ett EU-val någonsin i Finland. Därmed fördubblade hon Vänsterförbundets normala resultat i val och det gav partiet tre platser i Europaparlamentet, mot två för socialdemokraterna. Valets största förlorare var Sannfinnarna som tappade ett mandat, liksom De Gröna. Sverigedemokraterna (SD) blev under EU-valrörelsen ertappade med att använda anonyma konton på nätet för att driva sin politiska agenda, och valet slutade med ett bakslag för partiet. För Vänsterpartiet blev valet också här en stor framgång med Jonas Sjöstedt, ett välkänt namn för de svenska väljarna, som toppkandidat. I Sverige gick valet bra också för Miljöpartiet.

Av förekommen anledning hålls inte Europaval i Island eller Norge. EU påverkar emellertid den politiska debatten i länderna, under den senaste tiden igen mera synligt. I Island diskuteras en ny folkomröstning om medlemskap i EU under de närmaste åren. I Norge ledde frågan om EU:s roll i energipolitiken till regeringskris. I Norge är man emellertid överens om att inte åtminstone just nu lyfta upp frågan om en ny folkomröstning på agendan. Förändringar i det säkerhetspolitiska läget kan ändå leda till att frågan snart kan komma att diskuteras igen.

I Island hölls parlamentsval i slutet av november. Samfylkingin blev största parti i altinget med 21% av rösterna och 15 platser av 63. Självständighetspartiet förlorade något, och stannade på 19%. Framstegspartiet gick ordentligt tillbaka och förlorade över hälften av sina platser. Vänstern-de gröna föll helt ur altinget, efter att ha suttit där i 25 år, eller närmare 90 om man räknar in också deras föregångare på yttersta vänsterkanten. Island har en rösttröskel på 5% på riksnivå.

Nya presidenter i Finland och Island

I Finland blev resultatet i den första valomgången i januari mycket jämnt, efter en bra och saklig valkampanj mellan många erfarna politiker. Samlingspartiets kandidat Alexander Stubb tog 27% av rösterna och på andra plats kom De Grönas Pekka Haavisto med nästan 26%. Med det här resultatet gick Haavisto för tredje gången till finalen i presidentvalet. Segern togs i varje fall hem av Alexander Stubb som i andra valomgången fick 51,6% av rösterna mot 48,4 för Haavisto. Båda kandidaterna betraktas som liberala politiker. I valet av Stubb fick Finland en president med stor utrikespolitisk erfarenhet och ett omfattande internationellt nätverk. Han är också den första svensk- eller tvåspråkiga presidenten sedan Mannerheim. Stubb tillträdde som president den första mars.

I Island hölls presidentval den första juni, efter att den sittande presidenten i början av året meddelat att han inte ställer upp för återval. Valet lockade ett stort antal kandidater, men kom i slutskedet i praktiken att stå mellan den populära tidigare statsministern Katrín Jakobsdóttir och Halla Tómasdóttir som också var kandidat 2016. Valet slutade med en seger för Halla Tómasdóttir som fick 34% av rösterna. Hon har en bakgrund inom näringslivet och tillträdde som president den första augusti. I Island väljer man president i en valomgång och den som får flest röster blir vald.

Politiska constellationer i ständig förändring

Årets politiska översikter visar att det politiska livet i våra länder fortsätter att gå i en allt snabbare rytm. Debatterna blir allt mera polariserande och antagonismen mellan de som medverkar starkare. Allt kretsar kring personer, aktuella utspel och synlighet som ska ge resultat på kort sikt. Under 2024 kom det här kanske främst fram i Danmark och Island, men utvecklingen är stort sett likande i alla länder. Årets svenska översikt har rubriken Skandalernas år. Riktigt lika synliga har skandalerna kanske inte varit i de andra länderna, men de populistiska partierna har valt en väg som klart avviker från den traditionella. Sverigedemokraterna har drabbats av incidenter av olika slag. I Finland har Sannfinnarna ställt till med en rad övertramp. I Danmark har Dansk Folkeparti brutit samförståndet kring Danmarks stöd till Ukraina. Gemensamt för alla de här partierna, också i Norge, är att man samtidigt är mycket skickliga på att snappa upp internationella trender till exempel mot invandring och annat som anses vara ”woke”, tidigare från andra delar av Europa, för tillfället från Trumps Amerika, och skickligt kan utnyttja dessa för att få maximal synlighet. Samtidigt har både Fremskrittspartiet i Norge och Sannfinnarna redan medverkat i flera regeringar, och i Sverige styr de borgerliga med Sverigedemokraternas stöd.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 76:e session arrangerades i Reykjavik den 28-31 oktober. President i Nordiska rådet under 2024 var Bryndís Haraldsdóttir från Island. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster, och gruppen nordisk frihet. Kristina Háfoss från Färöarna är direktör för Nordiska rådet. Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Sverige. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på ett integrerat Norden utan gränshinder, ett grönt Norden, ett konkurrenskraftigt Norden och ett socialt hållbart Norden. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Karen Ellemann från Danmark.

ARNE HARDIS

TRUEDE RIGER

Dansk politik 2024

Året bød på begivenheder, som i mere normale tider ville påkalde sig status som afgørende. En partileder døde midt i sin gerning. Landets største parti blev ydmyget ved europaparlamentsvalget. Gamle fjender fandt sammen om at redde havmiljø og fjorde. Den brede regerings stolte bygningsværk begyndte at vise alvorlige sætningsskader. Venstrefløjen jog gamle spøgelser på porten. Alle sammen større og store foreteelser, som hører en årskrønike til. Men kort før jul blussede et skæbnsvangert slagsmål om Grønlands fremtid op, som kan vise sig at blive 2024's altdefinerende begivenhed i dansk politik.

Arne Hardis er politisk redaktør på *Weekendavisen*.

Da et i øvrigt begivenhedsmættet 2024 i juledagene var ved at rinde ud, indløb fra den anden side af Atlanterhavet en julehilsen fra USA's kommende præsident, som skulle vise sig at blive et varsel om dyb krise i det danske rigsfællesskab og i relationen mellem Danmark og USA.

Donald Trump afslørede, at han ikke havde glemt sin ambition om at købe Grønland, som han første gang gav offentligt udtryk i 2019, hvad der dengang udløste en kort, hektisk krise mellem præsidenten og den også dengang siddende danske statsminister, socialdemokraten Mette Frederiksen. Fanget på hælene beskrev Frederiksen dengang tilbuddet om en "ejendomshandel" mellem USA og Danmark med formentlig ærlighed og i hvert fald uden diplomatisk filter. Tanken var, udtalte hun, absurd.

Det fik dengang Trump til at beskrive statsministerens måde at omtale USA på som usympatisk ("nasty"). Den diplomatiske krise blev afværget, da Danmark lovede USA at opruste i Grønland, som rent geografisk ligger som et skjold mellem amerikanerne og russerne og bag dem kineserne.

Og nu er dramaet tilbage igen for fuld musik. Et gammelt tema genopføres med nye og genkommende aktører og helt nye politiske og diplomatiske metoder: På sit sociale medie *Truth Social* ønskede Donald Trump glædelig jul til grønlænderne, hvis land USA ifølge ham har brug for, lige som grønlænderne selv efter hans vurdering ønsker det amerikanske ejerskab. Julehilsenen indeholdt også kritik af uønsket kinesisk involvering

i Panamakanalen og den lykkebringende fremtid, der ventede Canada, hvis landet blev endnu en stjerne i Stars and Stripes. At det bag den trump'ske brovten er den gamle Monroedoktrin, der slår i bordet, er tydeligt nok. Senere er også Gaza indgået i præsidentens planer og aktiviteter, hvis alvor garneres med trusler om toldkrig mellem USA og store dele af resten af verden.

Pax Americana har vist et nyt ansigt. Trumps velkendte dobbeltparole *America first* og *Make America great again* har fået en ny, ganske konkret betydning. Det gør konfliktens potentialer verdensomspændende, men for Danmark og Grønland er der naturligvis særlige problemer at håndtere.

Omstridt ejerskab til Grønland

Striden om retten til Grønland har lange historiske aner. I et hurtigt rids: Øen har været norsk interesseområde og dermed under dansk overhøjhed gennem århundreder. Da Danmark endte som taber i Napoleonskrigene, gik Norge tabt, men ikke Grønland, Island og Færøerne. Det fik betydning, da en heftig strid mellem Norge og Danmark om Østgrønland blev afgjort ved den internationale domstol i Haag i 1933. Nordmændene måtte rømme det store område, de havde døbt Erik den Rødes Land, det fik efter dommen i Haag navnet Christian den Tiendes Land.

Inden da, midt under Første Verdenskrig, havde den danske udenrigsminister, Erik Scavenius, gjort sit forarbejde og sikret amerikansk accept af dansk overhøjhed over hele Grønland. Det skete i forbindelse med salget af de danske vestindiske øer, som amerikanerne ikke ville risikere at se forvandlet til tysk brohoved under opgøret mellem verdens stormagter.

Den amerikanske forsikring skulle vise sig at være en historisk parentes indrammet af de to verdenskrige. Da Anden Verdenskrig udbrød, blev den isolerede ø igen centrum for stormagtsinteresser, og Danmarks gesandt i USA, Henrik Kauffmann, erklærede sig uafhængig af det besatte Danmarks regering. Uden at kunne nås af hverken den hjemlige regerings eller den tyske besættelsesmagts sanktioner forærede Kauffmann den militære kontrol over Grønland til USA.

Det blev man meget vred over i København. Efter Befrielsen blev man gladere for Kauffmanns bidrag til at placere Danmark på amerikansk side i den verden, som rejste sig af Hitlertysklands og Japans nederlag. Hovedlinjerne i aftalen mellem Kauffmann og USA blev bekræftet i 1951. Danmark ejede fortsat øen og stod for det politiske og administrative, mens forsvarsinteresserne skulle varetages af USA. Der har siden været betydelig amerikansk militær tilstedeværelse i Grønland, også med atomvåben.

Den arbejdsdeling er med Trumps præsidentskab ikke længere nok til at sikre stabilitet i trekantdramaet mellem Danmark, Grønland og USA.

Giftig stemning i Rigsfællesskabet

Med ét er Danmark fanget i den største udenrigspolitiske krise siden Anden Verdenskrig, og den vil præge landet i lang tid fremover. Økonomisk, fordi de danske politikere har fået meget travlt med også at opruste i Arktis. I forvejen er der sket en betydelig forøgelse af forsvarsbudgettet grundet krigen i Ukraine og NATOs krav til alle lande om omsider at yde en større del af deres BNP. Politisk, fordi det er selve rigsfællesskabet, som er truet. Grønland risikerer - set fra et dansk perspektiv - at skulle skrives ind i en række at tabte lande, riger og regioner: Skåne, Halland, Blekinge, Norge, Slesvig, Island.

Denne remse er knap af betydning for grønlænderne. På øen er selvstændighedstrangen stærkt øget gennem årtierne. Følelsen af en dansk holdning spændt ud mellem det ligeglade og det nedladende er udbredt og styrkes hele tiden. Danmarks linje har været bestandig at understrege, at beslutningen om eventuel selvstændighed må være op til grønlænderne selv, men det har ikke løst den betændte konflikt.

Senest er den grønlandske frihedstrang tilsat en meget dybtgående kritik af Danmark bredt blandt grønlandske politikere og i den grønlandske elite i øvrigt. Kritikken næres af fortidens koloniale relation i almindelighed og af grønlænderes fornemmelse af udbredt dansk forglemmelse af forholdene og ønskerne i Rigsfællesskabets nordlige del.

Særlig giftig er relationen blevet, efter at en årtier gammel såkaldt spiralskandale er vakt til live i den offentlige debat både i Grønland og Danmark. Tusindvis af unge grønlandske kvinder fik gennem 1960erne og 1970erne opsat spiraler for at begrænse antallet af barnefødsler og øge folkesundheden. Sundhedstiltaget skete for mange uden eller med begrænset samtykke. Den sag har i det aktuelle politiske klima udløst den anklage, at Danmark har været i færd med at begå folkemord på den lille grønlandske befolkning. Yderligere: Diskussionen mellem Danmark og Grønland føres fortrinsvis om økonomi; hvem skylder hvem, når det store regnestykke om bloktilskud og minedrift gøres op?

Samlet set placeres København i den trump'ske tid i en meget vanskelig politisk og diplomatisk position. Dansk imødekommelse af USA risikerer at støde grønlænderne yderligere bort fra København. Overlades stadig mere selvstændighed til grønlænderne, øges amerikanernes interesse for at kontrollere Grønland automatisk. Men det alternativ ikke at gøre noget, er ikke rigtig muligt. Magttomrum findes ikke i denne verden og slet ikke i det arktiske område.

Danmark har da også fået travlt med at føre de beslutninger om oprustning i Arktis ud i livet, som man prøvede at stille Trump tilfreds med tilbage i 2019. I Nuuk nærmer det tidspunkt sig, hvor politikere og befolkning må tage stilling til deres fremtid. Den samlende parole i Nuuk lyder, at man hverken vil være

danske eller amerikanske, men grønlandske. Den danske økonomiske støtte er det nok muligt at slippe af med, men hvordan undgå, at det store land med den lille befolkning suges ind i amerikanernes favn, hvis de stævner ud med friheden som mål?

Borgerlige kvaler

Hele dette arktiske drama fyldte ikke meget gennem hovedparten af 2024, som alligevel blev dramatisk nok anskuet fra den "normale" og velkendte politik position.

I starten af marts døde De Konservatives formand, Søren Pape Poulsen, kun 52 år gammel. Han arbejdede fortsat energisk på at bringe sit parti ud af det monumentale nederlag, man led ved valget i 2022, og døde midt i sin gerning - mens han holdt oplæg ved et hovedbestyrelsesmøde i sit parti. Ved valget var Pape rutsjet fra en position som statsministerkandidat og med udsigt til sikker mandathøst til en fuldtonet fiasko.

Efter Papes død har partiet samlet sig om daværende erhvervsordfører Mona Juul som den skikkelse, man må tro på som genrejser, og som i det mindste ikke splitter partiet, som historisk rummer dybe delelinjer. Mona Juul har da også stabiliseret sit partis meningsmålte opbakning, men ikke afgørende styrket fornemmelsen af, at hun kan være en ledende skikkelse i det borgerlige Danmark.

Det borgerlige Danmarks problem er det samme, som det har været gennem det seneste par år: Det traditionelt ledende blå parti, Venstre, er gået i regering med Socialdemokratiet sammen med det nye parti Moderaterne, som ledes af den tidligere Venstreformand og statsminister Lars Løkke Rasmussen. Deres trøst er, at den utraditionelle og uvante regering hen over midten er så upopulær. Trekantregeringen har i meningsmålingerne smidt omkring en tredjedel af mandatbeholdningen ved folketingsvalget, og intet synes at kunne rette op på det.

De fire borgerlige partier uden for regeringen - Konservative, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og det af den tidligere Venstreprofil Inger Støjberg skabte Danmarksdemokraterne - er ikke enige om så meget. De er heller ikke lykkedes med at stille en statsministerkandidat, som kunne være et alternativ til Mette Frederiksen. Nogle sætter deres lid til, at Venstre vender hjem til borgerligheden, andre håber, at Lars Løkke kan overbevises om en tilsvarende hjemkomst. Et enkelt af partierne, Dansk Folkeparti, har derimod lovet at forhindre, at Lars Løkke får selv den mindste lille ministerpost i en regering baseret på blå mandater. Det ligner det politiske livs udgave af cirkelns kvadratur at få et dueligt blå flertal ud af det menageri.

Projekt skovrejsning

Kort før sommerferien præsterede den upopulære regering hen over midten et større forlig på det grønne område, som dokumenterede, at den måske ikke kan gøre sig populær, men dog lave politik i den større skala. Gennem længere tid har man spændt ventet på, hvorvidt regeringen ville kunne beslutte en bebudet CO₂-afgift på landbruget, når det pressede Venstre sad i regering. Venstre er groet ud af dansk landbrug og har historisk forsvaret landbrugets interesser. Ville det ikke for Venstre være selvmord at plage det landbrug, som Venstreudbryderen Inger Støjberg har som hovedærinde at beskytte? Hun kæmper for de oversete og glemte ude i provinsen, og har stor folkelig støtte på det program.

Men her viste trepartsforhandlinger med inddragelse af den grønne organisation Danmarks Naturfredningsforening og landbrugsorganisationen Landbrug og Fødevarer sig at være nyttige. Det samme gjorde paradoksalt nok den elendige tilstand, mange danske fjorde er i, plaget som de er af alt for rigelig udledning af kvælstof gennem årtier - også det seneste. Det kvælstof kommer især fra landbruget.

Det politiske fokus blev i trepartsforhandlingerne flyttet noget fra CO₂ og klima til kvælstof og kampen for renere fjorde. Det er formentlig vælgermæssigt nemmere at forstå, at man skal bruge mange penge på at redde de ødelagte fjorde end på det mere abstrakte krav om reduceret CO₂-udledning. I hvert fald: Tilsat betydeligt politisk mod fra de to store interesseorganisationer og 40 milliarder statslige tilskudskroner landede regeringen en stor aftale. Essensen er, at store landbrugsområder med megen kvælstofudledning skal opkøbes, eller landmanden skal selv inspireret af støttekronerne omlægge sin produktion, således at der eksempelvis rejses skov, hvor der før var bølgende kornmarker, i meget stor stil. I alt taler man om 250.000 hektar skov frem mod år 2045, og det er efter danske forhold en gigantisk ændring af landskabet. CO₂-afgiften på landbruget blev også vedtaget, men den indføres langsomt og i en så mild udgave, at det ventede oprør blandt danske landmænd stort set er udeblevet.

Venstre har da også rettet sig betydeligt i meningsmålingerne, mens de socialdemokratiske vælgere stadig har svært ved at tilgive, at Mette Frederiksen er gået i regering med blå partier. Der er tilført velfærdsområdet betydelige midler, og den danske beskæftigelse er rekordhøj, men der er formentlig noget dybere på spil. Vælgerne kan ikke vænne sig til, at socialdemokrater også går ind for skattelettelse, hvilket måske ikke er så mærkeligt. Partiet har gennem lang tid argumenteret for, at velfærd og skattelettelse er hinandens direkte modsætning. "Velfærd eller skattelettelse" har det manende heddet i valgkampe; nu skal det lille ord *eller* erstattes med et *og*, og det kræver selvsagt tilvænnning.

Heller ikke Moderaterne har det godt efter en meget omtalt skandale i partiets organisation, som handlede om arbejdsmiljø og et barsk klima der.

Støjberg-bølgen. Tegning Jens Hage.

Summa: Regeringens opbakning forblev gennem hele 2024 på det lave niveau, som er blevet dens nye normal: 33-35 procents opbakning i stedet for det flertal, man skaffede sig ved folketingsvalget i 2022.

Lillesøster blev størst ved EU-valget

Den egentlige rystelse for statsministerpartiet indtraf ved europaparlamentsvalget i juni, hvor Socialdemokratiet blev mindre end Socialistisk Folkeparti anført af den erfarne parlamentariker Pia Olsen Dyhr. Begge partier erobrede tre mandater, men målt i procent distancerede venstresidens lillesøster storesøsteren. SF fik 17,4 procent, Socialdemokratiet blot 16,6 procent. Det er den slags tal, der bærer betydelig symbolsk kraft med sig.

Størst tab led Venstre, som gik fra fire til to mandater, men det blev set som en sejr i partiet. Dels blev Venstre med 14,7 procent af stemmerne det suverænt største borgerlige parti. Dels var 14,7 procent markant større opbakning, end partiet sommeren 2024 lå på i meningsmålingerne. Internt i Venstre blev europaparlamentsvalget set som et egentligt vendepunkt.

Men som nævnt: Dramaet var vælgerens flugt fra Socialdemokratiet til SF. Mette Frederiksen sadlede straks om - i det omfang det var muligt, bundet som man er af regeringsgrundlaget med de to blåtonede partier - og begyndte at lyde mere som folkesocialisterne. Efter sommerferien kulminerede det med statsministerens bebudelse af, at Socialdemokratiet ønsker at ændre i indgåede, økonomisk meget betydningsfulde aftaler om danskernes pensionsalder.

Det er aftaler, som har næsten tyve år på bagen, og som er af stor betydning for holdbarheden af dansk økonomi, da de lader pensionsalderen stige i takt med

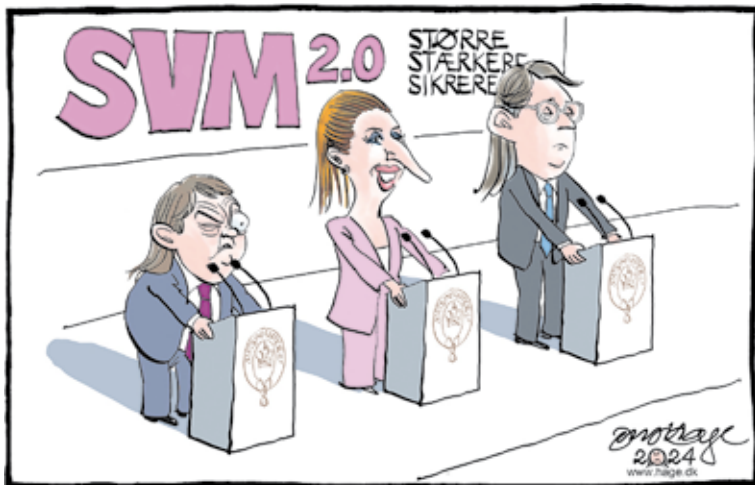
levealderens øgning. Det er blevet en forbitret folkesport for unge debattører at regne ud, hvor langt op i deres halvfjerdser de om mange år skal være, før de kan trække sig fra arbejdsmarkedet. Nu er der ikke nogen lov, der forhindrer folk i at trække sig, når de vil, men det kræver solid privatøkonomi, og her er folkepensionen for mange med jævne indkomster en betydelig komponent.

Den socialdemokratiske melding om at ville anfægte den automatiske stigning i pensionsalderen, der udløste betragtelig uro også internt i regeringen, har da også en social profil, som partiet utvivlsomt har tænkt vil være egnet til at friste vælgere, som i dag har søgt ly hos folkesocialisterne.

Meget konkret var Mette Frederiksen ikke - der er virkelig lang tid, til eventuelle ændringer skal sættes i værk, men det synes at være udvalgte, klassisk lavt uddannede grupper med en lang tid på arbejdsmarkedet bag sig, partiet har i tanker. Gamle kernevælgere, med andre ord. Hvis man standsede den generelle stigning i tilbagetrækningen, så den kom alle til gode, ville den offentlige økonomi bryde sammen, og det har Socialdemokratiet da heller ikke stillet i udsigt.

Resten af regeringen - Venstre og Moderaterne - er lodret imod de socialdemokratiske tanker, og man er ikke lykkedes med at finde et kompromis. Det er ikke usandsynligt, at spørgsmålet endnu ikke er afklaret, næste gang der skal være folketingsvalg. Det vil ikke være Socialdemokratiet ukært; man har før med en slagsnålestikspolitik på pensionsområdet haft held til at interessere kernevælgere.

Nervøsiteten i regeringspartierne gælder også det næste møde med vælgerne: kommunalvalget i november 2025. Alle meningsmålinger forudser fornyede socialdemokratiske nederlag i de store byer, hvor man i forvejen står historisk

Mette Frederiksen og hendes to væbnere, som Jens Hage har ladet kopiere hendes bundesligafrisure. Til venstre Lars Lykke og til højre Troels Lund Poulsen. Tegning: Jens Hage.

svagt. Værst ser det ud i København, hvor Enhedslisten er største parti, men hvor også SF gør indhug i den socialdemokratiske vælgerbase. Socialdemokratiet frygter at miste overborgmesterposten med al den nederlagsstemning, det vil sprede, og Mette Frederiksen besluttede i sensommeren at gribe ind. Der skulle alligevel rokeres i regeringen, fordi Dan Jørgensen, dengang minister for global klimapolitik, var udset som ny dansk EU-kommissær.

En rask rokade betød, at den siddende socialdemokratiske overborgmester, Sophie Hæstorp Andersen, blev fyret og i stedet rokeret ind i regeringen. Social- og boligminister Pernille Rosenkrantz-Theil røg ud af regeringen med den hensigt, at hun skulle være ny kandidat til overborgmesterposten i København. Mette Frederiksen har styrken i sit parti til den slags magtmanøvrer. Hun hænger til gengæld også endnu mere på nederlaget, hvis Rosenkrantz-Theil - tidligere fremtrædende medlem af Enhedslisten - viser sig ikke at være det vælgertrumfkort, som er manøvrens rationale.

Rød udrensning, nyt blå parti

Der skete en principiel udvikling og afklaring i Enhedslisten gennem 2024. Partiets ledelse blev træt af en lille fraktion, som ikke ville tage fuldstændig afstand fra Hamas' terrorangreb i oktober 2023. Dels ville fraktionen, som kaldte sig Rødt Venstre, nuancere forståelsen af terroraktionen og se den som en del af en langvarig krig, dels ville fraktionen fortsætte samarbejdet med en palæstinensisk organisation, som var involveret i angrebet.

Det var ikke en bekvem dagsorden for partiet, som historisk har haft problemer med at sætte gærdet mellem befrielseskamp i den tredje verden og terroraktioner med afsæt sammesteds. Rødt Venstre tabte meget markant på årsmødet i foråret, men det fik ikke uroen til at stilne af; medierne mobiliserede betydelig interesse for spørgsmålet, og så blev der indkaldt til ekstraordinært årsmøde i december med et afgørende punkt på dagsordenen: Det skulle være lettere at ekskludere kritikere. Eksklusionsreglerne yder en meget omfattende beskyttelse af mindretal, og det var det, man ville gøre op med.

Den magtkamp vandt ledelsen suverænt, og de fleste af Rødt Venstre-folkene forlod partiet til fordel for en venstrefløjsspecialitet: afsøgning af muligheden for at danne et nyt, sandt revolutionært parti. Man mener, det kan lade sig gøre, da analysen er, at Enhedslisten er det nye SF, mens SF er det nye Socialdemokrati.

På højre fløj blev et nyt parti opstillingsberettiget til Folketinget. Det er dannet af et tidligere folketingsmedlem for partiet Nye Borgerlige, Lars Boje Mathiesen. Han nåede at blive formand for partiet en kort stund, men der er gerne uro omkring ham, hvor han er, og han blev presset ud af det nødlidende parti, som i sin tid var stiftet af Pernille Vermund i protest mod en for slap udlændingepolitik. Vermund skiftede til Liberal Alliance, mens

Skiftedag. Pernille Vermund forlod sit parti til fordel for Liberal Alliance. I den synkende kutter Lars Boje, som har stiftet et nyt parti.
Tegning: Jens Hage.

Boje dannede sit eget parti, Borgernes Parti. Han har en stærk følgerskare på sociale medier og har en meget markant profil a la anti-establishment. Ham skal man nok få mere at høre til, for han vil rydde op - eksempelvis vil han nedlægge de fleste ministerier, så kun ni bliver tilbage.

Nogen egentlig gevinst for de borgerlige partier bliver forstærkningen med Bojes parti måske ikke. Enten vil han præstere stemmespild, hvis han ikke passerer spærregrensen på to procent. Eller også kommer han i Folketinget, og så bliver han formentlig svær at indgå kompromisser med for de øvrige blå partier.

Ukraine, Ukraine, Ukraine

Der blev gennemført og forberedt adskilligt klassisk reformarbejde på velfærdsområdet gennem 2024: Organisering af sundhedsvæsen med mere vægt på de ydre regioner. En skole- og uddannelsesreform med mere praktisk fokus. En arbejdsmarkedsreform, som tænkes at spare bureaukrati.

Men det politiske år var i øvrigt præget af én overordnet sag: hjælp til Ukraine, som satte grundstemningen. Ganske bemærkelsesværdigt forblev opbakningen til den meget omfattende danske militære støtte til det krigshærgede land solid både i Folketinget og i befolkningen.

I regeringspartierne var der nærmest kapløb om at forudse størst vækst i regningen til NATO og forsvar. I øjeblikket yder Danmark 2,4 procent, men NATOs kommende styrkemål bestemmer, hvor højt man skal op. Både tre, fire og fem procent er blevet nævnt. Det har selvsagt ikke gjort det nemmere for regeringspartierne at blive enige om pensionspolitikken. Pengene kan som bekendt kun bruges én gang.

Ud på efteråret viste en meningsmåling en bemærkelsesværdig udvikling i holdningen blandt vælgerne. Skepsis over for Ukrainestøtten var tydeligt større i blå blok uden for regeringen end i regeringen og endda på den traditionelt fredssøgende venstre fløj. Kort efter brød Dansk Folkeparti den faktiske borgfred og konsensus og sagde, at nu måtte det være nok. Man skulle ikke kaste gode penge efter dårlige, udtalte partileder Morten Messerschmidt, samtidig med at han understregede, at han var stolt over de danske donationer.

Året sluttede med historiens ironiske kommentar til dagspolitikken. Statsminister Mette Frederiksen gav større interviews til en hel række landsdækkende aviser med enslydende budskab: Vesten står over for en farlig alliance af lande, Rusland, Iran, Nordkorea, Kina. Ukraine må tilbydes medlemskab af NATO. Rusland må og skal tabe krigen i Ukraine, for ellers vil den territorieresultne Putin om få år gå til angreb på andre europæiske lande.

Knap var budskabet nået ud til offentligheden, før Donald Trumps julebudskab om at ville gøre USA større nåede Danmark og Grønland.

TOMMY WESTERLUND

NY SÄKERHETSPOLITIK OCH NY PRESIDENT

Finsk politik 2024

Finland fick 2024 en ny president och en säkerhetspolitisk redogörelse med helt nytt innehåll. EU-valet bjöd på en smärre sensation, tre partier bytte ordförande och ekonomin gick fortsättningsvis trögt.

Tommy Westerlund är tidigare ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*.

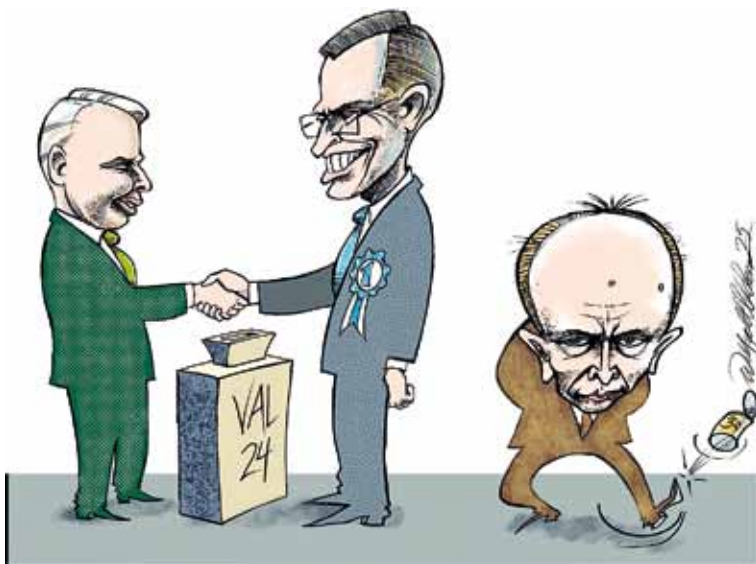
Då år 2024 inleddes i Finland befann sig presidentvalet i ett avgörande skede. President Sauli Niinistö hade snart två sexårsperioder bakom sig och finländarna skulle välja hans efterträdare.

Knappast någonsin tidigare har kandidatbuketten i ett presidentval i Finland varit så stark. Sammanlagt nio kandidater deltog, av vilka åtta med lång politisk erfarenhet: Li Andersson - Vänsterförbundets ordförande och tidigare undervisningsminister, Sari Essayah - Kristdemokraternas ordförande och jordbruksminister, Pekka Haavisto - tidigare utrikesminister och f.d. ordförande för De Gröna, Jussi Halla-aho - riksdagens talman och Sannfinländarnas tidigare ordförande, Harry Harkimo - ordförande för Rörelse nu, Olli Rehn - chefdirektör för Finlands Bank, tidigare EU-kommissionär och näringsminister från Centern, Alexander Stubb, professor vid Europauniversitetet i Florence, tidigare stats- och utrikesminister och f.d. ordförande för Samlingspartiet, Jutta Urpilainen - EU-kommissionär, tidigare finansminister och f.d. ordförande för Socialdemokraterna. Dessutom kandiderade chefen för Utrikespolitiska institutet Mika Aaltola. Svenska folkpartiet var det enda riksdagspartiet som inte ställde upp en egen kandidat.

Valrörelsen igenom rädde en god atmosfär och debatterna fördes i en artig ton. Det är anmärkningsvärt med tanke på den polarisering som i övrigt har tagit ett stadigt grepp om även finländsk politik de senaste åren och lett till en oerhörd frän ton i debatter av olika slag. Samtidigt var de flesta kandidaterna oerhörd eniga i de stora och viktiga frågorna inom utrikes- och säkerhetspolitik. Större skillnader kunde skönjas i värderingar och på den liberala-konservativa skalan.

Pekka Haavisto var ännu i början av hösten 2023 den kandidat som fick mest stöd i olika enkäter. I november körde Samlingspartiets Alexander Stubb förbi, men marginalen blev aldrig stor. På slutrakan knappade dessutom Jussi Halla-aho rejält in på tätduon så finländarna gick till val med en tydlig topptrio.

Det fanns en hel del rödgröna väljare som då såg en risk för att finalen för första gången sedan direkt folkval infördes skulle kunna sakna ett rödgrönt

Efter en mycket jämn första omgång i presidentvalet mellan samlingspartiets Alexander Stubb och de grönas Pekka Haavisto fick sannfinnarnas Jussi Halla-Aho stiga åt sidan. I andra omgången valdes Stubb till Finlands nya president. Teckning: Wilfred Hildonen.

alternativ. Det ledde till att många övergav sitt förstahandsval. I stället för att ge sin röst till SDP:s Jutta Urpilainen eller Vänsterförbundets Li Andersson röstade de genast i första omgången för säkerhets skull på Pekka Haavisto, för att i den andra omgången inte tvingas välja mellan två högerkandidater, Stubb och Halla-aho.

Resultatet i den första valomgången den 29 januari blev oerhört jämnt. Stubb toppade med 27 procent av rösterna, mot nästan 26 procent för Haavisto. De här två gick därmed till den andra och avgörande omgången den 11 februari.

Halla-aho nådde upp till 19 procent och Olli Rehn var fyra med 15 procent. Alla andra stannade under fem procent.

Taktikröstande enligt ovanstående resonemang förekom och det drabbade framför allt SDP:s kandidat Urpilainen. Hon fick endast fyra procent av rösterna, vilket är bara en bråkdel av partiets normala väljarstöd. Det var tredje presidentvalet på raken som sossarna underpresterade rejält.

Haavisto deltog i sin tredje final i ett presidentval. Precis som i de två tidigare, 2012 och 2018, var en samlingspartist motståndare och precis som tidigare förlorade Haavisto. Det blev inte tredje gången gillt för honom, men han gjorde sitt bästa presidentval någonsin. Stubb segrade i andra valomgången med 51,6 procent av rösterna mot 48,4 för Haavisto.

Vänsterförbundets ordförande Li Andersson slog nytt röstrekord i Europavalet. Teckning: Wilfred Hildonen.

De båda finalisterna har en samsyn i alla stora politiska frågor som hör till presidentens bord, De är båda liberala politiker men en del av Stubbs väljare är i högsta grad konservativa. I undersökningar som offentliggjordes under presidentvalets sista veckor kunde utläsas att många av de tillfrågade ansåg det olämpligt att landets president är homosexuell och såg det som en orsak att inte rösta på Haavisto. Med tanke på hur jämnt valet blev kan en sådan, för presidentämbetet helt ovidkommande fråga, varit utslagsgivande.

I Stubb fick Finland en världsvan, språkkunnig, social och frispråkig ledare med en diger utrikespolitisk erfarenhet och ett omfattande internationellt nätverk. Stubb blev också den första svensk- eller tvåspråkiga presidenten sedan Carl Gustaf Mannerheim.

Alexander Stubb är född 1968. Han är gift med den brittiska juristen Suzanne Innes-Stubb och de har en vuxen son och en vuxen dotter. Idrotten har alltid stått honom nära och i mogen ålder har han främst sysslat med uthållighetsgrenar. Han hör till de bästa i triathlon i sin åldersklass i världen.

EU-valet

Liksom i alla tidigare EU-val i Finland blev Samlingspartiet valvinnare även 2024. Partiet fick nästan var fjärde röst och det gav fyra av Finlands 15 platser i Europaparlamentet. Eftersom Saml också är största riksdagsparti och statsministerparti gick även kommissionärsposten till en samlingspartist. Mångaåriga

Europaparlamentarikern och även tidigare ministern Henna Virkkunen blev kommissionär med ansvar för teknologisk suveränitet, säkerhet och demokrati. Hon är samtidigt en av kommissionens vice ordförande.

Andra platsen i EU-valet var däremot en skräll. Vänsterförbundet, som normalt är landets femte eller sjätte största parti samlade näst flest röster i EU-valet. Med 17 procent av rösterna dubblade VF sin röstandel från riksdagsvalet. Det skedde i huvudsak tack vare partiets populära ordförande Li Andersson. Hon fick nästan en kvarts miljon röster, vilket med bred marginal överskrider tidigare personliga röstrekord i ett EU-val i Finland. Med sin mäktiga röstpott drog Andersson in ytterligare två VF-kandidater i Europaparlamentet.

Valets förlorare blev De Gröna och framför allt Sannfinländarna som förlorade varsitt mandat. Sannf fick under åtta procent av rösterna, vilket innebar en nedgång med över sex procentenheter från föregående EU-val.

Svenska folkpartiet har haft en representant i EU-parlamentet ända sedan Finland blev EU-medlem 1995 och klarade av att behålla ett mandat även nu. Det är framför allt det låga valdeltagandet och SFP:s förmåga att mobilisera sina väljare som från EU-val till EU-val säkrar SFP ett fortsatt mandat. Det gick även den här gången vägen trots missnöje på fältet med SFP:s deltagande i den nuvarande högerkonservativa regeringen. Partiordförande Anna-Maja Henriksson blev klar etta bland SFP:s kandidater och lämnade därmed den inhemska politiska scenen.

I EU-valet 2019 deltog fler finländare än tidigare, men trots det endast 40,8 procent av de röstberättigade. Valdeltagandet var tio procentenheter lägre än i EU i genomsnitt, 15 procentenheter lägre än i Sverige och hela 26 procentenheter lägre än i Danmark.

Utrikes- och säkerhetspolitiska linjen

I början av hösten godkände riksdagen den nya utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen som har tagits fram av statsrådet tillsammans med presidenten. Mycket har förändrats sedan den föregående på grund av Rysslands krig mot Ukraina, bland annat har Finland blivit medlem av Nato. Utgångspunkten i den nya redogörelsen är att Finlands utrikes- och säkerhetspolitik nu grundar sig på *värdebaserad realism* - ett begrepp som president Alexander Stubb var den första att mynta. Med det menar man att Finland håller fast vid sina tidigare grundvärderingar såsom demokrati, rättsstatsprincipen, internationell rätt och mänskliga rättigheter, fred, jämställdhet och likvärdighet. Samtidigt ska Finland kunna diskutera med länder som inte delar samma syn.

I den färskva utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen står det klart och tydligt att Finland stödjer mänskliga rättigheter, och det inbegriper också köns- och sexuella minoriteters rättigheter. Utrikeshandels- och biståndsminister Ville Tavio (Sannf) fattade i september självmant ett beslut om att Finland

inte ska ingå i en återuppbyggnadsallians som ska arbeta för jämställdhet och inkludering i Ukraina. Den konservativa Tavios motivering till att Finland inte gick med var att alliansen främjar köns- och sexuella minoriteter. Hans beslut väckte uppståndelse och agerandet fördömdes av många, med början från president Stubb. Oppositionen konstaterade att Finland inte kan ha fler än en linje i utrikes- och säkerhetspolitiken samt i stödet till Ukraina. Presidenten sade för sin del att stödet till sexuella minoriteter och könsminoriteter är en del av Finlands utrikespolitik, och linjen består.

Det största oppositionspartiet SDP väckte misstroende mot både minister Tavio och hela regeringen som inte tillrättavisade Tavio och krävde att han omprövar sitt beslut. I en omröstning fick både Tavio och regeringen riksdagens majoritet bakom sig.

Avvisningslag

Sedan den 15 december 2023 har gränsövergångarna mellan Finland och Ryssland varit stängda. Under vintern 2024 fattade regeringen flera tillfälliga beslut om att hålla gränstationerna vid östgränsen fortsatt stängda, vilket motiverades med uppgifter om att organiserade element står bakom asylsökande som kommit över gränsen från Ryssland.

Med ett nytt lagförslag ville regeringen bereda sig på att fler än hittills kan försöka ta sig över gränsen via terrängen då vädret blir varmare. Den nya lagen skulle möjliggöra att man tillåter annan trafik över gränsen men avbryter mottagandet av asylsökningar under specificerade tider. Lagen skulle i likhet med beredskapslagar kräva att presidenten och regeringen i samråd föreslår att den tas i bruk, utifrån myndighetsinformation. Regeringen litade inte på att befintliga lagar var tillräckliga för att hantera situationen vid östgränsen och gick in för den så kallade avvisningslagen som riksdagen godkände i juli. Riksdagen godkände lagen med rösterna 167 mot 31.

Det visade sig snarast omöjligt, att skriva en lag som inte strider mot finländsk grundlag och rådande internationella avtal. I lagförslaget sades också helt öppet att den står i strid med mänskliga rättigheter. Statsminister Petteri Orpo (Saml) konstaterade att de internationella avtalen om asylsökande skapades under en tid då ingen stat missbrukade dem och använde människor som en sorts vapen. Statsminister Orpo konstaterade efter omröstningen att beslutet är ett kraftigt budskap till både Ryssland och Finlands allierade.

– Finland sköter om sin egen säkerhet och EU:s gräns.

Avvisningslagen togs under året inte i bruk och gränsövergångarna mot Ryssland hölls sålunda helt stängda hela år 2024.

Efter ytterligare en förstörd undervattenskabel i Östersjön bordade finska myndigheter på juldagen ett misstänkt fartyg. Teckning: Wilfred Hildonen.

Sabotage

I mitten av november gick en datakabel mellan Helsingfors och Rostock av strax öster om Öland. Det kinesiska fartyget Yi peng 3 misstänktes för sabotage och stoppades i Kattegatt. Drygt en månad senare blev elkabeln mellan Finland och Estland, Estlink 2, utsatt för grovt sabotage. Måttet var nu rågat för Finland och oljetankern Eagle S, som är registrerad under Cooköarnas flagg, stoppades och bordades av finländska myndigheter.

Liksom i samband med tidigare liknande brott på kablar och annan infrastruktur som går mellan Finland och ett annat land visade det sig att fartyget släpat ett ankare efter sig. Eagle S togs in till finsk hamn och senare hittades tankerns ankare som hade släpats efter fartyget i 160 kilometer och på den vägen kapat Estlink 2.

President Alexander Stubb tog kontakt med Natos generalsekreterare Marc Rutte och uttryckte önskemål om att få en starkare närvaro av Nato i närområdet, särskilt kring kritisk infrastruktur. Den önskan bifölls också av Atlantpakten.

Arbetsmarknadsbråk

I november 2023 gav arbetsminister Arto Satonen (Saml) ett ultimatum till arbetsmarknadsparterna – att hitta ett eget förslag på hur arbetsmarknaden ska knyta lönerna till utvecklingen inom industrin. Ingen enighet nåddes och det innebar att regeringen 2024 inledde arbetet med en lagstiftning, som enligt regeringsprogrammet ska binda den allmänna linjen i praktiken till exportindustrins lönebildning och inte överstiga den.

Missnöjet bland arbetstagarna och facken var redan från tidigare stort mot regeringen och de första dagarna i februari inleddes politiska strejker inom många olika sektorer. Dessa strejker hängde inte direkt ihop med avtalsfrågor, utan snarare med regeringens politik.

Missnöjet bland löntagarfacken gällde arbetsmarknadssystemet och hur lönerna förhandlas fram, men också regeringens planer att begränsa rätten för politiska strejker och att införa skälighetskrav för sympatistrejker. Bland regeringens reformer retades arbetstagarna också upp av nedskärningar i den inkomstrelaterade arbetslöshetspenningen och sloandet av stödet för vuxenutbildning.

Mellan 11 och 24 mars ströp fackcentralen FFC och dess medlemsförbund exporten, importen och logistiken i en politisk strejk i protest mot regeringens arbetslivsreformer. Med tanke på det ekonomiska läget var tidpunkten sällsynt dålig. Men det gick prestige i det hela och ingen part kunde visa tillräcklig ödmjukhet. Regeringen kom inte nämnvärt tillmötes och det innebar att de pågående politiska strejkerna förlängdes med ytterligare två veckor inom olika nyckelsektorer.

Vänsteroppositionen sade att kaoset är följderna av regeringens sätt att ensidigt driva arbetsgivarnas intressen och styvnackat köra över facket, utan minsta avsikt att komma till mötes eller visa förhandlingsvilja. De stora regeringspartierna lade för sin del skulden för arbetsmarknadskaoset på facket och vänsteroppositionen.

Regeringen slog knock på facket och lät sig inte rubbas av strejkerna. Det kan på kort sikt kännas bra. Men samtidigt har regeringen golvat en förhandlingsstradition och på sikt kan det på olika sätt stå sig dyrt.

Ordförandebyten

Annika Saarikko ställde inte upp för omval till Centerns ordförande vid sommarens partikongress. Under sina fyra år som ordförande lyckades hon inte lyfta sitt parti tillbaka bland de stora partierna, där partiet hörde hemma i många decennier.

Då tidigare försvarsministern Antti Kaikkonen meddelade att han kandiderar stod det samtidigt i praktiken klart att han blir partiets nästa ledare. Han besegrade fullständigt överlägset motkandidaten Tuomas Kettunen vid partikongressen. Centerns väljarstöd steg en aning under hösten efter ordförandebytet.

Vänsterförbundets ordförande Li Andersson meddelade redan flera månader före sitt fantastiska EU-val att hon tänker lämna över klubban vid en tidigarelagd partikongress på hösten. Hon ledde VF i åtta år och satt som undervisningsminister 2019-2023. Hon blev en av landets populäraste politiker och gav partiet stor synlighet, men lyckades inte ge VF ett likadant lyft.

Till hennes efterträdare valdes Minja Koskela, riksdagsledamot sedan valet 2023. Hon fick ett starkt mandat då Vänsterförbundet valde henne till partiordförande efter att hon segrat överlägset mot två konkurrenter i en rådgivande medlemsomröstning, vars resultat partifullmäktige omfattade utan diskussion.

SFP:s partiordförande och undervisningsminister Anna-Maja Henriksson meddelade i januari att hon tänker ställa upp i Europaparlamentsvalet i juni. Hon lämnade däremot frågan om sitt fortsatta ordförandeskap i partiet öppet om hon inte blir invald. Osäkerhet präglade SFP under en tid innan Henriksson insåg att hon måste ge ett klart besked - att hon inte ställer upp för omval.

Europa- och ägarstyrningsminister Anders Adlercreutz, riksdagsgruppens ordförande Otto Andersson och riksdagsledamot Henrik Wikström meddelade alla att de vill bli partiordförande. I slutskedet steg Wikström åt sidan och Adlercreutz vann slutligen klart mot Andersson.

Adlercreutz efterträdde Henriksson också som undervisningsminister, medan hans post som Europa- och ägarstyrningsminister gick till Joakim Strand.

Också ett annat ministerbyte blev klart då miljö- och klimatminister Kai Mykkänen (Saml) under hösten valdes till ny stadsdirektör för Esbo. Han efterträddes efter årsskiftet av forsknings- och kulturministern Sari Multala, vars portfölj gick till Mari-Leena Talvitie.

Ekonomi

Finland har blivit ett rätt kraftigt skuldsatt land med ett kroniskt budgetunderskott. Problemen började i samband med finanskrisen år 2008 och har fortsatt sedan dess. Tillväxten har varit låg, ibland obefintlig, och det har lett till en växande lånebörda. Regeringen Orpo hade som huvudmål att stoppa ökningen av skuldsättningen, men det har visat sig svårt. Under regeringsförhandlingarna våren 2023 beslöt regeringen att anpassa ekonomin med sex miljarder euro. Bara ett år senare visade det sig att det inte räckte. Våren 2024 tvingades regeringen skära ytterligare tre miljarder i förhandlingarna kring de kommande budgetramarna, alltså i statens utgiftstak för de närmaste åren. Hälften i form av nedskärningar och hälften i skattehöjningar. Då en högerregering höjer skatterna med totalt närmare en och en halv miljard euro visar det situationens allvar. Bland annat den allmänna momsens höjdes till den näst högsta i Europa och även inkomstskatten steg för såväl pensionärer som höginkomsttagare.

Arbetslösheten ökade under år 2024 och var i slutet av året kring 9 procent eller högre än på nio år. BNP uppskattades i slutet av året ha minskat med 0,3 procent under år 2024.

I november gav siffror för 2024 vid handen att Finland upplevt fler konkurser än någonsin under 2000-talet. Konkurserna har ökat bland företag i alla storleksklasser, Mest är det småföretag med färre än fem arbetstagare och en omsättning på mindre än 199 000 euro som drabbats av konkurs.

ORRI PÁLL ORMARSSON

Valkyrior kommer till makten Politik på Island 2024

2024 var ett händelserikt och historiskt år i isländsk politik. Två av landets mest inflytelserika politiker sedan ungefär ett decennium tillbaka lämnade scenen, den gamla regeringen sprängdes sönder och en ny tog vid, bestående av tre partier som alla leds av kvinnor. Benämningen valkyrior har redan börjat användas om den nya regeringen.

Orri Páll Ormarsson är journalist på *Morgunblaðið*.

”Matriarkat” svarade Adam Clayton, basist i det irländska rockbandet U2 när han i en intervju för isländska radion 1977 tillfrågades vad som var det första han tänkte på när det gällde Island. Det är inte helt klart vad Clayton hade på fötterna för detta uttalande för han fick ingen följdfråga. Kanske var han bara framsynt. Hur som helst var året 2024 historiskt för kvinnor i isländsk politik, och de har aldrig tidigare haft ett bättre läge för att påverka det samhälle vi lever i. Den nya statsministern som representerar Samfylkingin (Socialdemokratiska alliansen) är kvinna, precis som ledarna för de övriga två partier som ingår i den nya koalitionsregeringen, Viðreisn (Renässans) och Flokkur fólksins (Folkets parti). Det har aldrig tidigare förekommit. Islands nya president är också kvinna, liksom alltingets nya talman. Till detta kan läggas flera mäktiga ämbeten, såsom Islands biskop, rikspolischef och riksa- klagare. Alla är de kvinnor.

I den gamla feministiska kampsången för kvinnors jämställdhet fanns några rader som aldrig har passat så bra som nu:

Ja, dagen är äntligen här
då vi ger varandra stödet
att ta det stora steget
att klara av vårt sista prov
[...]
Men kan vi, vill vi, törs vi?
Ja, vi kan, vi vill, vi törs!

2024 var inte mer än några timmar gammalt när ett politiskt händelseförlopp för åstad som sedan fortlöpte under hela året. Sittande presidenten Guðni Th. Jóhannesson tillkännagav då, till mångas förvåning, att han inte tänkte ställa upp en gång till i det presidentval som skulle hållas till sommaren. Två ämbetsperioder, åtta år, räckte för honom i presidentbostaden Bessastaðir.

Valkyrjorna vid makten diskuterar sina prioriteringar.

T.v: Inga Sæland: "En skvött planlöshet!".

Mitten: Kristrún Frostadóttir: "Den här nyårsdrinken blir toppen tjejer".

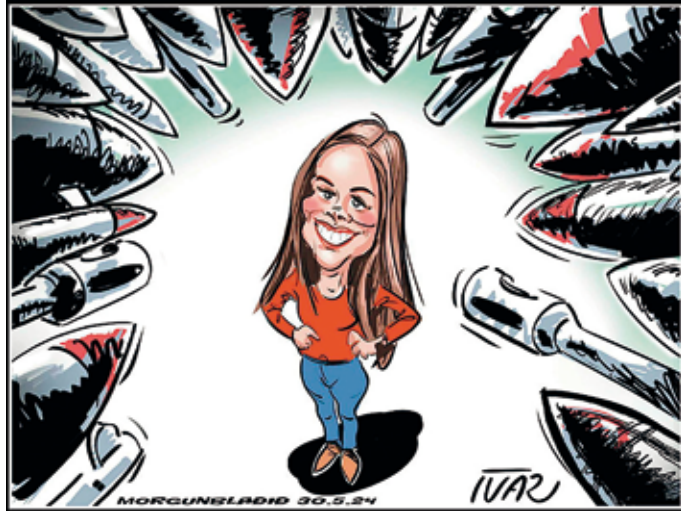
T.h: Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir: "Några dl EU, hehe".

Teckning: Björn Heimir.

Reaktionerna uteblev inte; den ena efter den andra uttalade sitt intresse för det höga ämbetet och ett tag såg det ut som om halva befolkningen tänkte kandidera. Det fanns de som tyckte att själva ämbetet tog skada av den färgstarka och uppsluppna debatt som följde, och att man eventuellt skulle bli tvungen att skärpa kraven. Men ett namn hördes oftare än andra och det var Katrín Jakobsdóttir, statsministern som i högsta grad var kvalificerad, i motsats till vissa andra. Skickligt undvek Katrín länge att uttala sig, trots att de flesta var övertygade om att hon var frestad, och till slut tog hon steget, avgick som statsminister och tillkännagav att hon var färdig med politiken. Därefter la hon alla sina krafter på att bli vald till Islands president.

Inga ökade överlevnadschanser

Det var uppenbart för alla att Katrín var det starkaste limmet i hennes parti Vinstri Græns (Vänstern – de gröna) regeringssamarbete med Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) och Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet), som inleddes 2017. Det gick på många sätt bra i början, delvis på grund av coronapandemin, men hur svår den tiden än var för oss alla, så betydde de arbetsuppgifter som regeringen då måste hantera att det fanns avsevärt mindre tid för

Alla spjut riktas mot Katrín. Teckning: Ívar Valgarðsson.

tråtor om ideologi, skilda livsåskådningar och olika tyngdpunkter i politiken. Historiskt sett står Sjálfstæðisflokkurinn längst till höger och Vänstern – de gröna längst till vänster. Framsóknarflokkurinn är det enda egentliga isländska mittenpartiet.

Partierna förnyade sitt förtroende och samarbete i valet 2021, men redan 2022 började det märkas en växande söndring och ett missnöje med samarbetet, och när det blivit 2023 kan man nog säga att det enbart var den ömsesidiga tilliten mellan de tre ledarna – Katrín, Sjálfstæðisflokkurinnns Bjarni Benediktsson och Framsóknarflokkurinnns Sigurður Ingi Jóhannsson – som höll ihop regeringen. I synnerhet började man märka av ett missnöje bland vissa av Sjálfstæðisflokkurinnns alltingsledamöter, förutom att det skönjdes en ökande brist på tålamod bland gräsrotterna i såväl Sjálfstæðisflokkurinn som Vinstri Græn. Framsóknarflokkurinn var dock inte bara det barn som går in på sitt rum och håller för öronen medan mamma och pappa storgrälar i vardagsrummet, utan hade också sitt att säga, som till exempel att finansministern Bjarni Benediktsson var för snål i finansieringen av de ministerier som Framsóknarflokkurinn hade hand om.

Och inte ökade regeringens överlevnadschanser när Katrín försvann, hon som skämtsamt fått smeknamnet regeringens brandsläckningschef. Men regeringen fortsatte hanka sig fram, nu under Bjarni Benediktssons ledning. Vinstri Græn fick statsministerposten 2017 i kraft av Katríns personliga popularitet. Partiet var det näst största partiet i regeringen 2017 men det minsta från och med 2021, därför fanns inga skäl till att Vinstri Græns viceordförande Guðmundur Ingi Guðbrandsson, som nu plötsligt blivit partiledare, skulle

överta hennes plats. Det fortsatte knaka i fogarna och Katrín fick utstå kritik från politiskt vänsterhåll för att ha lett en så kontroversiell person som Bjarni till ökad makt. Men om folk trodde att Katrín hade presidentskapet som i en liten ask så hade de misstagit sig. Kampen var hård och det var särskilt två kvinnor som bjöd Katrín motstånd, Halla Hrund Logadóttir och Halla Tómasdóttir. Den förra vek sig på upploppet, liksom även Baldur Þórhallsson, och deras stöd verkade snabbt gå över till Halla Tómasdóttir.

Valnatten blev heller inte det minsta spännande, Halla Tómasdóttirs övertag visade sig vara alltför stort, när siffrorna väl kom upp på tavlan. Halla fick drygt 34 % och Katrín kom tvåa med dryga 25 %. Det var en mycket större skillnad än opinionsundersökningarna hade visat, senast bara en dag före valet. Det spekulerades sedan mycket fram och tillbaka om att många måste ha gjort ett taktiskt val, alltså mot Katrín, men det får vi förstås aldrig veta helt säkert.

Halla Tómasdóttir kommer från näringslivet. Hon kandiderade även 2016 och kom då på andra plats efter Guðni, och hade uppenbarligen en attityd som gick hem hos många i valet 2024.

Som hönor på landet

Bjarni och de andra partiledarna i koalitionen lät förstå att regeringen fortfarande var en faktor att räkna med, trots Katríns försvinnande. Men många svåra frågor kom upp på agendan, som till exempel när det gällde en utvisning av en kroniskt sjuk pojke med funktionshinder som kommit till Island som asylsökande. Guðmundur Ingi Guðbrandsson, social- och arbetsmarknadsminister, bad justitieminister Guðrún Hafsteinsdóttir, Själfstæðisflokkurinn, att skjuta på utvisningen, vilket hon gjorde i elfte timmen. Det rådde delade meningar om huruvida detta regeringsbeslut varit lagligt eller ej. Oenigheten verkade vara total och ministrarna hade mycket svårt att gå i takt rörande denna fråga.

Det gamla spöket valfångstillstånd dök också upp i mörkret. Det var mycket uppenbart att Vinstri Græn var måttligt intresserade av att bereda vägen för sådana ansökningar, i motsats till de två andra partierna.

Det hade också länge varit tydligt att det låg en avgrund mellan partierna i energifrågor, förutom att meningsskiljaktigheterna beträffande immigration bara växte.

Om sanningen ska fram likande regeringen allt mer hönorna på landet förr i tiden, som fortsatte springa efter att de fått huvudet avhugget, utan att ha minsta aning om vart de var på väg.

Måttet rågades när livsmedelsminister Svandís Svavarsdóttir valdes till partiof förande på Vinstri Græns partistämman i oktober. Det var ett val de flesta

Bjarni säger att det är svårt att sja om regeringssamarbetets framtid. Från vänster: Katrín Jakobsdóttir, Bjarni Benediktsson, Sigurður Ingi Jóhannsson. Teckning: Ívar Valgarðsson.

hade räknat med. Hon hade då kommit tillbaka till jobbet efter en sjukskrivning tidigare under året. Men det var ändå inte valet av henne som satte den sista spiken i regeringskistan, utan en tydlig vilja i alltinget att så fort som möjligt få slut på regeringssamarbetet. Ett medlingsförsök lyckades visserligen i sista sekunden, och förslaget innehöll en passus om att alltingsval måste hållas senast våren 2025, trots att ordinarie val ändå skulle ha hållits på hösten. Koalitionspartierna konsulterades inte i frågan.

Bjarni Benediktsson bevakade ihärdigt sakernas utveckling och några dagar senare hade han splittrat regeringen; det fanns inte längre något underlag för ett samarbete mellan de tre partierna, ansåg han. Det beslutet tog han utan samråd med de två andra partiledarna som i media genast gav uttryck för sin häpnad. Det var allom bekant att det rädde en viss kyla mellan Bjarni och Svandís, och när presidenten bad regeringen att sitta kvar som expeditonsminister fram till valet, smet Vinstri Græn undan ansvaret och utträdde ur regeringen. Detta var något unikt i den isländska demokratins historia. Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn satt därför ensamma kvar och delade upp Vinstri Græns ministerposter mellan sig.

Opinionsundersökningarna hade länge visat på bristande stöd för regeringspartierna, för att inte säga ett veritabelt ras. Sjálfstæðisflokkurinn som aldrig någonsin gått under 20 % och ofta varit nära 40 % på riksnivå visade nu upp siffror så låga som 12 % stöd, Framsóknarflokkurinn var nere i 5 % och Vinstri Græn hamnade totalt under isen med 3 %.

Samfylkingin största parti

Valrörelsen blev kort och effektiv, och islänningarna gick till val den 30 november. Samfylkingin vädrade morgonluft. Partiet hade haft vind i seglen i opinionsundersökningarna sedan Krístrún Frostadóttir valdes till partiledare 2022. Hennes entré i politiken togs väl emot på många håll, och hon ansågs föra med sig en frisk fläkt.

Och det resulterade också i att Samfylkingin gjorde ett framgångsrikt val och mer än fördubblade sitt stöd, från 9,3 % 2021 till 20,75 %, och fick 15 mandat i alltinget (av sammanlagt 63). Visst kunde man vara nöjd med det resultatet, men då ska man också veta att mätningar någon månad tidigare hade antytt ett stöd på upp till 30 %, så det var säkert många som besviket hade hoppats på mer.

Samfylkingin är nu det största partiet i det nya alltinget men ändå det minsta största partiet i historien, om man kan uttrycka det så. Sjálfstæðisflokkurinn hade det gamla rekordet, 24,39 % år 2021, vilket var detta partis svagaste resultat någonsin.

Många tyckte att Bjarni Benediktsson spelade ett högt spel när han utlyste alltingsval, med tanke på att Sjálfstæðisflokkurinn stöd uppmättes till långt under 20 % i opinionsundersökningarna. Han kan dock på goda grunder sägas ha vunnit en försvarsseger, eftersom partiets stöd ökade stadigt under valrörelsen. 19,36 % röster kom upp ur valurnorna, visserligen partiets svagaste resultat någonsin, men mycket bättre än det först såg ut. Partiet förlorade två mandat.

Framsóknarflokkurinn och Vinstri Græn fick mycket mera stryk. De förra sjönk från 17,3 % till 7,8 % och förlorade åtta av sina 13 alltingsmandat. Tre av partiets fyra ministrar lyckades inte bli omvalda, bara partiordföranden Sigurður fick ha kvar sin plats.

Vinstri Græn ramlade ur alltinget helt efter att ha suttit där i 25 år, de fick inte mer än 2,34 % av rösterna. Det krävs 5 % på riksnivå för att få ett mandat (eller ett valkretsmandat enligt jämkade uddatalsmetoden). Vinstri Græns resultat låg långt därifrån.

I själva verket är situationen mer dramatisk än så eftersom Vinstri Græns olika föregångare – Folkalliansen, det gamla Socialistpartiet och Kommunistpartiet – har haft representanter i parlamentet sedan 1937. En 87 år gammal kedja har brutit.

Detta är första gången som en av de fyra huvudkonstellationerna i isländsk politik sedan länge – Sjálfstæðisflokkurinn, Framsóknarflokkurinn, Samfylkingin och dess föregångare samt Vinstri Græn och dess föregångare – har fallit ur alltinget. Sannerligen en historisk händelse.

Det blir intressant att se om Vinstri Græn lyckas resa sig igen eller får möta sin gud. Inte hjälper det partiets återhämtning att det inte nådde upp till 2,5 %-spärren som ger rätt till statsbidrag för drivande av ett politiskt parti.

Bort med ”vilda vänstern“

Ytterligare ett parti, Píratar (Piratpartiet), fick gå hand i hand med Vinstri Græn ut på gatan med bara 3 % stöd, efter att ha haft ledamöter i alltinget sedan 2013. Píratar är ett radikalt parti som dock inte vill placera sig till höger eller vänster, och som länge spelade en aktiv roll i oppositionen mot regeringen, men heller aldrig har deltagit i något regeringsamarbete.

Sóssíalistaflokkur Íslands (Islands socialistparti) gjorde ett andra försök att komma in i alltinget men överskattade sin förmåga och fick knappt 4 % av rösterna. Detta gladdde den hårda högern som nu säger att väljarna har schasat bort ”vilda vänstern”.

Vänsterfolk pekade å andra sidan på att mer än 9 % av rösterna förklarades ogiltiga, vilket tyder på brister i valsystemet. Till det kan också läggas Lýðræðisflokkurinn (Demokratiska partiet) 1 %.

Det är för tidigt att spå om huruvida vänsterpartierna kommer att ställa sig skuldra vid skuldra på något sätt i nästa val.

Miðflokkurinn (Mittpartiet) gjorde ett snyggt val med 12,10 %, liksom Flokkur fólksins (Folkets parti), med 13,78 % och Viðreisn (Renässans) med 15,82 %. I stället för åtta partier är det nu sex som innehar mandat i alltinget.

Trots att det fanns en tydlig vilja hos både Sjálfstæðisflokkurinn och Miðflokkurinn att styra landet visade det sig strax efter valet att Samfylkingin, Viðreisn och Flokkur fólksins var intresserade av att bilda regering tillsammans. Framsóknarflokkurinn får ägna sig åt att slicka såren under denna mandatperiod.

Kristrún Frostadóttir fick i uppdrag av presidenten att bilda regering och löste den uppgiften snabbt och säkert. Den nya regeringen tog över strax före jul.

Historiens yngsta statsminister

Den nya regeringen med Samfylkingin, Viðreisn och Flokkur fólksins, är på många sätt ovanlig. Kristrún är Islands yngsta statminister, och aldrig tidigare har tre kvinnor varit ledare för partier i regeringsställning. Det dröjde inte länge innan denna regering blivit döpt och fått namnet Valkyrieregeringen.

Samfylkingin och dess föregångare har en del erfarenhet av regeringsarbete, senast 2009–13. Partiets dåvarande ledare, Jóhanna Sigurðardóttir blev då Islands första kvinnliga statsminister.

Viðreisn bildades av en utbrytning ur Sjálfstæðisflokkurinn 2014, och dess partiordförande och Islands nya utrikesminister, Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir, var en tid Sjálfstæðisflokkurinn vice ordförande. Viðreisn bildades i samband med att Islands ansökan om medlemskap i EU drogs tillbaka och i partiet återfinns gamla företrädare för såväl Sjálfstæðisflokkurinn som Samfylkingin. Bland andra.

Viðreisn satt första gången i regering med Sjálfstæðisflokkurinn och Björt framtíð (Ljus framtid) 2016–17, men det sistnämnda partiet spräckte regeringen efter ett kort samarbete och föll därefter ur alltinget vid nästa val.

Flokkur fólksins är ett ovanligt parti i så måtto att det bildades hemma i köket hos ordföranden Inga Sæland 2016, med det uttalade syftet att kämpa för bättre villkor för den mindre bemedlade delen av befolkningen. Partiet har fått alltmer styrka och varit, i synnerhet genom Inga själv, aktivt i den regeringskritiska debatten. Flokkur fólksins får nu chansen att låta sitt ljus lysa i regeringen och det blir intressant att se hur det utvecklar sig. Inga är en känslig och passionerad politiker, men har också ord om sig att kunna vara impulsiv och ibland oberäknelig. Vad det innebär för dynamiken inom regeringen, särskilt om det börjar storma, är inte lätt att säga.

Balans i ekonomin

Krísturín Frostadóttir är utbildad ekonom med erfarenhet från finansvärlden och den nya regeringens första edikt i regeringsförklaringen kommer inte som någon överraskning med tanke på hur Krísturín uttalat sig sedan hon började i politiken. Inga Sælands ande svävar också över dokumentet:

Uppgift nummer ett är att uppnå stabilitet i ekonomin och lägre räntor, med starkare styrning av rikets finanser.

Samtidigt ska regeringen bryta dödläget och arbeta för ökat värdeskapande i näringslivet.

Alla medborgares levnadsvillkor förbättras med enighet om denna uppgift. Men mera krävs. Regeringen prioriterar ett tryggt boende med akuta insatser och långsiktiga systemförändringar. Dessutom kommer åtgärder att vidtas för att utrota fattigdom och höja socialförsäkringsbeloppen för de sämst kompenserade grupperna.

Regeringen ämnar förenkla statsapparaten och rationalisera driften av all statlig förvaltning. På dessa områden kommer robusta åtgärder att vidtas omedelbart. Parallellt med detta kommer regeringen att investera i infrastruktur för att öka värdeskapandet och utveckla hälso- och välfärdstjänsterna i hela landet.

Den gamla regeringen hade ett tag svårt att trycka ner inflationen, och Centralbankens täta höjningar av styrräntan drabbade alla medborgare, dock vissa hårdare än andra, såväl företag som privatpersoner. Landet fick näsan över vattnet först ifjol och mot årets slut hade inflationen kommit ner i 4,8 %. Medeltalet för 2023 var 7,7 %. Centralbanken sänkte till sist styrräntan med 0,25 % i oktober, efter att den ett tag hade varit uppe i 9,25 %. Nu ligger styrräntan på 8,5 %. Alltså på rätt väg men fortfarande är räntan mycket hög, och experterna säger att än är det för tidigt att ropa hurra – det är inte självklart att

Styrräntan har börjat bita. Sigurður Ingi Jóhannsson, dåvarande finansminister. Teckning: Ívar Valgarðsson.

inflationen och styrräntan fortsätter att gå ner. Det anses dock vara ett positivt tecken att isländska börsens aktieindex ökade med 13 % 2024.

Nu gäller det att regeringen och marknaden dansar i takt och litar på varandra.

Folkomröstning om EU

EU-frågan har inte gjort mycket väsen av sig i den isländska debatten de gångna åren men nu blir det ändring på det. Samfylkingin tog på sin tid initiativet till ansökan om EU-medlemskap i vänsterregeringen 2009–13, tvärt emot samarbetspartiet Vinstri Græns önskan. Denna ansökan rann egentligen ut i sanden, även om nästa regering, där Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn var med, hävdade att de aktivt hade dragit den tillbaka. Det råder dock delade meningar om den saken.

Hur som helst ser den nya regeringen det så att man skulle kunna blåsa liv i glöden, eftersom man i regeringsförklaringen meddelar: ”Folkomröstning om fortsatta förhandlingar om Islands medlemskap i EU ska hållas senast 2027.” Och vidare: ”I början av mandatperioden kommer oberoende utländska experter att ges i uppdrag att utarbeta en rapport om fördelar och nackdelar med den isländska kronan och Islands valmöjligheter vad gäller valutahantering.”

Så Europa är varken begravt eller bortglömt.

Till sist kan nämnas att Sjálfstæðisflokkurinn har en ordförandestríd att vánta. Bjarni Benediktsson tilkännagav alldeles i början av 2025 att han ämnade avsäga sig uppdraget och sluta helt med politiken.

Partiet tänker noga bevaka att den nya regeringen under mandatperioden uppfyller vad den lovat, detsamma säger Miðflokkurinn, och det blir spännande att se om någon särskild hamnar i det strålkastarljuset.

Det spås nog ingen stiltje i den isländska politiken framöver.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

FEM DAGER SOM FORANDRET ARBEIDERPARTIET

Politikk og økonomi i Norge i 2024

Den rødgrønne regjeringen med Arbeiderpartiet og Senterpartiet opplevde svært turbulente tider i 2024, før Senterpartiet forlot samarbeidet på grunn av et energi-direktiv fra EU. Statsminister Støre kjempet for sitt politiske liv, men da den nye mindretallsregjeringen fra Arbeiderpartiet fikk med seg Jens Stoltenberg som finansminister, snudde det.

Harald Stanghelle er tidligere politisk redaktør i *Aftenposten*.

Denne vinteren skjedde et av de mest dramatiske hamskiftene i vår nasjonale politiske historie. Og det dreier seg om Arbeiderpartiet.

Ved lokalvalget i 2023 mistet Arbeiderpartiet posisjonen som landets største parti. Den hadde sosialdemokratene hatt i nesten hundre år. Nå tok Høyre - under Erna Solbergs ledelse - over. Slikt ligger det sterkt symbolikk rundt. Også fordi Arbeiderpartiet bare fortsatte å falle på meningsmålingene. I 2024 gikk også Fremskrittspartiet forbi og detroniserte statsministerens parti til landets tredje største.

Verre kunne det knapt bli. Også fordi regjeringspartiene selv var ganske fornøyde med en utvikling der man hadde fått kontroll over inflasjonen, prisene på basisvarer gikk nedover, strømmarkedet rettet seg opp og lønningene økte mer enn prisene. Arbeidsledigheten var lav og veksten akseptabel. Renten var det eneste av de økonomiske parameterne som ikke gikk regjeringens vei. Norges Bank nølte med å sette ned styringsrenten, i motsetning til hva vi kunne se i land som eksempelvis Sverige.

Med andre ord var det mange grunner til å friskmelde en økonomi som hadde slitt siden energisjokket senhøstes 2021. Men denne utviklingen førte ikke til at velgerne igjen samlet seg om Arbeiderpartiet og Senterpartiet. I Arbeiderpartiet, men ikke på samme måte i Senterpartiet, førte dette til en voksende uro.

Statsminister i hardt vær

Høsten 2024 utgav de to *Dagbladet*-journalistene Steinar Suvatne og Jørgen Gilbrandt boken *Partiet – en innsideberetning om Aps fall*. Boken skapte debatt fordi den utelukkende baserte seg på anonyme kilder, men viktigere: Med god grunn ble den kalt et karakterdrap på Jonas Gahr Støre og hans lederskap.

Under hans ledelse hadde partiet mistet svært mange velgere, tapt de fleste valg, opplevd bitre interne rivninger, stadig endret politisk kurs, skiftet strategi flere ganger og mistet tillit som styringsparti. Dessuten lå Støre langt bak Erna Solberg de gangene meningsmålerne spurte hvem som var best skikket til å være statsminister i Norge.

Stemningen innad i Arbeiderpartiet var dyster. Det var som om det engang så selvsikre sosialdemokratiet helt hadde mistet troen på seg selv. Og blant folkevalgte og i tillitsmannsapparatet bredte det seg en lammende stemning av at stortingsvalget 2025 allerede var tapt.

I desember offentliggjorde Norges tre viktigste mediehus – *NRK*, *Aftenposten* og *VG* – saker om at et internt opprør mot Støres lederskap var på gang. Alle tre siterte en rekke anonyme kilder som alle mente hans tid som Ap-leder var over og at landsmøtet i april måtte velge ny leder. Det ville også innebære skifte av statsminister. Det ble mer enn antydning at nestleder og arbeids- og inkluderingsminister Tonje Brenna nå sto klar til å overta. Hun er et 37 år gammelt stjernesudd innad i Ap. Dessuten er hun en Utøya-overlevende med den spesielle betydningen det gir.

Det er umulig å vite hvor bredt dette gryende opprøret var. Mange – også av Støres tilhengere – var pessimistisk på hans vegne. Altfor mye var avhengig av meningsmålingene begynte å gå hans vei. Lite tydet på at en medgangsbølge var på vei. Snarere kom det rapporter som fortalte om desillusjonerte tillitsvalgte som knapt orket stå på stand. Og hvis de så gjorde, ble løpesedler med bilder av Støre fjernet fordi så mange reagerte negativt på dem.

Det kokte i mediene og det kokte i Arbeiderpartiet. Selv valgte Jonas Gahr Støre å møte stormen med en offensiv holdning: ”Jeg er motivert for å være partileder. Jeg er valgt til det. Til å være statsminister.”, uttalte han til *NRKs* Politisk kvarter like etter årsskiftet. Det ble hans mantra gjennom hele denne vinterkrisen.

Mediene forberedte seg på å følge arbeidet i Arbeiderpartiets valgkomite - ledet av LO-leder Peggy Hessen Følsvik - nærmest minutt-for-minutt. Dette er den mektige komiteen som har til oppgave å sørge for at valgene på Aps landsmøte foregår i ordnede former. Fordelingen innad i komiteen mellom tilhengere og motstandere av Støres lederskap ble forsøkt kartlagt.

EU-direktiver til besvær

Men bak alt dette, skjedd det noe som skulle snu hele dette bildet på hodet. For like før jul orienterte Støre sin regjeringsmakker, Senterparti-leder og finansminister Trygve Slagsvold Vedum, om at han kom til å fremme en sak for regjeringen om å godkjenne tre EU-direktiv innenfor energisektoren. Ingen av dem brøt med gjeldende norsk politikk. Ingen av dem var spesielt viktige. Og ingen av dem innebar at Norge aksepterte EUs fjerde energimarkedspakke.

Sammen med flere hundre andre EU-direktiv hadde disse ligget i kø for å bli implementert også av Norge. I mai 2024 purret et stadig mer irritert EU. Kanskje også fordi Norge er en slags europeisk ”stormakt” på energiområdet.

Senterpartiet har vært en sterk og konsekvent motstander av at Norge skulle slutte seg til noe som helst som innebar ”suverenitetsavståelse” til EU på energiområdet. Der ønsket man at Norge skulle bruke vetoretten sin overfor EU. Men det er nok rimelig å tro at Jonas Gahr Støre regnet med at Senterpartiet skulle nøye seg med å ta dissens i regjeringen for å markere sin motstand.

Selv var han overbevist om at det nå var riktig å komme videre i å slutte seg til noen av EUs direktiver på energiområdet. Selv om heller ikke Støre vil akseptere EUs fjerde energimarkedspakke i denne omgang. Til det var det europeiske energimarkedet for ”dysfunksjonelt”, for å bruke den norske statsministerens eget uttrykk.

Støre hadde imidlertid andre grunner enn energi for nå å slutte seg til tre av direktivene. Han ønsket å bygge opp velvilje fra EUs side overfor Norge i en tid da det med Donald Trump i Det hvite hus er fare for handelskrig mellom USA og Europa. Norges eksport til USA er begrenset. Derfor er det ikke der den store faren ligger. Det regjeringen frykter er at Norge – som ikke er med i EUs tollunion – skal bli rammet av varslede mottiltak fra EUs side. Og da er det økonomisk fare på ferde. Derfor insisterte Støre på at de tre aktuelle direktivene nå måtte godkjennes.

Mot brudd mellom regjeringspartnerne

I mediene er det spekulert i om han også ønsket å bli kvitt Senterpartiet som regjeringspartner og slik skape ny dynamikk i situasjonen innad i sitt eget parti. Det er også spekulert i om Senterpartiets leder innerst inne ønsket å ta sitt parti ut av regjeringen. Men det er like sannsynlig at det her var realpolitikken som veide tyngst - altså landets behov for å posisjonere seg overfor EU i påvente av internasjonalt stormvær. På Senterpartiets banehalvdel kan det virke som om Trygve Slagsvold Vedum ikke hadde full kontroll på sine egne. For i partiets stortingsgruppe var det ikke stemning for å akseptere en dissens - kravet var at det nå skulle settes hardt mot hardt.

På samme vis som Arbeiderpartiet hadde Senterpartiet mistet svært mange velgere siden stortingsvalget i 2021. På enkeltmålinger flørtet til og med partiet med den magiske sperregrensen som i Norge er 4 prosent. Innad ble det et voksende krav om færre kompromisser og klarere Sp-seire. I dette bildet passet alt som har med EU å gjøre perfekt inn. Intet parti har vært tydeligere i sin EU-motstand. To ganger (i 1971 og 1990) har partiet gått ut av borgerlige koalisjonsregjeringer med Norges forhold til EU som begrunnelse. Partiets høyeste oppslutning kom da også i stortingsvalget 1993 da norsk

EU-medlemskap sto øverst på den politiske dagsordenen. Året etter var det som kjent folkeavstemning der Norge sa nei.

I dag er dette en uaktuell problemstilling. Etter president Donald Trumps mange utspill som har plassert både EU og NATO i sentrum for hans misfornøyde vrede, er det riktignok en del her i Norge som har tatt til orde for en ny medlemskapsdebatt. Dette er imidlertid avvist av både Jonas Gahr Støre og Erna Solberg – begge ledere for de to store ja-partiene. Støre er nok usikker på om han vil få sitt eget parti og LO til å fylke seg bak en ny ja- kampanje. Han vet dessuten at partiene han er nødt til å samarbeide med – Senterpartiet, SV og kanskje også Rødt – vil forbli EU-motstandere de nærmeste årene. Solberg kan være trygg på sitt eget partis EU-entusiasme, men hun vet at både det store Fremskrittspartiet og det lille Kristelig Folkeparti er bastante i sin EU-motstand. På borgerlig side vil hun bare få støtte for sitt ja-standpunkt hos liberale Venstre mens Støre får ja-støtte av Miljøpartiet De Grønne (MDG).

I tillegg til at alle meningsmålinger som spør om opinionens holdning til norsk EU-medlemskap viser et klart nei-flertall, så ligger det altså strategisk realisme bak når hverken Ap eller Høyre vil dra i gang en ny EU-debatt.

*Arbeiderpartiet alene i regjering
– og Jens Stoltenbergs tilbakekomst*

Siden oktober 2021 har Norge hatt en regjering bestående av Arbeiderpartiet og Senterpartiet. Torsdag 30. januar var det definitivt slutt. Det var ikke mulig å finne frem til et kompromiss om EU-direktivene og det var klart for den første rene Arbeiderpartiregjering siden 2001.

Den presenterte statsminister Jonas Gahr Støre på Slottsplassen tirsdag 4. februar. Nye ansikter og en ny giv preget lanseringen av mennesket som skal styre frem til valget i september. Hele fem av statsrådene er overlevende fra Utøya - noe statsministeren gjorde til et selvstendig poeng. Tross en meget tynn parlamentarisk basis - bare 48 av Stortingets 169 representanter - oste Støre av selvtillit og nyvunnen fremtidstro på egne og Arbeiderpartiets vegne.

Hovedgrunnen til denne forvandlingen kan sammenfattes i ett navn: Jens Stoltenberg.

På utallige spørsmål gjennom alle de ti NATO-årene hadde Stoltenberg forsikret om at han ikke skulle eller ville tilbake til norsk politikk. Absolutt ingen hadde spådd at nå var tiden inne. Innad i Arbeiderpartiet hadde dette vært en uoppnåelig drøm. Og så var altså den eneste stjernen på vårt lands politiske himmel tilbake - som finansminister.

Historien bak hadde da også noe både norsk og eventyrlig over seg: På en skitur lørdag 1. februar hadde Jonas Gahr Støre bestemt seg for å spørre sin tidligere regjeringssjef om å gå inn i den regjering han selv nå ledet. Han

Sterk uenighet om EU-direktiver om energi førte til brudd i den rødgrønne regjeringen. Jonas Gahr Støre og Trygve Slagsvold Vedum går hver sin vei. Tegning: Inge Grørdum.

hadde kjørt innom sin venn Jens på veien hjem. Og sent på kveld samme dag fikk han ja. Stoltenberg hadde ikke bare snakket med sin kone, Ingrid Schulerud, og fått hennes ja. Han hadde nok også selv kjent på både plikt og lyst til å bli en utøvende politiker igjen – 29 år etter at han første gang ble finansminister og 12 år siden han gikk av som statsminister.

Ingen hadde trodd at han nok en gang ville aksle en statsrådspost. Og de færreste hadde trodd Støre ville ta sjansen på å ta inn en så mye mer populær politiker enn seg selv i regjering.

Ingen statsråd i moderne tid er blitt møtt med så stor begeistring som den som møtte Jens Stoltenberg. Eller som *Aftenpostens* reporter beskrev det: ”Det politiske Norge smeltet i skamløs eufori over det som til nå hadde vært en uoppnåelig, våt drøm: «The second coming of Jens.»

Euforien var total. Det ble skrevet om ”tidenes comeback kid”, ”som om Haaland skulle signere for Vålerenga” og at ”det var nummeret før han kjørte til Slottet i åpen bil med Max Manus i forsetet og Kjakan i bilen bak”. Det siste viser til de to krigsheltene som vokter kong Haakon under bilturen fra Rådhuset til Oslo da han i 1945 kom tilbake fra fem års eksil i London.

Jens Stoltenbergs tilbakekomst i norsk politikk har løftet Arbeiderpartiet til nye høyder på meningsmålingene. Tegning: Inge Grødum.

Ny giv for Arbeiderpartiet

Men viktigere enn alt dette: Arbeiderpartiets oppslutning økte over natten. På enkeltmålinger med hele ti prosent. En slik brå økning har vi ikke opplevd tidligere i Norge. Også Jonas Gahr Støres popularitet økte på målinger der velgerne ble spurt om hvem som var best egnet som statsminister. På slike målinger har Erna Solberg stort sett hatt et stort forsprang. Nå ligger hun og Støre likt. Det ble snakket om Jens-effekten. Erna Solberg kalte det ”Jens-boomen”.

Ennå er det bare noen få uker siden Jonas Gahr Støre dannet sin rene Ap-regjering med Jens Stoltenberg som finansminister. Derfor er det selvsagt umulig å vite om begeistringen rundt dette dobbeltgrepet vil holde seg frem til stortingsvalget i september. Det som imidlertid er sikkert, er at stemningen i Arbeiderpartiet er snudd. Fra å oppleve seg som et nederlagsdømt parti som diskuterer om lederen bør kastes, er det nå optimisme i rekkene. Dessuten viser målingene at velgere som misnøyen hadde plassert ”på gjerdet”, nå igjen oppgir Ap som sitt parti.

Et annet trekk er at mange av de såkalte ”lillavelgerne” – velgere som vandrer mellom Høyre og Arbeiderpartiet – nå for første gang siden 2021 går fra Høyre til Arbeiderpartiet. I lang tid har Høyre vært landets største parti. Partiet

har da også blitt anklaget for å ”sitte stille i båten” og trekke velgere mer grunnet misnøye med Ap enn på grunn av egen politikk. Tilliten til Erna Solberg som nasjonal leder har imidlertid vært stor – en tillit hun ikke minst bygget opp under pandemiårene. Denne vinteren har dette bildet slått sprekker. Partiet har over tid mistet posisjon som det suverent største partiet på borgerlig side, og nå er Høyre i skvis mellom et ”nytt” Arbeiderparti og et Fremskrittsparti i sterk vekst.

FRP i fremmarsj

For Fremskrittspartiet har vokst seg stadig sterkere. Den krasseste innvandringsretorikken er mer dempet enn mange forventet under Sylvi Listhaugs ledelse. Partiet markerer seg imidlertid fortsatt på innvandring, helse, eldre og samferdsel. Samtidig utvides dette politiske repertoaret ved å gi uttrykk for begeistring for olje- og gassnæringen, snakke kritisk om grønn energi (”tilkarringsindustrien”) og være på kritisk vakt overfor alt som i Frps verden minner om ”woke”. Slik treffer Listhaugs parti den nye høyrebølgen, og slik fanger Frp opp internasjonale strømninger som fører til økt oppslutning om ytterliggående høyrepopulistiske partier.

Fremskrittspartiet er ikke blant disse. Det sier sitt at Frp-leder Sylvi Listhaug har tatt skarp avstand fra fenomenet Donald Trump og det han står for. Men det er mulig å argumentere for at Fremskrittspartiets eksistens har hindret etableringen av et høyrepopulistisk parti av Sverigedemokratenes type.

Vinteren 2024/2025 konkurrerte Frp med Høyre om å være landets største parti. Begge var større enn Arbeiderpartiet før det store skiftet der. Etter det skjedde mistet Høyre oppslutning mens Frp beholdt sin sterke posisjon. Imidlertid har ikke Sylvi Listhaug falt for fristelsen til å lansere seg selv som borgerlig statsministerkandidat. Det gjorde Senterpartiets leder for fire år siden og tapte på det. Noen kommentatorer hevder Frp ikke ønsker et slikt ansvar. Andre tror Listhaug vet hun er for kontroversiell til å samle den borgerlige siden. Men Frps egen forklaring er at styrkeforholdet partiene imellom etter stortingsvalget vil være avgjørende.

Stortingsvalget kan nemlig gi som resultat at de to små partiene på borgerlig side – Venstre og KrF – kommer i en avgjørende vippeposisjon. Blant disse har Kristelig Folkeparti store problemer med å komme over sperregrensen. Ved 2021-valget falt man under og det har ikke bidratt positivt at KrF i 2024 gjennomgikk sitt fjerde partilederskifte på fem år. I 2018 inviterte partileder Knut Arild Hareide sitt parti til å vende ryggen til Høyre og inngå samarbeid med Arbeiderpartiet. Han tapte den interne drakampen dette utløste og gikk av i 2019. Etterfølgeren, Kjell Ingolf Ropstad, måtte gå av i 2021 da det ble avslørt at han hadde misbrukt Stortingets rause pendlerboligordning. Da tok Olaug Bollestad over, men i august 2024 var også hennes tid som KrFs

*Stortingsvalget høsten 2025
kan gi hodebry for Høyres
statsministerkandidat Erna
Solberg.*

Tegning: Inge Grødum.

frontfigur historie etter at det kom flere varsler om hennes lederstil. Dag Inge Ulstein tok motvillig over. Det spesielle er at han samtidig frasa seg gjenvalg til Stortinget. Slik blir han den eneste av partilederne som etter høstens stortingsvalg ikke kommer til å ha plass i nasjonalforsamlingen.

Utenriks- og sikkerhetspolitikken

Også i Norge har den dramatiske internasjonale situasjonen preget det politiske klimaet. Det betyr også langt større vekt på utenriks- og sikkerhetspolitiske problemstillinger. Der har det vært en lang tradisjon for enighet mellom Arbeiderpartiet og Høyre.

Den enigheten sprakk da Norge 22. mai 2024 anerkjente Palestina som stat. Dette representerer en ny holdning fra Norges side. Frem til da var strategien at en anerkjennelse først skulle komme som en del av en fredsløsning. Nå kom den midt i en krig og var koordinert med Spania og Irland.

Høyre uttrykte skepsis til strategiendringen og mente den bare hadde symbolsk betydning. Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti var skarpe

motstandere av anerkjennelsen. Høyre var i tillegg bekymret for at Støre-regjeringen brukte for mye diplomatisk kraft på Midtøsten og for lite på forhold av større realpolitisk betydning for Norge.

Israel reagerte med sinne og trakk sin ambassadør hjem. Den norske utenriksministeren fikk beskjed om at han ikke var velkommen til å møte sin israelske kollega. Og i israelske medier ble Norge anklaget for å være det mest Israel-fiendtlige landet blant de vestlige demokratiene. Norge var det eneste av de nordiske landene som allerede i oktober 2023 stemte for en resolusjon i FNs hovedforsamling som krevde våpenhvile på Gazastripen. Norge var også det eneste nordiske landet som på nyåret 2024 ikke stoppet den økonomiske støtten til UNRWA etter anklager om at UNRWA-ansatte hadde deltatt i terrorangrepet 7. oktober.

Helt siden Oslo-avtalens dager har Norge spilt en rolle i det israelsk-palestinske dramaet. Ikke minst som leder i Giverlandsgruppen for Palestina. En forutsetning for dette har vært at Norge har snakket med begge parter. Nå er dette historie - i alle fall for en stund fremover. Israel ønsker ingen kontakt med Norge. I tillegg har de norske diplomatene ved det norske representasjonskontoret i Ramallah fått sine akkrediteringer trukket tilbake. Det er en isfront fra israelsk side og i den norske regjeringen har man gitt opp Netanyahu-regjeringen. Samtidig er Norge aktiv både overfor arabiske land og EU i diskusjonene om hva som det vil bli mulig å få til på et senere tidspunkt. Likevel minner det om ønsketenkning når man fra norsk side insisterer på en tostatsløsning mens realitetene på bakken går i motsatt retning.

Splittelse om Midtøsten – enighet om Ukraina

Men om Midtøsten-spørsmålet har ført til splittelse mellom Norges to styringspartier, så har situasjonen i Europa ført til bred norsk samling. Våren 2024 ble det vedtatt en forpliktende og storstilt satsing på Forsvaret. Den går over hele 12 år og er et stort løft. Når dette med rette ble kalt historisk, så var en av grunnene at samtlige partier på Stortinget – fra Rødt til Fremskrittspartiet – sluttet seg til forliket. Et så bredt forlik har ikke skjedd tidligere og forteller noe om alvor i situasjonen. Et alvor som bare er blitt større og større etter at Donald Trump er kommet til makten i USA.

Samtidig pekes det på at Norge har et sterkt interessefelleskap med USA i nordområdene. Det er i Norges nærrområder at Russland har de kjernevåpnene som kan true USA. Her har det norske forsvaret i mange tiår bidratt med viktig etterretning som har kommet amerikanerne til gode. Og norske og amerikanske interesser samarbeider i å holde kontroll over den russiske aktiviteten i farvannet mellom Svalbard og det norske fastlandet.

Et ”nytt” trekk på det forsvars- og sikkerhetspolitiske området er et stadig tettere samarbeid med de andre nordiske landene. Det at både Finland og Sverige nå er NATO-medlemmer har på mange måter skapt en ny situasjon. Samarbeidet har lenge vært både åpent og godt, men er nå tettere enn noen gang tidligere. Vi ser nå en nordisk forsvarsdimensjon som har vært fraværende siden Danmark og Norge gikk inn i NATO i 1949 mens Sverige og Finland erklærte seg nøytrale.

Den russiske Ukraina-invasjonen forandret dette bildet totalt. Og i årene som kommer vil vi nok se mer til denne nordiske dimensjonen på det forsvars- og sikkerhetspolitiske området.

MY ROHWEDDER

SKANDALERNAS ÅR Svensk politik året 2024

Känslan inför 2024 var att det skulle bli ett lugnt år i den svenska inrikespolitiken. Visst såg det dystert ut för flera partier, men mitt i en mandatperiod var det ingen panik. Med två år kvar till nästa val fanns det hopp om att allt sånt skulle vända.

När vi lägger 2024 till handlingarna kan vi konstatera att lugnet inte höll i sig. Istället blev det ett år präglad av minst sagt uppseendeväckande skandaler, där inget parti kom undan.

My Rohwedder är politisk kommentator och reporter på *Aftonbladet*.

Två stålbad för S

Socialdemokraterna har inte haft ett bra år. Förutom det allmänt tråkiga med att vara i opposition utan makt och inflytande, har partiet gått igenom två ordentliga stålbad till skandaler. Den största av dessa riskerar att äventyra partiets rena existens när den slår rakt in i partiets finansiering. Men vi börjar med skandalen som inledde Socialdemokraternas 2024.

Under hela hösten 2023 hade det varit bråk om den socialdemokratiske riksdagsledamoten Jamal El-Haj. Han hade, trots partiets uppmaningar att avstå, deltagit i en Palestina-konferens i Malmö under våren 2023. På konferensen hade det också funnits personer med kopplingar till terrororganisationen Hamas. Socialdemokraterna hade under året haft svårt att hantera El-Haj och inte mycket hände under 2023. Så skedde terrordådet den 7 oktober. Hamas attackerade Israel, dödade över 1200 personer och tog gisslan. Efter det var det omöjligt för Socialdemokraterna att blunda för Jamal El-Hajs övertramp. Bara några veckor in på det nya året meddelade partiledningen att förtroendet för honom var förbrukat och krävde att han skulle lämna sin riksdagsplats.

El-Haj lämnade partiet, men inte sin plats i riksdagen. Så skrev Jamal El-Haj in sig i det socialdemokratiska partiets historia, genom att bli Socialdemokraternas första politiska vilde i modern tid. Socialdemokraterna som parti utpekades som terroristkramare på grund av sin oförmåga att hantera den känsliga frågan om El-Hajs framtid i partiet.

Men stormen runt El-Haj var ingenting mot vad som skulle komma.

När Tidöpartierna bildade regering efter valet 2022 var frågan om Socialdemokraternas partilotter uppe på bordet. Moderaterna ville se över möjligheten att förbjuda politiska partier att sälja lotter. Deras argument var att det var orimligt med en gräddfil för politiska partier eftersom de slapp betala

Lotterna brände fötterna på socialdemokraternas Magdalena Andersson (till vänster). Teckning: Magnus Bard.

lotteriskatt. Sverigedemokraterna var öppnare med sina intentioner, de ropade nöjt att de ville korta sossarnas förstamajtåg.

Socialdemokraterna fräste att det var ett antidemokratiskt förslag som syftade till att försvaga oppositionen. Lotteriförsäljningen har under årens lopp gett stora pengar och stått för en betydande del av Socialdemokraternas och ungdomsförbundet SSU:s finansiering.

Regeringen tillsatte en utredning i frågan som presenterade sina slutsatser i mars. Den avrådde från att förbjuda partipolitiska lotterier men förespråkade en skärpning av reglerna. Efter det hände inte så mycket. Men ibland är man sin egen värsta fiende och strax efter sommaren avslöjade *Dagens Nyheter* att Socialdemokraternas lotteriverksamhet bedrevs med skurkaktiga metoder.

Lotterna såldes genom ett telemarketingföretag i Barcelona som riktade in sina aggressiva säljmetoder på gamla och ibland förvirrade personer. Att avsändaren var ett politiskt parti var dessutom otydligt och det var inte heller tydligt att det var ett abonnemang och inte enstaka lotter som såldes. Lotteriverksamheten lades på is och telefonförsäljningen avslutades omedelbart, men skadan var redan skedd.

Strax före jul meddelade regeringen att man skulle gå fram med förslaget att begränsa försäljningen av partilotter. Framförallt skulle det bli tydligare vem som sålde lotterna och partierna skulle också behöva betala spelskatt. Enligt Socialdemokraterna skulle en sådan spelskatt göra hela partiets lotteriverksamhet olönsam.

När Socialdemokraterna lämnade 2024 bakom sig stegade partiet in i en betydligt mer osäker framtid, en framtid där S kanske kommer behöva finna nya sätt att finansiera sin stora partiapparat på. En inte obetydlig utmaning.

Sverigedemokraternas annus horribilis

2024 var året då Sverigedemokraterna äntligen skulle få skina. Framgångarna hade varit svåra att greppa bland alla kompromisser och utredningar, men när det närmade sig halvtid i mandatperioden såg Sverigedemokraterna fram emot att få skörda lite frukter av sitt arbete i Tidösamarbetet. Så blev det inte, istället kom 2024 att bli det svåraste året för SD sen de kom in i riksdagen.

Genom alla år hade partiet stått pall genom allehanda skandaler. Sverigedemokraternas väljare har inte brytt sig om att det svingats med järnrör eller vällt ut rasism; de har stått stadigt vid partiet sida. Inte minst har parti-ledaren Jimmie Åkesson framstått som immun mot alla kontroverser.

Allt detta förändrades 2024.

Det började i EU-valrörelsen. *TV4*:s avslöjande om att Sverigedemokraterna använt sig av anonyma konton på nätet för att driva sin politiska agenda slog ner som en bomb. Eller kanske inte. Alla visste ju att SD sysslade med det här, det var bara ingen som kunnat bevisa det eller beskriva exakt hur det gick till. Nu kunde *TV4* visa att det satt ett gäng nätkrigare på Sverigedemokraternas kommunikationsavdelning, som i skydd av anonyma konton hånade både politiska motståndare och samarbetspartners och piskade på debatten.

Avslöjandet kom vid en dålig tidpunkt för SD. Val till europaparlamentet har alltid varit klurigt för partiet. Deras väljare är EU-skeptiker och dåliga på att ta sig till valurnorna.

Efter avslöjandet slog Sverigedemokraterna och Jimmie Åkesson tillbaka med kraft. I ett ”tal till nationen” kallade Åkesson granskningen för politisk propaganda och en del av en kampanj mot Sverigedemokraterna. Motståndarna var många - *TV4*, all annan media, politiska motståndare, politiska samarbetspartners - alla klumpades ihop och kallades ”klägget”. Åkesson uppmanade sina väljare att gå och rösta i EU-valet för att göra motstånd mot detta ”klägg”.

Deras väljare visade sig inte bry sig om SD:s krig mot *TV4*. EU-valet 2024 blev det första val där Sverigedemokraterna backat.

På partiets valvaka var det en avslagen stämning. Ändå tills låten *L'Amour Toujours* gick på. Eurotechno-hiten från slutet av 90-talet hade fått nytt liv i Tysklands högerextrema kretsar. Delar av låttexten hade bytts ut till högerextrema budskap som ”Tyskland till tyskarna och utläningar ut - Ausländer raus”. Den rasistiska versionen av låten var redan förbjuden i Tyskland. Nu kom en av Sverigedemokraternas mest erfarna politiker, David Lång dansande fram mot en *Expressen*-reporter, sjungande ”Ausländer raus”. Allt fångades på reporterns bandspelare och skandalen var ett faktum. David Lång fick lämna alla sina uppdrag, men frågan om SD:s relation till högerextremism var åter på agendan och den här gången irriterade den inte bara SD:s partitopp utan även samarbetspartierna i regeringen.

Jimmie Åkesson tog som vanligt ett långt sommarlov. Det här året var han till och med utom synhåll längre än vanligt. Anledningen var att han skulle gifta sig. Bröllopet var i slutet av september i Åkessons hemstad Sölvesborg. Temat var ”festival” och flera hundra gäster var inbjudna. Vice statsminister och KD-ledaren Ebba Busch var den enda av Tidösamarbetets partiledare som var på plats.

På plats visade det sig, var också en av ledarna för ett MC-gäng.

Kriminalpolitiken och hårda tag mot den organiserade brottsligheten är en av grundpelarna i Tidöavtalet. Sverigedemokraterna hade även under lång tid profilerat sig som hårdast i frågan och här dök en MC-kriminell upp som gäst på partiledarens bröllop. Skandalen var omedelbar. För första gången gick det också att se ett minskat förtroende för Åkesson i opinionsmätningarna.

Under hösten återhämtade sig partiet gradvis efter sitt svåra år, men det lär komma fler.

Turbulent höst för M

Visst är det otacksamt att sitta i regering. Regeln är att det leder till sämre siffror både i opinionen och i förtroendet för partiet. Under året gick det inte bra för Moderaterna, men det gick inte dåligt heller. Det var som om deras nya position som Sveriges tredje största parti bitit sig fast. De obesvarade frågorna hade inte blivit färre.

Hur skulle de skaka av sig bilden av Moderaterna som ett parti för dem som håller varandra om ryggen, skor sig på makten och gynnar de egna?

Hur skulle de nå de där kvinnliga väljarna i storstäder som vänt partiet ryggen och som skarpt ogillade samarbetet med Sverigedemokraterna?

För att kunna vinna valet 2026 på riktigt behövde dessa frågor besvaras.

Under våren överskuggades nästan allt av sprinten upp mot Sveriges Natomedlemskap. Moderaterna - som drivit frågan under många år - sprudlade av glädje och framgångsyra efter att Turkiet godkände Sveriges Natoansökan i slutet av januari. När Ungern följde en månad senare och allt var i hamn kunde partiet äntligen kamma hem den största politiska framgången den här mandatperioden.

Den 7 mars slutfördes Sveriges Natoprocess i Washington. En historisk händelse när Sverige lämnade 200 år av militär alliansfrihet bakom sig.

Men Natoanslutningen lyckades även lämna efter sig en oavsiktlig förlust.

Utrikesminister Tobias Billström hade varit en avgörande person under den långa och konfliktfyllda Natoprocessen. Tre långa år hade det tagit.

Denna historiska dag i Washington var det enligt protokollet egentligen Billström som skulle lämnat över anslutningsinstrumenten till den amerikanske utrikesministern Antony Blinken. Men i sista stund hade statsminister Ulf Kristersson svept in och nu var det han som stod där i kamerablixtarna och fyrade av sitt allra största leende. Billström stod istället vid sidan, ensam och applåderade det hela. Efteråt fnissades det lite år den bilden - Kristerssons uppenbara dragning till rampljuset och den försmådda utrikesministern.

Sommaren kom och gick och när det politiska arbetet startade upp igen i början av september, startade det med en skräll. Utrikesministern Tobias Billström avgick plötsligt.

Hans egen förklaring var att det handlade om en 50-årskris, samtidigt fanns det tydliga tecken på slitningar mellan Billströms utrikesdepartement och statsminister Ulf Kristerssons statsrådsberedning. Kristersson hade flyttat betydande inflytande över utrikespolitiken från UD till sitt eget departement, och så var det den där bilden från Washington.

Billström ersattes av en av regeringens uppåtgående stjärnor, Maria Malmer Stenergard. En ny kronprinsessa om man så vill.

Billströms plötsliga avhopp markerade början på en turbulent höst för Moderaterna.

Redan under våren hade *Aftonbladet* granskat Anna Kinberg Batra, landshövdingen i Stockholm. Anna Kinberg Batra var inte heller vilken landshövding som helst. Hon var tidigare partiledare för Moderaterna och avsattes under kaosartade former några år tidigare. Ulf Kristersson var hennes efterträdare.

Relationen mellan Kinberg Batra och partiet hade varit något kärvt sen dess, men med den prestigefulla posten som landshövding i Stockholm skulle allt gammalt gröll vara glömt.

Anna Kinberg Batra verkade dessutom älska sitt nya jobb och den nya bostaden - Tessinska palatset - ett barockpalats med trädgård mittemot det kungliga slottet.

Tyvärr verkade hon missköta sig på jobbet. Det mest flagranta *Aftonbladet* kunde avslöja var att hon rekryterat en nära vän genom att sätta upp en lapp i myndighetens reception, i strid med praxis. Hon var också gudmor till vännens ena barn. Hennes ledarstil beskrevs som toxisk och facket uttalade oro för arbetsmiljön.

Anna Kinberg Batra själv slog ifrån sig kritiken, men allt eftersom den växte i styrka började den också bli en belastning för Ulf Kristersson och regeringen. Justitieombudsmannen inledde en granskning och i slutet av september lade JO fram svidande kritik mot Anna Kinberg Batra. JO skrev att Kinberg Batras rekrytering ”vittnar om nonchalans och en bristande respekt för de grundläggande bestämmelser som finns för att bevara allmänhetens förtroende för offentlig verksamhet.” Anna Kinberg Batra meddelade att hon tänkte sitta kvar, men situationen hade blivit ohållbar. Dagen efter sparkade regeringen henne.

Utifrån ett förtroendeperspektiv tog hanteringen av Anna Kinberg Batra för lång tid. Viskningarna om att moderater gör lite som de vill och skyddar sina egna, var redan i full gång. De skulle få mer vatten på sin kvarn innan året var slut.

Egentligen började det direkt efter valet 2022. Ulf Kristersson inrättade en ny tjänst som nationell säkerhetsrådgivare. Positionen skulle vara opolitisk och låg under statsministerns eget departement statsrådsberedningen. Utan att ha utannonserats gick jobbet till Kristerssons barndomskompis och nära vän Henrik Landerholm. Redan då började folk i partiet och regeringen irritera sig på relationen Kristersson-Landerholm.

*Turerna med Landerholm gav statsministern huvudvärk.
Teckning: Magnus Bard.*

Strax före jul 2024 avslöjade *Dagens Nyheter* att Landerholm glömt sin mobiltelefon på Ungerns ambassad, mitt under den kritiska Natoprocessen. Han hade inte heller hämtat den förrän nästa dag. *DN* kunde också avslöja att han glömt hemligstämplade dokument på en kursgård.

När året gick mot sitt slut var granskningen av Landerholm bara i startgropparna, men redan då stod det klart att han inte skulle kunna sitta kvar. Det var tydligt att det skulle kosta statsministern för mycket att hålla sin vän om ryggen. Kristerssons stora ansträngningar för att ge Landerholm jobbet som nationell säkerhetsrådgivare och samtidigt skydda hans position från politiska angrepp genom att göra honom till en opolitisk tjänsteman, var i sig en belastning nedtyngd av nepotism och vänskapskorruption.

Om Landerholm skött sig exemplariskt hade det kunnat fungera, men alla säkerhetsrådgivarens misstag blev en belastning för Ulf Kristersson och skulle så förbli fram tills dess att Landerholm-affären var historia.

Vänsterpartiet och antisemitismen

Tänk att ett år kan börja så bra och sluta så dåligt för ett parti. Den förre vänsterledaren Jonas Sjöstedt gjorde comeback och det var som om han aldrig hade varit borta. Eller egentligen var det som om alla plötsligt glömt bort Nooshi Dadgostar, Vänsterpartiets nuvarande partiledare. Jonas Sjöstedt som toppkandidat till EU-valet i juni var ett genidrag ur alla perspektiv. Sjöstedt, en politiker som alltid åtnjutit respekt både från politiska vänner och fiender,

var också ett välkänt namn hos de svenska väljarna. Vilken fest det var för Vänsterpartiet och EU-valet blev en succé.

Men säg det parti som vill göra det lätt för sig.

I slutet av sommaren dök det upp en rad avslöjanden om antisemitiska uttalanden från profilerade vänsterpartister ute i landet. Några av dem fick lämna sina poster med omedelbar verkan, men inte alla. Det blev allt mer tydligt att det här var en oerhört svår fråga för Vänsterpartiets partiledning. De antisemitiska uttalandena var kopplade till vänsterpartisternas engagemang i Palestinafrågan. Vänsterpartiet har genom åren haft ett starkt engagemang för den palestinska saken, en av få frågor som hela partiet stått enat kring under de senaste årens inre slitningar. Nu skulle partiledningen klara den svåra balansgången att kritisera de antisemitiska uttalandena utan att för den delen kritisera engagemanget för Palestina. Det skulle visa sig nästintill omöjligt. Avslöjandena hade dykt upp redan under sommaren men när hösten svepte in över Sverige hade partiledningen fortfarande inte lyckats sätta ner foten. En av de mer profilerade vänsterpartisterna, Kristofer Lundberg, satt fortfarande kvar i som förtroendevald för V trots sitt uttalade stöd för den terrorklassade palestinska organisationen PFLP. Inte förrän i slutet av oktober tvingades han avgå.

Samtidigt verkade väljarna ha vaknat upp från drömmen om Jonas Sjöstedts totala återkomst, och insett att det fortfarande var Dadgostar som ledde partiet. Under hösten gick det därmed att se hur väljarstödet sakta föll, ner mot mer normala nivåer.

En enda lång kris för C

För Centerpartiet var året inte något annat än en enda lång kris. I februari 2024 hade Muharrem Demirok suttit ett år på posten som partiledare och det gick inte så bra. Opinionssiffrorna var i botten, likaså hans förtroende. Folk visste knappt vem han var ett år in i partiledarskapet och partiet började bli nervöst på riktigt. Under våren vässades knivarna ordentligt och Demiroks motståndare menade att om det gick dåligt i EU-valet (vilket de förväntade) skulle Demiroks dagar vara räknade. Men det gick inte alls dåligt i EU-valet, nästan lite bra. Nu stod hans kritiker där med sina knivar och visste inte vad de skulle göra. Så han fick en chans till, nästan.

När hösten kom, kom också kritiken tillbaka. Den stora konflikten inom Centern var hur de skulle förhålla sig till regeringsalternativen efter nästa val. Alla andra partier hade sedan länge bestämt vilka man kunde eller inte kunde samarbeta med, men Centerpartiet hade fortfarande inte satt ner foten. Så Demirok försökte.

Centerledaren hade tidigare pekat ut Magdalena Andersson som Centerns statsministerkandidat och nu ville han ha det ”på papper”. På ett internt möte försökte han få partiledningen att ta beslutet att samarbeta med Socialdemokraterna efter valet 2026. Omedelbart slog halva partitoppen

bakut och partiledning och riksdagsgrupp delades i två läger - de som stöttade honom och de som tyckte det var en galenskap att ta ett sådant beslut. De senare var också, inte helt överraskande desamma som tidigare gärna hade sett honom utbytt på partiledarposten.

Det kom avgångskrav i medierna från anonyma källor, men som alla vet är ett anonymt avgångskrav inte ett riktigt avgångskrav.

Tills sist gick Centerns ungdomsförbunds ordförande ut och krävde hans avgång. Då blev det stökigt i ungdomsförbundet och avgångskrav restes även mot dess ordförande. Partiet var helt enkelt i kaos och det fanns ingen tydlig riktning.

Demirok lyckades rida ut stormen. Till viss del för att han till slut hörsammade motståndarnas krav på att backa från sin S-sväng och till viss del för att det inte fanns något riktigt alternativ till hans ledarskap. Partiet var för splittrat i för och emot honom och hans motståndare hade ingen motkandidat.

Det här var nu inte en skandal utan bara helt vanligt politiskt spel. Helt sant, men inte heller Centern undgick skandaler det här året. I början av december avgick en av Centerpartiets mest erfarna lokalpolitiker, Gustav Hemming, efter att han avslöjats ha utsatt ett barn för ett sexuellt ofredande i kollektivtrafiken. En sorts skandal alla partier drömmer mardrömmar om.

Kristdemokraternas skyttegravar

Om Vänsterpartiet och Centerpartiet hade upplyftande EU-valrörelser gällde det motsatta för Kristdemokraterna.

Kristdemokraterna hade på det stora hela inte ett bra år. Listan över saker som gick dåligt för partiet kunde göras lång: väljarna svek, partiledaren Ebba Busch blev allt mer impopulär, det blev allt otydligare vad partiet bidrog med och allt otydligare vilka politiska mål Ebba Busch egentligen såg framför sig, och det bråkades.

Redan efter valet 2022 fanns det oro inom KD att de blivit alltför otydliga för väljarna. Inte heller under 2024 lyckades KD förklara för väljarna varför de skulle vilja rösta på KD, och inte på M eller SD.

Och så var det detta med kaoset kring kandidatlistan till EU-valet.

Partiets mest profilerade europaparlamentariker Sara Skyttedal hade redan orsakat partiet ordentligt med huvudvärk när 2024 inleddes. Under hösten hade hon varit med på listan, utanför listan och kommit tillbaka igen. Partiet var djupt splittrat inför att ge henne en chans att kandidera eller inte. Skyttedal hade tidigare hamnat i blåsväder efter kontroversiella uttalanden om att använda narkotika för eget bruk och efter bråk med partisekreteraren, som hon anklagade för ett sexuellt ofredande nästan ett decennium tillbaka i tiden, hade han fått avgå. Summa summarum - hon var inte en smak som gick hem hos alla kristdemokrater.

I januari 2024 avslöjades att Sara Skyttedal – under den korta tid på hösten då hon varit petad från KD:s lista – hade kontaktat Sverigedemokraterna och

erbjudit sina tjänster. Hon åkte ut med buller och bång. Den som erbjuder sina tjänster till ett annat parti under tiden man är folkvald kan inte räkna med en fortsatt karriär i partiet. Sedan hon fått kicken talade Sara Skyttedal ut och beskrev Ebba Busch som en falsk lögnare. Vänskapen mellan de två KD-topparna var över. Skyttedal startade ett nytt parti tillsammans med f.d S-politikern Jan Emmanuel - Folklistan. Ett populistiskt initiativ som helt kraschade i EU-valet.

Med fem månader kvar till valet stod KD utan toppkandidat i ett val där det är avgörande att ha en kandidat som är känd för väljarna. På några veckor hade Ebba Busch rekryterat den förra moderaten och debattören Alice Teodorescu Måwe. En kontroversiell kandidat, inte bara på grund av hennes bakgrund i Moderaterna utan också för hennes höga tonläge i debatten.

Det gick inte bra för KD i EU-valet, men inte katastrofalt heller. KD förlorade ett av sina mandat men åkte inte ur parlamentet som befarat.

Miljöpartiet och kändisarna

Miljöpartiet snubblade in i året. Under hösten och vintern 2023 hade partiet skakats av interna konflikter kopplade till dåvarande språkröret Märta Stenevi. Inifrån Miljöpartiets riksdagskansli beskrevs arbetsmiljön som toxisk och Stenevi som maktthungrig. När ett nytt manligt språkrör skulle väljas under hösten hade Märta Stenevi drivit en kampanj för att partiets europaparlamentariker Pär Holmgren skulle väljas att dela posten med henne. Med Holmgren i Bryssel skulle Stenevi samtidigt stärka sin egen position som det enda språkröret på plats i Sverige och i riksdagen. Partiet såg planen och gillade den inte. Hon förlorade och istället valdes Daniel Helldén till nytt språkrör.

Stenevi tog inte förlusten väl. När hon avgick i februari 2024 andades partiet ut i en suck av lättnad.

Hennes efterträdare Amanda Lind valdes till nytt kvinnligt språkrör under våren och här någonstans börjar också ett tillfälligt lyft för det lilla, gröna partiet som haft flera utmanande år bakom sig.

Det började med Amanda Lind och fortsatte in i EU-valrörelsen. EU-val i Sverige är som oftast en lite sorglig tillställning för alla partier, utom för Miljöpartiet. Partiet hade satsat och inför valet presenterat en stark uppställning, partiets favorit, kändisen Alice Bah Kuhnke, tillsammans med den förra kändismeteorologen Pär Holmgren och det före detta språkröret Isabella Lövin. Tillsammans utgjorde de den starkaste topptrion över hela det politiska fältet. Miljöpartiet har historiskt gått bra i val till europaparlamentet. Deras profilfråga klimat och miljö har en tydlig EU-profil. EU:s överstatlighet ifrågasätts inom många områden, men i klimat- och miljöfrågan ses överstatligheten som naturlig och nödvändig.

EU-valet gick mycket bra för Miljöpartiet och det kunde de leva på under resten av året. Som bäst går det för Miljöpartiet när väljarna inte påminns om

att de finns. Allt de hade behövt göra var att hålla huvudet nere och hålla sig undan den storm av skandaler som svepte in över de andra partierna.

Det lyckades nästan.

I slutet av november avgick en av partiets toppolitiker, Elin Söderberg, efter att ha antastat en ungdomspolitiker på en blöt efterfest. Söderberg var riksdagsledamot och partiets klimatpolitiska talesperson, hon hade också tidigare kandiderat till språkrör. Skandalen blåste snabbt över, men partiet var i chock. Samtidigt vände partiets positiva siffror i väljaropinionen sakta nedåt - 2024 års sötebrödsdagar var över för Miljöpartiet.

Överkörda liberaler

Liberalerna var det svenska politiska landskapets sorgebarn även detta år. Väljarna svek och Sverigedemokraterna hade gjort det till en sport att köra över Liberalerna politiskt. Deras partiledare verkade inte längre kunna charma folket.

Nog för att inget parti kan hantera kriser på ett så godmodigt sätt som Liberalerna - deras läggning lutar ibland åt det masochistiska hållet - men under 2024 blev till och med Liberalerna nervösa inför framtiden. Plötsligt verkade de inse att de såg ut som förlorarna i Tidösamarbetet.

När det politiska året tog slut gick det ändå att konstatera att det enda någon kommer att komma ihåg om Liberalerna anno 2024 är ”bananskandalen” som briserade under hösten. En skandal närmast delikat, så märklig och häpnadsväckande. Det visade sig att L-ministern Paulina Brandberg hade en fobi mot bananer. Inte bara var hon paniskt rädd för denna alldagliga frukt, hennes stab hade också under lång tid sysslat med att banansäkra hennes omgivning. Vid galor, konferenser och mötesplatser hade arrangörerna fått information om att ministern hade en allvarlig allergi mot bananer och att inga bananer fick förekomma i hennes närhet. Någon allergi var det alltså inte frågan om - utan hon var helt enkelt rädd för bananer.

Lag och ordning dominerade

Sakpolitiskt var frågan om lag och ordning den dominerande under året, men det är inte det vi kommer att minnas från det inrikespolitiska året 2024. Istället kommer året att definieras av alla dessa politiska skandaler. Varför? Förmodligen för att den svenska inrikespolitiken just nu innehåller få politiska konflikter. Partierna står nära varandra i avgörande frågor som kriminalpolitiken, försvarspolitiken och landets säkerhet, migrationen, och tycker ungefär lika om hur detta ska finansieras. Regeringen har inte heller, som nämnts, några problem att få igenom sin politik.

Politikens motor är konflikt och detsamma gäller den politiska journalistiken. En skandal är inte en politisk konflikt i ordets rätta mening, men det är en konflikt mellan vad som är rätt och fel, i brist på annat. Kanske är det en förklaring till att rapporteringen under året dominerats av skandaler och snedsteg.

2024 - de politiska skandalernas år.

JAN KLØVSTAD

DEI SJØLVSTYRDE OMRÅDA I NORDEN

Politikk og økonomi i 2024

Av dei sjølvstyrde områda i Norden er det berre Grønland som verkeleg er blitt sett på verdskartet – og det av ein amerikansk president. Færøyane og Åland bør korkje håpe på eller ønske seg slik merksemd!

Jan Kløvstad er sekretær i LFs norske avdeling, og har tidlegare vore direktør for Nordens Hus på Færøyane og Katuaq – Grønlands kulturhus.

Under Nordisk råds septembermøte i Mariehamn stod dei tre sjølvstyrde områda samla, med krav om fullt medlemskap i Nordisk råd og direkte tilgang til internasjonale organ, institusjonar og forhandlingar. Som regel er det Færøyane som har vore steget foran Grønland og Åland i krav om større sjølvstende, og meir formell deltaking i Nordisk råd og andre internasjonale samarbeidsorgan. Færøyane har kravd direkte medlemskap i verdas handelsorganisasjon, WTO. Nå har både Grønland og Færøyane vore med på NATO-møte, og også Åland har peika på den strategiske geografiske plasseringa i ei meir usikker verd enn på lenge. Utanriksministrane Vivian Motzfeldt i Grønland og Høgne Høydal på Færøyane la fram ny og styrka arktisk politikk som fekk brei oppslutning i landsting og lagting tidleg på året. Ingen av dei kunne vite om dramatikken som følgde etter at Donald Trump igjen blei president i USA.

Kong Frederik, ein sann venn av Grønland, møtte begeistra folkemengder overalt da han og dronning Mary reiste til mange grønlandske byar og bygder sommaren 2024. Den nye kongen fornya også våpenskjoldet. Dei tre kronene frå Kalmarunionen forsvann ut, og symbola for Færøyane og Grønland – sauen og isbjørnen - fekk mykje større plass. Riksfellesskapet står også sterkt blant dei unge, viser ei omfattande spørjegransking utført av dei nasjonale ungdomsråda. I Danmark meiner 71 prosent unge at riksfellesskapet skal bestå. På Færøyane er talet 63 %, mens 64 % av unge grønlandarar vil at riksfellesskapet skal halde fram. Og frå dei første dagane i februar kunne det danske Folketinget presentere heimesidene sine på både dansk, færøysk og grønlandsk. Likevel er det stor spenning i Grønland om statusen framover.

«Grønland er vårt. Vi er ikkje til sals, og ingen skal kjøpe oss.»

Grønland i 2024

Som omtalt fleire gonger i årskrønikene har vi dei siste åra sett at Grønland har kome med kraftig kritikk av Danmark. Det har handla om sterilisering, manglande erstatningar for feilbehandlingar, manglande respekt for Grønland ved å ignorere grønlandske interesser ved utnemning av arktiske ambasadørar for riksfellesskapet. I 2024 kom det ei ny sak på bordet: den merkverdige diskrimineringa i at danske kommunar har stilt mykje strengare krav til foreldrekompetanse til grønlandske fosterforeldre enn til danske. Desse sakene er delvis løyste ved årsskiftet 2024-2025, men dei har likevel styrka kampen for eit meir sjølvstendig Grønland. Ei ny pakke frå Danmarks regjering med 15 milliardar DKK til forsvar i Arktis har også kome på plass. Eit viktig steg på vegen vidare er truleg også å endeleg opprette den sannings- og forsoningskommisjonen mellom Grønland og Danmark, som sentrale grønlandske politikarar tok initiativ til tidleg på 2010-talet.

Så skulle det vise seg at det var Donald Trump som for alvor sette Grønland på heile verdskartet. Igjen ville han kjøpe Grønland, og grønlendarar, danskar, folk i heile Norden og Europa blei sjokkerte. Den amerikanske presidenten vil ikkje utelukke økonomisk og endatil militær makt for å ta over Grønland. Starten på 2025 har verkeleg stått i Grønlands teikn i heile verda. Mens det kunne vere tre til fem mediasaker om Grønland kvart år i Sverige og Finland, og det meste om klima, issmelting og ein og annan ekspedisjon på ski over innlandsisen, blei det store oppslag om Grønland fleire gonger om dagen. I Danmark, Norge og resten av Vest-Norden har alle sider ved Grønland som samfunn blitt omtalt og analysert. Det har knapt vore mogleg å ha på *NRK radio* meir enn ein time eller to i januar utan å få vite siste nytt om Grønland, Trumps stormaktgalskap, grønlandske kulturtradisjonar, politikk, musikk, førkristen religiøsitet, design, politiske analyser med meir. Velrenommerte britiske *The Guardian* hadde to oppslag om Grønland i heile 2024, og 34 berre i dei første tre vekene i 2025.

Múte B. Egedes nyttårstale i *KNR* (grønlandsk radio og fjernsyn) konkluderte med det regjeringsjefen har sagt gang på gang, dag etter dag: «Grønland er vårt. Vi er ikkje til sals, og ingen skal kjøpe oss.»

Det har lenge vore planar om ei folkeavstemming om eit sjølvstendig Grønland, men det er ikkje bestemt når ei slik avstemming eventuelt vil kome. 11. mars er det nytt val til Inatsisartut (landstinget) og sjølvstende vil truleg bli ein vesentleg del av valkampen. Veteranen Aqqaluk Lyng, med mange år som president i Inuit Circumpolar Conference med urfolk i Grønland, Kanada, Alaska og heilt aust i Sibir, er skeptisk til at det er mogleg å vere eit meir sjølvstendig Grønland under USA. Han viser til at grønlendarar i Grønland har langt meir å seie om styringa av eige samfunn enn inuittar og andre urfolk

i den amerikanske delstaten Alaska. Det var også historisk i New York i juni, da ICC og andre urfolk for første gong at ved same møtebord som medlemslanda i FN - og ikkje berre var registrert som frivillige organisasjonar.

Direkte fly til og frå den store verda

EU og Canada har opna konsulat i Nuuk. Ursula von der Leyen kom på besøk (ho reiste også til Færøyane). Ei meningsmåling i desember viste at 60% av grønlendarane vil tilbake som EU-medlem, 40 år etter at 53% stemte for utmelding etter åtte år som EU-medlem. Grønlandsfly opna direkte sommarrute frå Nuuk til Iqaluit i territoriet Nunavut nordaust i Canada i juli. 28. november opna den nye og sterkt utvida Nuuk lufthavn, med ein rullebane så lang at dei store flya direkte frå København nå kan fly til Nuuk. Om kort tid er også den forlenga flystripa i Iullisat klar for å ta ned dei største flya. Kva som skal skje med storflyplassen Kangerlussuaq når den ikkje lenger er eit nav for all flytrafikk, er litt meir uklart. Men det er starta militær utdanning der, flyplassen er god å ha i reserve, og kanskje kan den også igjen bli ein del av det Grønland kan tilby USA for å styrke forsvaret av Grønland og Arktis.

Tre svømmehallar smeltar i sekundet

For 28. året på rad er det registrert stor og illevarslande smelting av innlandsisen. Finske studier viser at temperaturstigninga ved isen er fire gonger så stor som gjennomsnittet i verda. De Nationale Geologiske Undersøgelser for Danmark og Grønland har rekna ut at det har forsvunne 80 gigatonn vatn frå isen det siste året. Det er meir enn 2,5 millionar liter smeltevann kvart sekund. «Konkret svarer det til omkring tre svømmehaller i sekundet hele året rundt», sa sjefskonsulent Andreas Ahlstrøm til *Danmarks Radio*.

Grønlandsk tale i Folketinget

Folketingsmedlem Aki-Matilda Høegh-Dam (Siumut) provoserte mange ved å tale grønlandsk i Folketinget. Men ho vann fram, og det er nå innført simultantolkning mellom grønlandsk og dansk ved utvalde debattar i folketingssalen. 10. februar meldte Høegh-Dam overgang til protestpartiet Naleraq, og stiller nå til val også til Inatsisartut.

Folkeavstemming?

I Múte B. Egedes nyttårstale 1. januar var folkeavstemming om eit sjølvstendig Grønland eit viktig tema. Men fortsatt er meir enn halvparten av Grønlands økonomi bunde opp til Danmark. Det er likevel grunn til å tru at ein valsiger for Múte B. Egede og IA 11. mars vil føre til folkeavstemming, om ikkje Donald Trump blir oppfatta så farleg at Grønland vil velje å knytte seg nærmare til både Danmark, Norden og resten av Europa. Utanriksminister Vivian Motzfeldt leiार ein komité som nå reiser Grønland rundt for å høyre kva folk meiner om

ein eventuell komande statsetablering. Dette arbeidet tar noen år, før det kjem forslag som Inatsisartut skal forhandle om. Så skal Naalakkersuisut (regjeringa) forhandle med Danmarks regjering. Prosessen følgjer § 21 i Selvstyreloven. Neste steg er ei folkeavstemming om resultatet av forhandlingar mellom Grønland og Danmark, og så vitering i det danske Folketinget.

Saka om forholdet mellom Grønland, Danmark, USA og resten av verda utviklar seg frå veke til veke. Denne oversikta er oppdatert 12. februar 2025, same dag som den amerikanske kongressen hadde temadag om Grønland på dagsorden.

«Om berre noen få trur på det, kan vi nå langt»

Færøyane 2024

Den største endringa i færøysk politikk i 2024 er at Høgni Hoydal overraskande gjekk av som leiar av Tjóðveldi i oktober. Partiet delte seg i votering om den sosialdemokratiske miljøministeren Ingilin D. Strøm, som opposisjonen noe overraskande stilte mistillitsforslag til. Hoydal gjekk av i direkte fjernsynssending, og like etter blei Sirið Stenberg valt som ny partileiar etter votering mellom henne og lagtingspresident Bjørt Samuelson. Sirið Stenberg har tatt over fleire saksområde etter Høgni Hoydal, og begge to sit i regjeringa.

Journalisten Høgni Hoydal kom inn som storm i færøysk politikk i 1998, med flest personlege stemmer. Han gav eit veldig løft for partiet, og har styrt det i gode og mindre gode val sidan. Etter 26 år som folkevald og 24 år som partileiar, hoppa han av. Men han sit framleis i landsstyret, der han i fleire periodar har vore utanriksminister og rangert som nr 2 etter statsministeren. I eit lengre intervju med færøysk radio la Hoydal vekt på sigrar som overtaking av stadig nye samfunnsområde frå dansk styre, gjennomslag for fleire direkte kanalar til internasjonal politikk, og at dei fleste andre parti har kome etter der Tjóðveldi har gått foran. Kampen for eit meir likestilt samfunn har vore blant merkesakene, og den siste tida har partiet hatt nærmast monopol på kvinnerepresentasjon i Lagtinget. Dei fleste av dei andre partia har stort sett berre menn etter at veljarane har sagt sitt. Men i landsstyret er det likevel meir likestilt enn noen gong før.

Det kan ofte ta tid før nye folk får tillit. Men i kommunevalet like etter, blei Tjóðveldi størst i Tórshavn. 26 år gamle Elsa Berg fekk flest stemmer, og tok over ordførarvervet etter 78 år gamle Heðin Mortensen som var ordførar frå 2005 til 2016 og frå 2021 til 2024. Mortensen, Javnaðarflokkurin, blei varaordførar.

God økonomi, også for folk flest

Hagstovan, tilsvarande Statistisk sentralbyrå i Norge, opplyser at Færøyane har minst lønsforskjell i heile Norden, og også mykje jamnare lønsnivå enn gjennomsnittet i EU. I 2024 var det også sterkast lønsauke blant kvinnene, etter lenge etterlengta og reelle lønsløft i tradisjonelle omsorgsyrke og i undervisningssektoren.

Importen har minka i 2024, mest fordi oljeprisen gjekk ned og Færøyane er meir sjølvforsynt med energi. Eksporten av torskefisk lys (på norsk lysing) og fiskemjøl gjekk ned med 900 millionar DKK, men lakseeksporten steig med 700 millionar. Det blei eksportert færøysk laks for meir enn 6 milliardar DKK. Interessant er det også at det i åra 2021-2024 blei eksportert meir enn det dobbelte til USA enn i åra før 2021.

Vi må samarbeide

Samarbeid var ein vesentleg del av statsminister Aksel V. Johannessens opningstale til det nye Lagtinget på olsokdagen 29. juli, og i enda større grad i nyttårstalen. Johannessen har ei eiga evne til å knyte saman folks kvardagstale og tekster i lyrikk og song til samfunnsbyggande analyser og formuleringar. I talen Olsok la han vekt på den fleirstemte songen i det store koret som song på grasvollen utanfor Lagtinget, og som likevel framstår samstemt. I nyttårstalen heidra han det færøyske kvinnehåndballaget som overraskande spelte uavgjort mot handballstormakta Kroatia, som fekk bronse i internasjonalt meisterskap etter å ha slått Danmark for få år sidan. – Om berre noen få trur sterkt nok på det, kan vi kome langt saman, sa han. Han viste til at Færøyane er blitt ein moderne del av verda, og appellerte til ungdom å kome heim igjen og vere med på å bygge landet vidare. Han lova hardt arbeid for å opprette interessante jobbar, styrke kulturlivet og ikkje minst ha bustader og byggetomter tilgjengelege både for ungdom som kjem heim igjen, og for andre som vil flytte til Færøyane. Nå bur det folk frå 134 land på Færøyane, menneske han inviterte til å fortsette arbeidet med å lære seg færøysk språk og kultur og bli ein aktiv og viktig del av samfunnsbygginga.

Kulturell suksess, politisk turbulens

Åland 2024

Storfilmen om Stormskjærs-Maja, bygt på Annie Blomqvists romanserie, blei ein enorm suksess, ikkje berre på Åland med besøksrekord på kinoen i Mariehamn. Også i Finland og Sverige blei filmen godt mottatt. Og sjølv om ikkje besøkstala var så høge i for eksempel Norge, var det gode kritikkar og ros både til filmskaparar, dei profesjonelle skodespelarane og statistane. Ei massemonstring blei også Tall Ships Races, som fylte Mariehamn med dei største seglskutene i den frie verda sist i juli. Både Stormskjærs-Maja og Tall Ships Races viste krafta og kvaliteten i ålandsk kulturliv. Også for reiselivet har desse to store satsingane vore positive, saman med langsiktig satsing frå reiselivsnæringa og det offentlege. I 2024 var det ti prosent fleire overnattingar på ålandske hotell enn før pandemien.

Politisk turbulens

I det politiske livet var det uvanleg mykje turbulens. Den pågåande saka om landskapsregjeringas avbestilling av el-hybridferjene kom fram til rettsapparatet tidleg i 2024. I eit forlik måtte Landskapsregjeringa betale 10,5 millionar EUR til konsortiet Finferries/Ansgar. Kritikken mot tidlegare lantråd Veronica Thörnroos for saksbehandlinga og framstillinga av saka overfor Lagtinget blei hard. Thörnroos måtte gå av som leiar i Åländsk Center, og som talman i Lagtinget. Ho meldte seg ut av partiet, og starta sitt eige sentrum/høgreparti Pro Åland i april. Sjølv om Jörgen Pettersson var partiets kandidat til å ta over talmansposten, blei det loddtrekking etter at han og partifelle Roger Höglund fekk like mange stemmer. Pettersson vann.

Samlande og framtidsretta ny talmann

Jörgen Petterssons nyttårstale i ålandsk radio og fjernsyn blei sendt frå Mariehamn stadsbibliotek. Talmannen la vekt på at Åland har flest bibliotek i verda pr capita. - Åland er eit samfunn med innovasjonskraft, vi er gode på konfliktløysing og fredsarbeid. Vi er på ein liten plass i ei stor verd, men eg ser fleire moglegheiter enn problem, sa Pettersson, som peika på nødvendig oppdatering av sjølvstyrelova, aktiv energiutbygging for å overoppfylle måla om rein energi, satsing på konkurranse og samarbeid, vekst, dialog, kompromissvilje og respekt. Petterssons mål er at Åland skal vere eit ope samfunn, som får fleire innbyggjarar. Han inviterte til å flytte til Åland, bli ålendingar, og ta del i utviklinga av sjølvstyret og Åland vidare. Talen viste ein framtidsretta, kunnskapsrik og samlande talmann, som inviterte til felles arbeid for «Åland – vårt hem, vårt håp og vårt liv».

Det var likevel litt uro i det politiske liv. Tre av partia fekk utmeldingar frå lagtingsgruppene sine alt i første året i valperioden. Det grønne partiet Hållbart Initiativ fekk ein stor siger, ved at presidentkandidat Pekka Haavisto fekk heile 58,6% av stemmene på Åland. Men likevel var det uro internt og fleire sentrale politikarar meldte seg ut. Både dei og utmeldte i andre parti ville ha mindre kompromissvilje og samarbeid med andre parti, men heller dyrke eigen partiprofil.

Formannskapet

I 2025 er det Finland og Åland som har formannskapet i Nordisk Ministerråd. Regjeringssjef Katrin Sjögren (Liberalerna) lova i eit intervju i ålandsk radio å ha sjølvstyresaker høgt på dagsorden, i samarbeid også med Færøyane og Grønland. Også arbeidet med Ålands eigen sjølvstyrelov er kome i gang, med det første av rundt ti møte fram til januar 2026 i den 23 medlemmer store arbeidsgruppa i februar 2025. «– Förhoppningsvis kommer vi i mål den här gången», sa justitieråd Gustav Berglin til Ålands Radio og TV i februar. Berglin har erfaring som leiar også av samarbeidsgruppa i førre forsøk på å modernisere loven.

LENA WIKLUND

SATIRTECKNINGENS ROLL OCH UTVECKLING

- Från en svensk utblick

Magnus Bard. Foto: Anna Drvnik.

Magnus Bard är illustratör och har tecknat i hela sitt liv. För de flesta är han främst känd för sina satirteckningar på *Dagens Nyheter*s ledarsida. Hans drivkraft är att med penna, pensel och papper påverka i olika samhällsfrågor. Det kan handla om skeenden som klimatförändringarna eller teknikutvecklingen. I skottgluggen finns också partier och många gånger kända politiker. Bilderna behöver inte vara vackra, säger Magnus Bard, men de ska vara intressanta och gärna överraska.

För ett par år sedan blev Magnus Bard tillfrågad att teckna satir för Nordisk Tidskrifts temanummer Politik i Norden och hemsidan. Som ett led i detta samarbete inbjöds han att tala kring satirtecknandets konst på

LF svenska avdelnings höstmöte 2024. Lena Wiklund, huvudredaktör för Nordisk Tidskrift, har nedtecknat med utgångspunkt i framträdandet.

Illustrationer: Magnus Bard.

Tecknandet börjar

Magnus Bard började teckna redan som liten. Han låg på alla fyra på golvet och ritade papper fulla. Medan andra skrev dagbok, så tecknade han.

– I skolan hade jag väldigt svårt att samla fakta i huvudet. Teckningen var för mig ett sätt att få vara bra på någonting helt enkelt. Jag var inte så duktig på något annat.

– När jag skulle göra min bok *Och ofta var jag förbannad 2022* så tittade jag i gamla ritblock som jag hade undanstoppade. Då upptäckte jag att jag ritade ganska mycket våldsamma bilder, splatter, cowboys och krig. Men jag såg också att det var rätt narrativa bilder, dvs. att jag försökte berätta någonting i teckningarna.

Magnus Bard och Dagens Nyheter

Magnus Bard anställdes på *Dagens Nyheter*s ledarredaktion 1998 och blev där på halvtid till 2015. Fortfarande gör han en del uppdrag för tidningen, inför årsskiftet 2024/2025 till exempel den politiska årskrönikan i *DN*.

Den man som värvade Magnus Bard till *DN* var Torgny Wärn. Han var en riktig tidningsman som hade ett finger med i spelet på många håll i tidningen.

– Jag är inte så aktiv längre som satirtecknare. Jag har liksom pensionerat mig. Jobbar lite grann ibland när jag tycker att jag har tid.

– Det brukar fungera så här nu för tiden att jag hör av mig till *Dagens Nyheter* och säger att jag kan teckna igen den här veckan, om ni har något. Då brukar de skicka något till mig.

– Ibland blir beställaren av bilden lite nervös och tyst när jag visar den aktuella bilden. Det kan hända att mottagaren säger att den här kan vi inte trycka. De kan ha haft hårda texter i tidningen två dagar i rad, och kan då tycka att det blir för mycket och lutar åt kampanjournalistik. Så då kan jag ta bort vissa element i bilden, till exempel om en person ursprungligen fått vargöron och -ögon. Jag kan vid vissa tillfällen tycka att de på redaktionen har rätt. Slår man för hårt, är för tuff mot motståndaren, då kan det få motsatt effekt och läsarna kan istället vända sig mot tidningens åsikt.

– Jag har fått frågan om folk blir förbannade och om jag får arga reaktioner på mina bilder. Jag har inte haft problem med det tycker jag. Visst har folk mejlat mig med synpunkter men jag har aldrig blivit hotad eller så.

Eget utrymme på söndagar

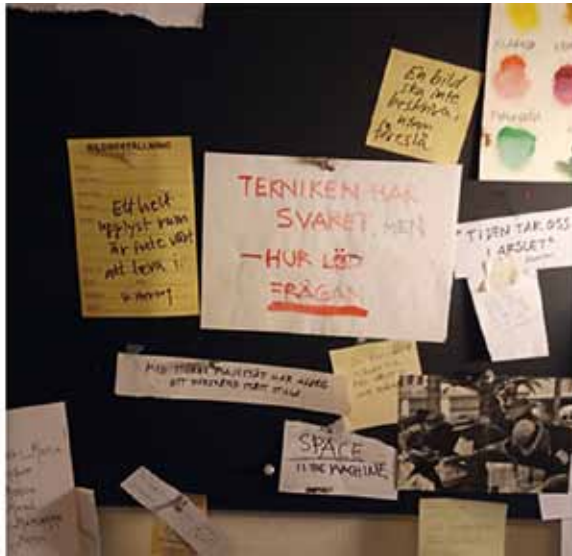
När Magnus Bard anställdes på *DN* var han väldigt tydlig med att han inte var liberal själv. Men ledarredaktionen var vidsynt och tyckte att man kunde samarbeta ändå.

– Jag hade ett eget utrymme som jag kunde använda mig av på söndagar, och där gick jag ofta på tvärs mot skribenterna. Bland annat när det gäller friskolor som ju redaktionen var för och jag var emot år efter år.

– Tidningen tjänar på att vi medverkar med olika syn på ledarsidan. *DN* har en väldigt disparat skara av läsare och alla ska få sitt, många är glada över att där finns en sådan som jag. Det har inneburit att läsare blivit mindre förbannade på skribenterna.

– Varje nyårsafton brukar jag fylla en helsida för *Dagens Nyheter*'s ledarsida. Det har varit väldigt svårt de sista åren därför att en krönika om det gångna året kan bli så deppig.

– Under pandemiåret var det inte kul att göra den krönikan. På nyårsafton kanske folk inte vill bli upplysta på det sättet. Året efter har jag för mig att jag gjorde någonting som handlade om året som skulle komma i stället, och hur bra allting skulle bli när alla börjar göra rätt.

Tecknarprocessen

När Magnus Bard tar fram en teckning för *DN* kan processen se ut så här: Ofta är det bråttom med illustrationer till dagstidningar. Magnus Bard lägger mycket tid på att tänka fram en idé, tecknar och målar på papper och bearbetar sedan i bildprogrammet Photoshop.

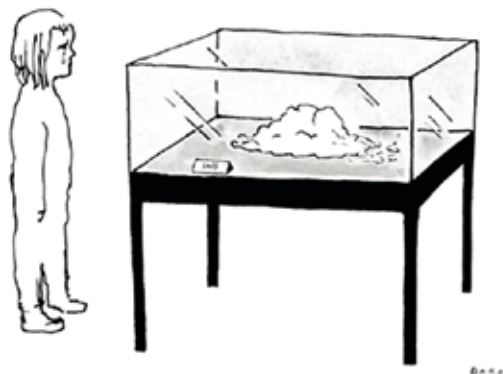
– När jag får ett utkast till text så börjar jag med att sitta och krafsa och skissa och försöker liksom inte censurera utan associera fritt.

– Jag har också en anslagstavla hemma där jag skriver upp lite olika ting. Genom åren har jag fångat upp saker från radion eller något som någon har skrivit. Jag har satt upp ledord för att komma ihåg varför jag fortsätter på det här viset, eller hur jag ska göra för att inte bli tråkig. Ledord som: ”En bild ska inte beskriva utan föreslå” och ”Ett helt upplyst rum är inte värt att leva i”.

– Förutom satir har jag illustrerat ganska många barnböcker. Det är annorlunda hur man associerar som barn eller som vuxen betraktare. Det är väldigt roligt att teckna för barn.

2022 gav Magnus Bard ut boken *Och ofta var jag förbannad*. (rec. NT 3/23).

– När man har tecknat så många år som jag tänkte jag att jag ville samla helheten inom samma pärmar.

Vill påverka

– Jag vill utöva inflytande med mina bilder. Jag är till exempel angelägen om och tar ofta upp klimatfrågan, jag vill hjälpa till och påverka saker i rätt riktning. Med klimatet var jag väldigt tidigt på bollen, betydligt tidigare än *Dagens Nyheters* ledarredaktion, och tryckte ofta in teckningar som handlar om det.

– Jag använder ofta barn i mina bilder. Det är effektivt för påverkan, liksom en akilleshäla, en öm punkt hos alla vuxna beslutsfattare.

2010 blev Magnus Bard indragen i ett projekt med Svenska institutet som hette "Facing the Climate" med fem deltagande tecknare. Det handlade om

klimatfrågan och riktade sig till alla svenska beskickningar ute i världen. 32 länder har ingått i projektet och massor av människor har sett teckningarna och deltagit både som utställande tecknare och i workshops.

Ett annat ämne som Magnus Bard flitigt berört är ifrågasättandet av det allt mer utbredda teknikanvändandet.

– Jag har försökt illustrera den vilshenhet vi ibland känner inför den här nya tekniken och hur vi inte alltid hänger med i den snabba utvecklingen. Vi är inte byggda för det riktigt.

– Vi har ju all tänkbar teknik nu som vi kan be om. Men hur hjälper den oss? Eller som det står på min anslagstavla: “Tekniken har svaret, men hur löd frågan?”

Partier och politiker

Partier och politiker är förstås återkommande motiv i Magnus Bards teckningar. Ett exempel är försöket att skildra den borgerliga partigrupperingen Alliansen som uppstod 2004 i en badtunna i Högfors i Västerbotten.

– Tunnan skulle visa på förståelsen för att ska man någonsin få makten så måste man lära sig att samarbeta och kompromissa, och det visade man med badtunnan. Riktigt sant var det ju inte med badtunnan. Men det var ändå tack-samt att använda för en tecknare. Alla fick vara med 2006 till 2014, åtta år.

– Ett annat exempel är statsminister Fredrik Reinfeldt, Alliansen och de nya moderaternas nyspråk.

– Ett tredje exempel är centerpartiets Maud Olofsson som kommer hem. Hon hade nämligen fixat med skatteavdraget för hushållsnära tjänster, Rut. Det var ju hennes hjärtebarn.

– Ett exempel från socialdemokraterna är när statsminister Stefan Löfven går i takt med finansminister Magdalena Andersson.

Satirtecknare i de nya mediernas värld

När Magnus Bard 1998 regelbundet började arbeta på *DN* var det fortfarande en tidning med stort format där bilderna ofta smälldes upp. Men de kommande åren försämrades hela ekonomin för tidningsbranschen. Annonspengar drogs in, tryckta upplagor sjönk.

– Tidningen krympte. För tecknat material gjorde det ingenting att det blev tabloidformat, men däremot att man började snåla in på det ena och det andra. Det blev färre teckningar men mer foto. I Sverige har man nu gjort sig av med alla fasta tidningstecknare.

– Tidningar for ut på nätet. Nu läser många i telefonen eller på en liten padda och då har förutsättningarna för att vara en lite underfundig satirtecknare blivit helt annorlunda. En teckning gör sig inte på samma sätt digitalt som i tryck. Nu har man bara det lilla skärmutrymmet på sig, och ska klara scrollartestet. Blir man för krånglig så scrollas man bort.

– Framtiden ser inte så ljus ut för satirtecknare. Jag har haft turen att få vara med så pass länge ändå.

Förnyelse i bilderna

Magnus Barn använder inte hela tiden samma process och teknik i tecknandet. Det är viktigt att inte fastna i ett uttryck.

– Jag tycker inte att bara skönhet är eftersträvansvärt, den vackra linjen. Utan det centrala för mig är kommunikation och uttryck. Det är nummer ett för mig.

– Man ska inte vara förutsägbar. När man arbetar och pumpar ut bilder nästan dagligen så måste man försöka variera sig. Ändra linjer. Försöka fortsätta vara intressant. Övriga.

MARIANNE KROGH ANDERSEN

RIGDOM AF RÅSTOFFER I GRØNLAND – MEN DYRE AT UDNYTTE

Den grønlandske undergrund indeholder alt fra jern til guld og sjældne jordarter. Men rå klima, manglende veje og kapital gør det svært at udnytte værdierne. For øjeblikket er der to aktive miner i Grønland. Kun ét amerikansk selskab har koncession til at lede efter mineraler. Trumps drømme om at hente sjældne jordarter og andre værdier ved at overtage Grønland kan vise sig at være luftspejlinger.

Journalist Marianne Krogh Andersen har besøgt flere miner i Grønland og skrevet om landet i mere end 30 år.

I den yndige sydgrønlandske by Narsaq med udsigt til bjerge, grønne ller, dyblå fjorde og isfjelde ligger Niels Bohrs Plads. En undseelig lille plet, man knap bemærker, markerer Nobelpristagerens besøg i lilleputbyen i 1957. Allerede for hundrede år siden var fysikere og geologer nemlig opmærksom på et ikke særligt markant fjeld i udkanten af byen. I forhold til Sydgrønlands storladne natur, syner Kuannersuit, Kvanefjeld, ikke af noget særligt.

Men det 600 meter høje mytiske fjeld har i årevis været omgærdet af politisk strid i Grønland, fordi det indeholder uran. Det har kostet regeringer magten og endog fået politikere til at græde i afmagt.

Kuannersuit indeholder en af verdens største forekomster af sjældne jordartsmetaller, som er afgørende i den grønne omstilling. De bruges i alt fra elbiler, mobiltelefoner, computere, vindmøller til våben. Udover sjældne jordartsmetaller indeholder Kvanefjeld uran. Det er netop dette radioaktive stof, som splitter Grønland politisk. I årevis har grønlandske politikere været enige om forbud mod at udvinde uran af miljømæssige årsager. Kuannersuit ligger få kilometer fra Narsaq, hvor indbyggere og miljøeksperter frygter radioaktivt støv fra minen og forurening af elve og søer, hvis der anlægges en mine.

Partiet Siumut afskaffede med én stemmes majoritet ved en lynaktion uranforbuddet efter en dramatisk debat i det grønlandske parlament Inatsisartut i 2013. Det fik parlamentsmedlemmer til at bryde i gråd og afstedkom stor bitterhed. Ved seneste valg kom det venstreorienterede IA, Inuit Ataqatigiit til magten og genindførte straks uranforbuddet. Det fik det australske mineselskab Energy Transition Minerals – der har tilladelse til at udvinde sjældne jordarter og uran fra Kuannersuit - til at svare igen med et sagsanlæg mod Grønland og den danske stat på ca. 76 milliarder danske kroner. Sagen kører for øjeblikket ved en voldgiftsret. Både Grønland og Danmark har skarpt afvist mineselskabets krav.

Foto: Marianne Krogh Andersen.

Trump Juniors dollars

Som om et så astronomisk krav ikke var nok, så blev balladen om Kuannersuit omkring årsskiftet overtruffet af en flok solbrændte unge mænd, som landede i Trump Force One i Nuuk og straks gik i gang med at uddele røde MAGA-kasketter og dollars. Trump Juniors besøg i den grønlandske hovedstad trak overskrifter verden over – præcist som planlagt.

Mindre planlagt var nok reaktionen fra vrede Nuuk-borgere, som meldte Trump og hans entourage til politiet. De ville ikke finde sig i behandlingen. En mor var rasende over, at hendes 11-årige søn fik en 100 dollar seddel af en ”fremmed mand”, som hun udtrykte det. Nuuk-borger Hans Møller rev fluks sin 100 dollar-seddel i stykker, da han fik den overrakt. Andre gik glade til Grønlandsbanken for at få deres dollars vekslet til danske kroner – som er mønten i Grønland. Skattestyrelsen formanede om, at den slags penge var skattepligtige. Men det overhørte en flok socialt udsatte, som plejer at hænge ud foran fødevarerækeden Brugseni i den grønlandske hovedstad. De tog gladelig imod en gratis Trump-frokost på byens bedste hotel. På den måde var der vaskeægte grønlandere med røde MAGA-kasketter på de videoer, som Trump-slænget sendte ud på alle platforme.

De toneangivende grønlandske politikere afviste – bestemt, men noget rystede – den amerikanske charmeoffensiv med ”glasperler”/dollarsedler og kasketter til folket. Det påvirkede dog ikke Trump Juniors opfattelse af ”wonderful Greenland”. I begejstrede vendinger berettede han om grønlandernes ønske om

at blive amerikanere, og hvordan Danmark spændte ben for udviklingen og ikke lod Grønlænderne udnytte landets råstoffer. Kort tid efter gentog den nyudnævnte præsident Donald Trump sin trussel om at overtage Grønland, der ligger som en prop i hullet mellem USA og Rusland:

”Jeg tror, vi kommer til at få Grønland. Grønlænderne vil gerne være hos os”, sagde han.

Fra vicepræsident J. D. Vance lød det:

”Jeg tror, der er en god mulighed for, at vi overtager lederskabet for at sikre USA’s sikkerhed og sikre, at de fantastiske naturressourcer bliver udvundet”.

Om Trump og hans administration havde fået øje på Kuannersuit eller måske Kringlerne, et andet område i Sydgrønland med sjældne jordarter, vides ikke. Men at det drejede sig om de såkaldt sjældne jordartsmetaller fremgik af nogle af Trump-folkenes spredte, ret usammenhængende meldinger om Grønland. Få uger efter Trumps meldinger drog en flok amerikanske rigmænd til Sydgrønland for at sondere terrænet. Donald Trump gentog sit krav om at overtage Grønland og truede i sammen åndedrag med strafold mod Danmark, der har USA som vigtigste eksportmarked.

Hvad vil amerikanerne?

Både Nuuk og København var i chok over Trumps krav og slet skjulte trusler. Grønlands politiske leder, Múte B. Egede, gentog igen og igen:

”Vi vil ikke være amerikanere. Vi vil ikke være danskere. Vi vil være grøn-lændere”.

Den danske statsminister, Mette Frederiksen, holdt krisemøde med ledende grønlandske politikere og med europæiske toppolitikere. Både den tyske og franske politiske leder afviste Trumps bøllemetoder, som omfattede kraftig strafold på danske varer – og dermed hele EU - hvis USA ikke får Grønland.

Alt imens undrede ikke mindst militærfolk og geologer sig over Trumps fremfærd. De mente, at han løb åbne døre ind. Siden Anden Verdenskrig har USA stort set haft frit spil til at operere i Grønland. Amerikanerne anlagde flere baser under krigen. De er alle nedlagt i dag bortset fra den vigtige Pituffik Space Base, tidligere Thule Air Base, med kæmperadaren. Herfra overvåges luftrummet over Grønland for russiske missiler. Ifølge Forsvarsaftalen af 1951 fik USA forlænget sin tilladelse til frit at operere militært i Grønland. Thule-radaren er i dag en vigtig del af det amerikanske missilskjold.

Naaja Nathanielsen, den grønlandske råstofminister, mindede om, at USA lige som alle andre lande er mere end velkomne til at investere i Grønland. Indtil videre har det knebet med interessen. Ud af de 78 selskaber, som har licens til at søge efter råstoffer i Grønland, er kun ét eneste amerikansk.

”Til sammenligning har Canada 23 og Storbritannien 23 licenser. Så man kan sige, at indtil videre har man ikke fra amerikansk side grebet de muligheder,

der er”, sagde Naaja Nathanielsen til *DR*. Og opfordrede direkte amerikanske mineselskaber til at investere i Grønland.

Flere geologer giver udtryk for undren over Trumps forelskelse i den grønlandske undergrund.

”Grønlands råstoffer kan dårligt være Trumps reelle motivation. At Trump skulle have stor interesse for Grønlands råstoffer, savner logik. USA har selv store forekomster af sjældne jordarter – og Grønlands forekomster har en sammensætning, der gør dem kommercielt mindre eftertragtede,” skrev Per Kalvig i en kronik i dagbladet *Information*. Han er ekspert i sjældne jordartsmetaller og tidligere chef i GEUS, De Nationale Geologiske Undersøgelser for Danmark & Grønland.

”Amerikanske selskaber kunne både i går og i morgen ansøge om koncession i Grønland og få efterforsknings- og udnyttelsestilladelse, hvis de opfylder myndighedernes krav,” skrev Kalvig.

Heller ikke geologi-professor ved Københavns Universitet Minik Rosing mener, at de store amerikanske – og grønlandske - drømme om rigdom fra Grønlands undergrund har hold i virkeligheden. Rosing er dansk-grønlander og har et indgående kendskab til grønlandsk geologi.

”Når man kikker på et kort over Grønland med de mange forskellige mineraler, ser det umiddelbart imponerende ud. For der findes jo alle mulige råstoffer. Bare se hvor meget vi har, siger nogle politikere. Men man skal huske på, at det er på en meget lang kystlinje på 3000 km i lige linje fra syd til nord. Der er langt mellem snapsene. Mange af mineralerne findes også andre steder og er lettere tilgængelig og billigere at udnytte”, siger Minik Rosing.

Sjældne jordarter – kinesisk monopol

EU udsendte for et par år siden en liste på 34 kritiske mineraler, som er vigtige for bl.a. den grønne omstilling, sparsomme og ofte domineret af Kina. Grønland har 25 af disse mineraler.

Ifølge en GEUS-rapport fra 2023 er der et ”moderat til højt potentiale” for at udnytte disse råstoffer i Grønland.

”Rapporten viser, at Grønland har et stort uudnyttet potentiale for kritiske råstoffer – blandt andet de sjældne jordartsmetaller, grafit, niobium, platin-gruppemetaller, molybdæn, tantal og titanium, som alle enten allerede er eller bliver vigtige for den grønne omstilling,” udtalte en af rapportens forfattere, Jakob Kløve Keiding, centerleder for råstofcentret MiMa i GEUS.

Men i modsætning til minelandene Canada og Australien – hvis rige undergrund på nogle områder ligner den grønlandske – har der kun været minedrift i beskedent omfang i Grønland.

Ifølge Grønlands Råstofstrategi 2025-2029 ”råder Grønland over store mineralforekomster, men råstofindustrien med en produktion på 316 millioner kroner i 2021 udgør kun knap 1 procent af økonomien”.

Indtægter fra fiskeri og bloktilskud fra Danmark er stadig altdominerende i grønlandsk økonomi.

De mange råstoffer i den grønlandske undergrund har været kendt i årtier – uden at det er lykkedes at skaffe kapital til at udnytte dem i nævneværdig grad. Dertil er omkostningerne for høje, blandt andet fordi der på verdens største ø ikke er veje mellem byerne, et råt klima og vanskelig logistik. Anlægsudgifter til miner er langt højere end i f.eks. Canada og Australien.

Prisen på de meget omtalte sjældne jordartsmetaller er kraftigt stigende. Men markedet – og dermed prisen – kontrolleres totalt af Kina. Selv amerikanske Mountain Pass – den vestlige verdens største producent af jordartsmetaller – sender hele sin produktion til Kina til forarbejdning. Ifølge Per Kalvig er ”værdikædernes teknologier plastret til med kinesiske patenter”.

Minik Rosing minder om, at nok er de sjældne jordarter vigtige for alt fra elbiler til vindmøller. Men markedet er beskedent. Jern udgør 93 procent af det globale metalmarked. Resten – de 7 procent – er metaller som uran, titan, krom, tin, kobber, guld. Sjældne jordarter er kun 0,001 procent af det samlede marked for metaller. Prisen for de sjældne jordartsmetaller svinger meget.

”Kina sætter prisen. De kontrollerer markedet. Der er en fin forekomst af sjældne jordarterne ved Kringlerne i Sydgrønland, som uden videre kunne udnyttes, for der er ikke uran. Men det vil kræve prisaftaler, som gælder i mange år. Hvis de europæiske lande garanterer, at de aftager de sjældne jordarter fra Grønland over f.eks. 10 år, kunne det måske lade sig gøre”, siger Minik Rosing.

Han ser også muligheder i at udnytte grafit i Sydgrønland. Det er et vigtigt mineral til elbiler. Et typisk elbilbatteri indeholder 70-80 kg grafit. Forbruget af grafit til lithiumbatterier ventes at blive 20 gange større frem mod 2030, siger Stefan Bernstein, administrerende direktør for det London-baserede GreenRoc. Selskabet håber at gå i gang med at etablere en grafit-mine på øen Amitsoq, 20 km fra den sydgrønlandske by Nanortalik, i 2027. Minen åbner to år efter. Men først skal direktøren skaffe 130 millioner dollars til at finansiere etablering af minen. Der har allerede været stor interesse fra forskellige investorer, fortæller Bernstein. Han tilføjer, at den amerikanske interesse for Grønland bestemt ikke har skadet hans mulighed for at skaffe penge til projektet. Tværtimod.

”Alle investorer, jeg taler med, kender til Grønlands eksistens, og den opmærksomhed er i sig selv positiv”, siger Stefan Bernstein. Som andre af de kritiske mineraler sidder Kina på det meste af verdens grafit. Det gælder især forarbejdning til sfærisk grafit, som bruges i elbiler og batterier til husholdningsmaskiner.

”Konkurrencen er hård. Men jeg mener nok, der også er plads i markedet til en grønlandsk mine”, siger Stefan Bernstein. For 100 år siden blev der produceret grafit til blyanter i Amitsoq. Minegangene findes stadig, og GreenRoc regner med at kunne benytte dem igen.

Genbrug af guldmine

Meget af den grønlandske geologi er velkendt og har været udforsket i flere hundrede år. Der er også tale om genbrug af gammel mine, når der i løbet af i år genåbner en guldmine i Sydgrønland ejet af canadiske Amaroq Minerals. Guldminen var i produktion 2004-2013. Men trods høj lødighed af guldet, kneb det med at skaffe overskud. Både et canadisk og et britisk mineselskab smed håndklædet i ringen og opgav minen efter få år.

Jeg besøgte Nalunaq Goldmine, mens der endnu var gang i Grønlands første guldmine i den smukke Kirkespirdal. Minen ligger afsondret en times sejlads fra Grønlands sydligste by Nanortalik. Ingen veje fører til civilisationen fra minen. Om vinteren er helikopter eneste transportmulighed. Da jeg besøgte minen, var der ansat få grønlændere og næsten udelukkende canadiske minearbejdere. De arbejdede døgnet rundt på jagt efter en tynd guldåre, som løber i et kun 35 cm bredt bånd dybt inde i bjerget.

Som dværgene i *Ringenes Herre* trængte de canadiske borebissere ind i gennem bjerget og havde, da jeg besøgte minen sprængt en snæver kørevej på 15 km. Hver dag nåede de 20 m længere frem i deres jagt på guld. Der er tale om en ret lille forekomst af guld, men med høj lødighed. Guldprisen er kraftigt stigende, og de nye ejere Amaroq Minerals har fundet nye forekomster af guld i området.

Den tidligere direktør for minen, Erik Andersen, var stærkt kritisk over for administrationen af de grønlandske råstoffer.

”Myndighedsbehandlingen er meget besværlig, fordi ingen ved, hvordan branchen egentlig fungerer”, sagde han og tilføjede, at de grønlandske politikere og embedsmænd har urealistiske forventninger til råstofområdet. ”De tror, at Grønland kommer til at tjene masser af penge. Men husk på, at det isfri område i Grønland ikke er større end Norge. Det er utroligt besværligt at komme rundt og meget, meget dyrt at drive miner i Grønland”.

Etiske rubiner

Erik Andersens skarpe kritik er en snes år gammel. Bortset fra en mindre anothorsit-mine ved Kangerlussuaq med få ansatte – som nærmest er en grusgrav – er der ikke rigtig gang i minedriften i Grønland. Der er stor efterforskningsaktivitet og interesse for mineraler. Men det kniber med at få skabt miner, fordi omkostningerne er større end i de fleste traditionelle minelands.

Det nordnorske entreprenørselskab LNS øjnedede muligheder for at sælge grønlandske ædelstene, efter at den oprindelige ejer af minen, True North Gems, gik konkurs i 2016. LNS har investeret omkring en milliard kroner i Greenland Ruby, et stenbrud 190 km syd for Nuuk. Da jeg besøgte minen i 2021, var der stadig gang i produktionen, som foregår på et ret lille område, blot 240 gange 140 meter. Det er et dybt stenbrud i fjeldet fjernt fra civilisationen. I Aapalutoq – som betyder det røde – har lokale smykkeproducenter i årevis kunnet hente blinkende sten. Men den norske entreprenør så muligheder i lokaliteten til andet end hobbyproduktion. Rubinminen blev ikke nogen økonomisk succes. Den var aktiv fra 2017 til 2023 og beskæftigede omkring 50, mest lokale grønlandere. Men måtte stoppe minedriften, fordi Greenland Rubys lager bughede af usolgte ædelsten. Sidste år fik selskabet det endelige dødsstød. Greenland Ruby blev erklæret konkurs.

På et internationalt marked, hvor de grønlandske smykkesten lå i hård konkurrence med rubiner fra bl.a. Burma, var det ikke let at klare sig. Heller ikke selvom Greenland Ruby markedsførte ædelstenene som verdens ældste, 3 milliarder år gamle rubiner, udvundet etisk forsvarligt under ordentlige arbejdsforhold.

*Rubinminen ligger i et øde landskab 190 km syd for Nuuk.
Foto: Marianne Krogh Andersen.*

Da rubinminen var aktiv gav den beskæftigelse til et halvt hundrede lokale grønlandere.

Foto: Marianne Krogh Andersen.

De grønlandske rubiner og lyserøde safirer blev udvundet fra et åbent stenbrud. Minen er ikke aktiv for tiden, men Greenland Ruby har stadig et stort lager af usolgte ædelsten.

Foto: Marianne Krogh Andersen.

TOMI RIITAMAA

ANNI BLOMQVIST OCH FENOMENET STORMSKÄRS MAJA

Det är beckmörkt och kallt, en vanlig vintermorgon i den åländska skärgården i början av 1840-talet. Tonårsflickan Maja och hennes storsyster Anna är i fåxet och mjölkar korna. Maja förlorar sig i tankar, som hon brukar, drömmer sig bort. Hon tänker på olika ordstäv och kända talesätt, som ibland namngetts efter dess förmodade upphovspersoner. ”Måntro hon själv skall hitta på något finurligt en gång, så folk sedan börjar säga: Sa Vestergårds Maja.”

Tomi Riitamaa är forskardoktor vid Finskugriska och nordiska avdelningen på Helsingfors universitet.

När Anni Blomqvist lät Maja tänka ovanstående, som återfinns i början av romanen *Vägen till Stormskäret* (1968), kunde hon ändå knappast föreställa sig att hennes huvudperson, som efter sin flytt ut till ytterskären kom att kallas Stormskärs Maja, skulle figurera på snart sagt var mans läppar drygt ett halvsekel senare då den nya storfilmerna *Stormskärs Maja* slagit rekord med hundratusentals biobesökare. Vad är det i berättelsen om Maja från Stormskäret i den åländska ytterskärgården som griper tag i den nutida betraktaren eller läsaren? Hur bör man förstå det populära fenomenet, som skapar en sådan hajp mer än femtio år efter romanernas tillkomst? Låt oss backa bandet, titta närmare på romanserien, bekanta oss med tillkomstmiljön och lära känna författaren bakom den folkkära torparfrun Maja.

Hembygden och förfäderna

På Simskåla med omgivande kobbar och skär bodde runt 200 bofasta i början av 1900-talet. Sedan slutet av 1970-talet är den omgivande skärgården avfolkad, medan det på huvudön nuförtiden bor ett trettiotal personer. Även om sommargästerna räknas till ett par hundra hör denna del av skärgården till Ålands glesast befolkade även under somrarna. Det var här som Anni Blomqvist (1909–1990) växte upp och levde hela sitt liv, bortsett från ett par korta parenteser. ”Denna utskärsbygd i den åländska skärgårdskommunen Vårdö bildar ramen både för hennes liv och hennes författarskap”, som Ann-Gerd Steinby framhåller i sin biografi över Anni Blomqvist, *Stormskärets Anni* (2009).

Också släkten är rotad på Simskåla sedan lång tid tillbaka. Annis Blomqvists mormor kom i tiderna som piga till gården Östergårds, där också Blomqvists mor och Blomqvist själv sedermera växer upp. Blomqvists far kommer i sin tur från en annan av gårdarna i byn, Västergårds, och det är dennes faster Maja – också uppvuxen på Västergårds – som utgör den verkliga förebilden för Anni Blomqvists romangestalt Maja.

Anni Blomqvists intresse för släkten, hembygden och äldre tiders seder och bruk väcks tidigt, liksom lusten att skriva och berätta. I en stor korg i härbret på Östergårds hittar hon en mängd sparade gamla papper, brev, kvitton och andra dokument som rör gården och släkten. Från dessa

källor, jämte berättelser och anekdoter som berättades av folk från äldre generationer, insuper hon sin sakkunskap om förhållanden i äldre tiders skärgårdsliv. Inte minst fastnar Blomqvist för de tidigare generationernas stora vördnad och respekt för såväl den andliga som den världsliga överheten, något som märks tydligt i romanerna om Stormskärs Maja där gudstron är genomsvävande. Blomqvist imponeras också storligen av förfädernas uthållighet, och själva högaktandet för dem och deras gärning ser Steinby som den röda tråd som löper genom Blomqvists liv och författarskap. Och något förringande av de äldre generationernas värv kunde Blomqvist inte tåla: ”I dag som är kan jag känna mig sårad då någon yttrar sig nedlåtande över fädernas och förfädernas oförmåga till utveckling. Det var i alla fall de som bröt den mark, som vi nu har råd med att låta växa igen.” (Citerat från *Stormskärets Anni*)

Maja och Stormskäret

Bland dem som bröt mark fanns Anni Blomqvists fars faster Maria Mickelsdotter – kallad Maja – och hennes make Johan Eriksson – kallad Janne, som alltså utgör verklighetens förlagor till roman- och filmkaraktärerna Maja och Janne. 1846 flyttar det unga paret ut till Väderskäret, verklighetens Stormskär, beläget i havsbandet norr om Simskåla.

I Blomqvists första roman *Vägen till Stormskäret* får läsaren bekanta sig med Maja då hon fortfarande bor hemma på Östergårds i Simskåla. Hon, bara barnet, får tillsammans med sina syskon arbeta hårt på gården; alla bidrog med vad de kunde. Rum för skratt och skoj fanns visserligen också, inte minst då Maja och hennes systrar kom sig till fäxet, undan moderns vaksamma blick, för att mjölka. När hon blivit tillräckligt stor får Maja stanna kvar vid midsommarstången i byn och dansa in natten tillsammans med de andra ungdomarna, och snart fattar hon tycke för den jämnåriga gossen Magnus.

En dag kommer emellertid Fisk Erker på besök till Östergårds tillsammans med sin son Janne. Maja blir nervös, men tänker att det hela inte rör henne, utan den äldsta system Anna. Efter en hel del krusande får Erker fram sitt ärende: ”De är för Janne, son min, som jag frågar om han får till hustru er andra doter i ordningen?”

Andra dotter i ordningen är ju Maja, och hennes far undrar efter lång betänketid om man inte ska gå i turordning. Men Erker påpekar att det är Maja som Janne fått upp ögonen för, och varken far eller mor kommer till den skräckslagna Majas undsättning. Själv tycks hon inte ha någon talan alls i saken.

Maja ska bli bortgift med Janne, och småningom ska de flytta ut till Stormskäret i yttre havsbandet, något som även det bestäms över Majas huvud. Efter en inledande period präglad av oro och sorg, börjar Maja emellertid förlika sig vid sitt utstakade öde; giftermålet med Janne och den efterföljande flytten ut till Stormskäret. Småningom bär det av:

Och bättre och grannare har deras färd inte kunnat vara. Nu sitter hon och ser ut i en klarhet och renhet och blåhet som hon aldrig förr vet sig ha upplevat. Himmel och vatten är lysande blått och alla holmar och skär med sina rödkantade stränder flyter som fåglar i den oändliga blåheten.

På kvällen ligger Stormskäret rakt framför dem. De sitter tysta båda två. Ingen av dem säger ett ord.

Båten kränger som på lek och glider in i hamnviken, kantad av blommande häggar.

Allt omkring dem är lugnt och stilla.

Maja står i båten och ser in i ett paradiset.

Det må te sig som ett paradiset, Stormskäret, när häggen blommar och försommar-solen skiner från en klarblå himmel, men att livet därute i havsbandet inte är helt enkelt får nybyggarna snart erfara. Med hösten kommer slagregnet, stormarna och åskovädren, sedan kommer menförestiden som kan bli lång och utdragen och som innebär att ingen kan ta sig till eller från Stormskäret då isarna vare sig bär eller brister. När kylan väl anlåtit och isarna lagt sig till rätta blir det litet enklare att ta sig till närmsta grannkobbar, till barndomsbyn eller någon gång ända till kyrkbyn för att gå i kyrkan. Däremot är det viktigt att noga hushålla med skaffningen för såväl mänska som få, för vintrarna kan vara långa och bistra och man kan få vänta länge tills det våras och möjligheten att fylla på i matförråden uppstår.

Foto: Solar films/Antti Rastivo.

Foto: Solar films/Therese Andersson.

Maja och Janne får snart barn, flera stycken i ganska rask takt, och livet på skäret går i stor utsträckning ut på att arbeta för att överleva. Många munnar ska mättas, kläder ska sömmas, stuga och fäx ska hållas varma och beboliga, kreatur ska mjölkas och skötas. När havet är fritt från is beger sig Janne ut för att fiska, och när det vankas försäljning av den fångade strömmingen och uppköp av sådant som behövs på Stormskäret måste det företas längre seglatser till Åbo och annorstädes. Maja får i sin tur dra ett minst sagt tungt lass hemmavid, där hem och hus ska skötas, barnaskaran och djuren utfordras och

tas omhand – samtidigt som Maja håller på att förgås av oro för sin Janne och hans väl ute på de nyckfulla och oberäkneliga böljorna.

Vad oron och rädslorna anbelangar – och när mardrömmarna förvandlas till verklighet och tragedier hemsöker Stormskärsborna – hjälper Majas starka tro och gudsförtröstan. Visst kan oron och sorgen kännas förtärande, men Maja tröstar sig med att allt som händer sker efter guds vilja. Och visst kan livet på Stormskäret, långt från släktingar, vänner och bekanta, vara hårt och arbetsamt och stundom kännas ensamt och enformigt, och de fåtaliga resorna från Stormskäret blir välkomna avbrott i vardagen och verkar som vederkvickelse:

Sällan eller aldrig far Maja bort från Stormskäret. Hon är bunden av barnen och djuren. Av djuren mest, för barnen kan de ta med sig om det riktigt kniper. Djuren kan de inte ta med sig, de behöver ständig tillsyn och skötsel och kan inte lämnas ensamma i dagatal. Ja inte ens över en enda natt.

Orsaken måste vara tvingande om hon skall fara bort. Körktagning, nattvardskörka och husförhör är oundvikliga resor och verkar i förväg som riktiga romresor som hon känner åga inför och som kräver vidlyftiga förberedelser. När hon väl har dem bakom sig, har hon mycket att minnas och känner sig livad och vederkvickt för långa tider framöver. (*Maja*, 1970, s. 304)

Ett otidsenligt anslag

Där Maja sällan lämnade sitt älskade Stormskär, förblev Anni Blomqvist sitt kära Simskäla troget livet ut – under sina sista 20 levnadsår reste hon aldrig från Simskäla, bortsett från en ambulansfärd till och från sjukhuset i Mariehamn några veckor före sin bortgång vid midsommaren 1990. Även om Blomqvist, som i och med Maja-böckerna och inte minst den första filmatiseringen kom att få status som ett slags litterär celebritet, genom åren tog emot en enorm mängd besökare hemma på Simskäla, begränsade den självvalda isoleringen påtagligt hennes värld och världsbild. Som Ann-Gerd Steinby uttrycker det i sin Blomqvist-biografi: ”Hon lever fullkomligt avskärmad från verkligheten och halkar ofrånkomligt efter i utvecklingen. För henne finns den vackraste världen omkring henne, hon vill inte se någon annan. Vad som händer utanför hennes lilla universum intresserar helt enkelt inte.”

Just denna isolering från omvärlden, som alltid präglade Blomqvists liv och som blev än mer påtaglig från 1970 och framåt, kan utgöra en delförklaring till att hennes romaner präglas av en tydlig konservativ stämning – framför allt om man betänker under vilken tidsperiod böckerna skrevs. Anni Blomqvist romandebuterade förhållandevis sent som 57-åring 1966 med den självbiografiska *I stormens spår*, som skildrar saken efter maken Valter och äldsta sonen Tommy som tragiskt omkommit under en förlisning på Ålands hav 1961. Sedan utkommer Maja-böckerna i rask takt: *Vägen till Stormskäret* (1968), *Med havet som granne* (1969), *Maja* (1970), *I kamp med havet* (1971)

Foto: Solar films/Therese Andersson.

och *Vägen från Stormskäret* (1973). Medan omvärlden just dessa år präglas av bland annat studentuppror, massiva demonstrationer mot Vietnamkriget, flower power-rörelsen och allmänt progressiv stämning åtminstone hos vissa delar av befolkningen, vilket också går igen i en stor del av den tidens litteratur, bär böckerna om Stormskärs Maja ett påtagligt otidsenligt anslag. Visst, de utspelar sig ju visserligen i mitten av 1800-talet, men som Ann-Gerd Steinby framhåller är det i mångt ”sig själv Anni berättar om, placerad i en tidsålder där hon känner sig mera hemma än i den snabbt föränderliga värld hon har omkring sig”. Hon skriver utifrån ”vad hon känner och upplever”, fortsätter Steinby: ”Ramen har hon måhända hämtat ur farfaster Majas liv, men tavlan i den ramen har hon målat med egna erfarenheter.”

För den moderna läsaren är det kanske sättet på vilket den starka, obändiga, duktiga och strävsamma Maja konstant förminskar sig själv som kvinna i förhållande till Janne som ter sig som det mest svårsmälta i det otidsenliga anslaget. Visserligen känner Maja som ung flicka ”en protest inom sig, ett skri som hon tvingar tillbaka” varje gång hennes stränga mor förmanar henne att ”bära sig åt som folk”, men det ojämlika maktförhållandet i äktenskapet mellan man och kvinna accepterar hon som något helt naturligt eller gudsbestämt. Visst, då prästen vid Majas och Jannes vigsel förkunnar att ”Maja är skapad för Jannes skull, och inte Janne för hennes”, att Maja likt kvinnorna i Gamla testamentet skall kalla sin make för ”herre” och att hon skall ”vara Jannes ära, och alltid komma ihåg att vara lydig” är det måhända ett trovärdigt uttryck för de konventioner och normer som var rådande i mitten av 1800-talet, men att orden inte tycks skapa tillstymmelsen till förtret hos Maja, en karaktär

framskriven i slutet av 1960-talet, ter sig onekligen något överraskande. I stället lyssnar Maja extra uppmärksamt till prästens ord ity det är så ”mycket att komma ihåg”.

Även om Maja inte haft någon egen talan angående valet av make, har stark tillgivenhet och kärlek till Janne växt fram med tiden. Maja hyser en allt större beundran för sin make, som i hennes ögon är stark, klok, modig och kapabel inom alla områden. I förhållande till honom känner sig Maja ofta otillräcklig och oduglig, och otaliga är de gånger då hon – trots att hon alltså med bravur helt själv sköter hem, hushåll, barn och djur, ser till att de har mat på bordet och överlever de svåra vintrarna ute på skären medan Janne är i väg på nödvändiga resor – uttrycker att hon inte klarar någonting utan sin make. Denna starka känsla av ofullkomlighet hos den annars så starka romankaraktären Maja bottnar sannolikt i Anni Blomqvists eget bristande självförtroende. Som Steinby skriver tycks Blomqvist, som endast gick fyra år i folkskola, ”ha lidit av ett visst mindervärdeskomplex” som inte minst tog sig uttryck i möten med mera bildade personer. I sin självbiografiska bok *Vandring i barndomslandet* (1986) citerar Blomqvist skalden Petrarca, och tillägger – som Steinby uttrycker det – ”av någon obegriplig anledning”: ”Det kan anses skamlöst att jag, en gammal obildad skärgårdskvinna, ska citera denne litteraturens storman.” I intervjuer och brev uttryckte Blomqvist också många gånger att hon ansåg att ”kvinnans frigörelse” och ”könsrollsdebatten” gått för långt.

Som vi ska se är Majas självförminskande och gammalmodiga syn på könsrollerna kraftigt nedtonat i den nya filmatiseringen *Stormskärs Maja* jämfört med romanerna. I stället är det en mera jämställdhetsorienterad Maja, med en helt annan självkänsla än sin litterära förlaga, som ur sin 1800-talsmiljö träder fram på bi duken 2024, troligen till mången samtida betraktares glädje och lättnad.

Maja-feber #1

Men Anni Blomqvists romanserie om Stormskärs Maja blev redan under sin samtid populär och brett läst, något som förlänade dess författare viss ryktbarhet: ”Det dröjer nämligen inte länge efter det att den första Majaboken har kommit ut innan båtturisterna är på jakt efter bokens Stormskär”, som Steinby skriver. Men det är först i och med den första filmatiseringen, tv-serien *Stormskärs-Maja* (premiär i Finland 1976) med regi av Åke Lindman, manus av Benedict Zilliacus och musik av Lasse Mårtenson, som berättelsen om Maja når ut till den riktigt stora publiken och som gör Anni Blomqvist berömd i de breda folklagen.

Filmserien spelas in på Åland – huvudsakligen på Väderskär, som alltså utgör verklighetens Stormskär – och som Steinby skriver i sin biografi utvecklas filminspelningen till ”något av en folkrörelse på Åland”. Anni Blomqvist

vill bestämt att samtliga hundratalet roller besätts av åländska amatörer som naturligt har den åländska dialekten till sitt förfogande. Så sker också, och ytterligare flera hundra ålänningar är behjälpliga vid inspelningarna; "[m]an lånar ut rekvisita, prylar, kläder och barn, man är med som statist vid filmbröllop och dito kalas, man ordnar skjutsar".

Den färdiga serien blir sju timmar lång och visas i sex avsnitt på tv i hela Norden 1976. Senare sänds den i flera andra länder och i många repriser i finländsk tv. Det stora genomslaget innebär att Anni Blomqvist oförberedd på det enorma intresset för sin person får ta emot en mängd besökare i sitt hem Strömmen på Simskåla från sommaren 1976 och resten av sitt liv. Enligt gästböckerna tar hon emot ungefär 400 besökare varje sommar, vilket blir arbetssamt för den av sviktande hälsa allt mer ansatta författaren som bakar enorma mängder kaffebröd för att alltid ha något att bjuda på, men också glädjefyllt. En höjdpunkt är besöket av Finlands dåvarande president Mauno Koivisto, som Blomqvist tar emot hemma på Strömmen 1983.

Efter att också Anni Blomqvists andra son, Bengt, tragiskt drunknat under en fisketur våren 1987, beslutar hon att testamentera hela sin kvarlåtenskap till Ålands kulturstiftelse, som sedan dess förvaltar den. Ur den Blomqvistska fonden delas årligen ut stipendier till författare eller forskare som skriver om skärgården. Blomqvists hem Strömmen upplåts på samma premisser hyresfritt till författare eller forskare med "villkoret att huset tre månader per år visas för allmänheten" – i princip ska det alltså fungera som ett bebott museum. Ann-Gerd Steinby, som alltså skrivit den här ofta citerade Blomqvist-biografin, och hennes make Gösta Berglund blev de första disponenterna på Strömmen. Tanken var att de skulle bo där ett år, men blev kvar närmare 20 år. Under 19 säsonger, fram till sommaren 2009, tog de emot i genomsnitt femhundra besökare per år, skriver Steinby i sin biografi. I början kom majoriteten från Sverige, senare kom merparten från det finska Finland. Romanerna om Maja utkom för första gången i finsk översättning åren 1974–1976 i anslutning till tv-filmen, som också sågs av en stor finskspråkig publik. Hösten 1990, några månader efter Anni Blomqvists död, fick Jussi Helminens finskspråkiga dramatisering för scen sin urpremiär på Tammerfors finska arbetarteatern. "Den blev omedelbart en succé och är numera en av de mest spelade och älskade pjäserna på finska teaterscener runt om i Finland", skriver Steinby i sin biografi.

Maja-feber på nytt

År 2019 kablades nyheten ut att det finländska produktionsbolaget Solar Films skrivit på ett så kallat "letter of intent" – alltså en avsiktsförklaring – med rättighetsinnehavaren Ålands kulturstiftelse om att göra en nyfilmatisering utifrån de fem romanerna om Stormskärs Maja. Redan tidigt framkom att det skulle handla om en storsatsning, och så blev det: filmen *Stormskärs Maja*,

som hade premiär i Finland i januari 2024, är den största svenskspråkiga filmsatsningen i Finland någonsin, och en av de dyraste finländska filmproduktionerna över huvud taget.

Även om det denna gång handlar om ett finländskt-svenskt produktionssamarbete, med rikssvenska, finlandssvenska, finska och brittiska skådespelare, finländskt produktionsteam och regi och dramatisering av finländska Tiina Lymi, kan man åter tala om något av en åländsk folkrörelse. Efter att Ålands landskapsregering beviljat ett större produktionsstöd stod det klart att filmen i huvudsak skulle spelas in på Åland, bland annat i Geta, Skarpnätö, Jan Karlsgården i Sund och Eckerö. Av de över 200 personer som medverkade vid inspelningarna var många ålänningar, också i rollbesättningen vid sidan av huvudrollerna.

Huvudrollerna som Maja och Janne spelas i sin tur av de rikssvenska skådespelarna Amanda Jansson och Linus Troedsson, vilka precis som övriga icke-ålännningar i ensemblen fick hjälp med den åländska dialekten av röstcoacher under inspelningen. Inte minst Amanda Jansson – känd från den svenska succéserien *Tunna blå linjen* – har storligen hyllats för sin rollprestation.

Filmen gjorde snabbt succé: direkt efter Finlandspremiären i januari 2024 (filmen visades allra först för alla inblandade i december 2023 på Bio Savoy i Mariehamn) tog den sig upp på första plats på biotoppen i Finland, och några månader senare hade den setts av närmare en halv miljon biobesökare – alltså nästan en tiondedel av landets befolkning. I maj 2024 rapporterade bland annat *Hufvudstadsbladet* att *Stormskärs Maja* var den mest sedda biografifilmen i Norden dittills detta år. Sedermera har filmen även visats på biografier i åtminstone Sverige och Norge, samt vid internationella filmfestivaler. Inför den årliga Jussigalan 2025 – Finlands motsvarighet till Oscars – är *Stormskärs Maja* nominerad till inte mindre än nio Jussipriser, bland annat de mest prestigefyllda för bästa film, bästa regi, bästa huvudroll och bästa biroll. År 2025 kan filmen ses i hela Norden och i flera andra länder på olika strömningstjänster.

I anknytning till filmen har en Maja-feber märkts på nytt på Åland. Flera utställningar på temat har visats, bland annat *I Stormskärs Majas fotspår* på Ålands museum med filmklipp, fotografier, *behind the scenes*-material, rekvisita och kläder från filmen. Turistorganisationer och besöksnäringsarna på Åland lockar besökare med fotspårsturism, och på somrarna utgör Anni Blomqvists hem Strömmen på Simskåla, liksom utflykter till Väderskär, fortsättningsvis besöksmål med möjlighet till guideade turer.

Också Blomqvists förlag Schildts & Söderströms rider naturligtvis på vägen, konstigt vore det annars. Inför filmpremiären 2024 utkom samlingsvolymen *Stormskärs Maja* (första utgåva 2007), med samtliga fem romaner

om Maja, i nyutgåva med filmaffischens bild som omslagsfotografi – men märkligt nog utan för- eller efterord som kunde sätta verket i förklarande kontext för en nutida läsare. I mars 2025 utkommer Blomqvists debutverk *I stormens spår* i nyutgåva, glädjande nog med ett förord av förläggaren Martin Welander.

En Maja för vår tid

Berättelsen om Stormskärs Maja kan betraktas som ett slags åländskt nationalepos, som genom Anni Blomqvists romaner, tv-filmatiseringen, Lasse Mårtenssons musik, den finska pjäsversionen och den nya storfilmen lever vidare genom äldre och nya generationer. Men vad är det då i berättelsen som slår an hos såväl äldre som yngre läsare och betraktare och gör den så populär hos den stora publiken? Kanske handlar det om att Maja-historien är en sorts ur-berättelse, ett slags tidlöst grekiskt drama med kärlek, död och kampen för överlevnad som huvudsakliga ingredienser, förlagt till en miljö där naturen bestämmer villkoren och människan har att förhålla sig till den – inte tvärtom. Hur otidsenliga Anni Blomqvists romaner om Stormskärs Maja i vissa avseenden än var redan då de publicerades, vilket vi varit inne på ovan, går det att ana ett slags immanent och lågmäld men ändå progressiv, modern och starkt verkande civilisationskritik i dem. I den nya *Stormskärs Maja*-filmen har Tiina Lymi tagit sig relativt stora friheter i relation till romanerna, samtidigt som hon förhåller sig respektfullt till originalberättelsen. Resultatet är lyckat: ett modernt epos där tidlösheten inte gått förlorad. I Amanda Janssons skepnad blir Stormskärs Maja en starkare och självständigare hjältinna, som vågar gå emot tidens konventioner och bära byxor för att det är ett lämpligare plagg än kjol ute i skären, som vågar stå upp mot såväl odrägliga brittiska militärer som intar hennes Stormskär som mot andra förtryckande herrar – en Maja för vår tid helt enkelt.

NT-SERIE: NORDISKA DESIGNER

4. ISLAND

ARNDÍS S. ÁRNADÓTTIR

SVEINN KJARVAL – MÖBELFORMGIVARE OCH INREDNINGSARKITEKT

Sveinn Kjarval var en banbrytande möbel-designer och inredningsarkitekt under den epok efter andra världskriget då modernismen inom design och arkitektur blev förhärskande. Han lämnade efter sig ett stort avtryck i den isländska kultur- konst- och designhistorien.

För att fira hundraårsminnet av möbelformgivaren och inredningsarkitekten Sveinn Kjarvals (1919–1981) födelse anordnade Designmuseet i Garðabær 2019 en specialutställning som uppmärksammade hans viktigaste arbeten och hans tjugoåriga verksamhet på Island. Enligt hans filosofi skulle möbler framför allt vara enkla, lätta och praktiska och tillverkade av ett material som skulle få tala för sig självt, utan utsmyckningar. Sveinn Kjarval utnyttjade de isländska material som fanns att tillgå, han använde nästan uteslutande möbelklädslar av isländsk ull och isländskt läder på de stolar han ritade, och var den förste som begagnade sig av isländska bergarter i inhemska inredningsprojekt. Han var en produktiv inredningsdesigner i modern stil för privathem, butiker, restauranger och offentliga lokaler, men mycket av hans arbete har idag suddats ut av modesvängningar och nya tiders krav. Innan ”kulturminne” blev ett begrepp fanns det liten förståelse för det uttryck som visar sig i inredningsdesign, och endast några få av Sveinn Kjarvals arbeten har bevarats till eftervärlden. Däremot torde hans olika möbler – stolar, bord, hyllor och skåp som formgavs efter specialbeställningar, både av privata hem och för serieproduktion – hålla hans namn levande länge än.

Sveinn Kjarval föddes 1919 i Köpenhamn, som son till författaren Tove Kjarval (f. Merrild) och konstnären Jóhannes S. Kjarval. Våren 1938 fick han gesällbrev i möbelsnickeri hos Jacob Kjærs ansedda ateljé i Köpenhamn, och i början av 1939, strax innan andra världskriget bröt ut, slog han sig ned på Island. Han gifte sig med Guðrún Hjörvar 1940 och arbetade som möbelsnickare i Reykjavík under krigsåren. När kriget var över flyttade han tillbaka till Köpenhamn med familjen och tog examen vid Kunsthåndværkerskolen som möbelformgivare våren 1949. Bland hans lärare fanns Hans Wegner, Børge Mogensen och Finn Juhl.

Sveinn Kjarval med en av sina stolar. Fotograf Ólafur K. Magnússon.

Áter í Reykjavík tog Kjarval genast þá sig uppgiften að presentera nýheter inom arkitektur, möbeldesign og inredningsdesign fyrir sína landsmön. Han deltog tillsammans med andra specialister í en föreläsningsserie om nya trender gällande bostäders utformning og inredning anordnad av Isländska humorssällskapet våren 1950. Detta var en tid då nya bostadsområden byggdes í og utanför Reykjavík, og många trendmedvetna islänningar hade möjlighet att bygga nya villor. Kjarval startade ett ritningskontor í Reykjavík 1950 där han åtog sig uppdrag inom rådgivning og design. Han formgav unika möbler på beställning og inredde närmare 200 hem såväl í huvudstadsområdet som ute í landet. Dessa projekt för privatkunder har inte varit föremål för forskning í någon större utsträckning. Hem förändras ju över tid og modet liksom smaken förändras.

Inredningsuppdragen

Under 50-talet förändrades köpmönstren på Island, og snabbköp og varuhus växte fram. Sveinn Kjarval blev snabbt en mycket eftersökt formgivare av inredning för butiker, restauranger og många offentliga lokaler í Reykjavík og övriga landet. På Austurstræti, Bankastræti, längs hela Laugavegur og Skólavörðurstígur kunde man se många eleganta butiksinredningar som Kjarval hade formgivit í en lätt, modern stil. De har nu alla försvunnit, men teckningar og fotografier har bevarats. Också försvunnet är första shopping-centret, Vesturvegur, som öppnades í Morgunblaðshuset vid Aðalstræti 1955.

Kaféet Tröð. Fotograf okänd.

Där ritade Kjarval inredningen för blomsterhandel, parfymeri, juvelerare och dam- och herreklipping med stilsäker hand. Som inredningsarkitekt la Kjarval stor vikt vid lätthet, naturliga material och iögonfallande affärsskåp. Överallt fanns god belysning parad med levande växter. Det rådde en särskild varm stämning över hans inredningar, vilket många minns än idag, särskilt i restaurangen Naust på Vesturgata 6–8, som drevs i 50 år (1954–2006) och kaféet Kaffi Tröð som låg en trappa upp på Austurstræti 18 från 1964 till 1977. Båda dessa etablissemang tillhör nu historien men hade verkligen förtjänat status som kulturminnen.

Ett av Sveinn Kjarvals första verk på det offentliga området var formgivningen av utställningsbord och montrar för det nybyggda Þjóðminjasafn Íslands på Suðurgata som invigdes 1952. Museets utställning har förändrats över åren men fortfarande används de hantverksskickligt snickrade, nästan 70 år gamla utställningsborden i olika storlekar av teak som alltid väcker beundran. Kjarval anlätades också för inredningen av Hafnarfjörðurs bibliotek 1958. Denna inredning måste betraktas som epokgörande vad gäller modern formgivning av allmänna bibliotek på Island. All design, inklusive specialinredning för bibliotek och fristående möbler ritades av Teiknistofa Sveins Kjarvals, och allt tillverkades på Island, merparten i Hafnarfjörður. Vid ungefär samma tid formgav han också inredningen i vindsvåningen i biblioteksbyggnaden Íþaka tillhörande Menntaskóli Reykjavíkur (Reykjavíks gymnasium), och samlingssalarna i gymnasier i Laugarvatn och Akureyri. Alla dessa inredningar har nu försvunnit, liksom de han ritade för sjukhuset Landspítali på 60-talet. Man kan dock fortfarande se hans verk i några

Hafnarfjörðurs bibliotek, inrett av Sveinn Kjarval. Fotograf okänd.

av landets kyrkor, till exempel Skálholtskirkja, Kirkja Óháða safnaðarins, Reykhólakirkjan och Hólmavíkurkirkja.

En inredning som inte har rörts och nu utgör en hyllning till mästarens verk är presidentbostadens bibliotek som togs i bruk 1964–1966. Där formgav Kjarval, i samråd med arkitekten Gunnlaugur Halldórsson, väggfasta bokhyllor i ljus ek med arkivskåp längs söderväggen och en inbyggd tresitssoffa på norrväggen. Alltsammans bildar en ombonad miljö i samklang med rummets avsevärt äldre möbler.

Möblerna

Förutom undervisning i kurser för möbelsnickare och snickeriutbildare, föreläsningar och författande av artiklar om möbler och modern inredningsdesign, ägnade sig Kjarval också åt formgivning av utställningar och hyste ett stort intresse för att utveckla isländskt konsthantverk. Han satt från början med i styrelsen för Íslensk Listiðn (Isländska konsthantverksföreningen) som grundades 1955, och som förste islänning ställde han ut stolar på den nordiska formgivarutställningen *Formes Scandinaves* på Louvren. Det var första gången Island var med på en nordisk designutställning. De enda möbler som valdes från Island var två av Sveinn Kjarvals stolar. Den ena var en pinnstol i teak som fick namnet *Parísarstóllinn*, tillverkad av Nývirki hf., den andra en stol med armstöd på svart metallram med formpressat, skiktlimmat trä i sits och rygg, tillverkad

av Sindri hf. Båda stolarna var klädda med tyg i isländsk ull. Efter att Kjarval grundade verkstaden Nývirki 1955 tillsammans med Gísli Ásmundsson och flera andra inredningsarkitekter och formgivare, fick han möjlighet att grundligare utveckla möbelformgivning, som till exempel pinnstolarna som blev mycket populära under 50- och 60-talen.

Bland pinnstolarna var Parísarstóllinn och Skeifan (Hästsken) först ut. Skisser till den hästskenformade stolen gjordes 1957. Denna stol tillverkades nästan enbart på beställning och kom aldrig upp i något stort antal exemplar. Nývirkiverkstaden var den första tiden inte utrustad med tillräckligt avancerade snickerimaskiner för att kunna framställa böjd bok och svarvad pil, och de metoder som snickarna använde i början var tidsödande och lämpade sig inte för masstillverkning. På den utställning som anordnades av FHI (Isländska arkitektur- och designsällskapet) i Iðnskólinns nya lokaler i Reykjavík 1968 premiärvisade Kjarval dock en ny pinnstolsdesign som liknar Skeifan men där armstöden sammanfogats med det hästskenformade ryggpartiet. Man känner endast till några få exemplar av denna stol.

Ovan: Parísstolen.
Fotograf Vigfús Birgisson.
Till vänster: Gungstol.
Fotograf Vigfús Birgisson.

Verslun Stálsmiðjunnar. Foto: Sigurhans Vignir.

Ytterligare en stol, den s.k. ”Lilla matsalsstolen”, nu i nyproduktion som Kjarvalsstóllinn, vidareutvecklades från Skeifan under åren 1961 till 1963. Lilla matsalsstolen tillverkades först för Kaffi Tröð som invigdes 1963, och stolen satte en tydlig prägel på lokalen med sin sits klädd i kalvskinn. Stolen fanns senare även i studenternas samlingslokal i Akureyris gymnasium. 1979 tillverkades den i Danmark för Hótel Valhöll på Þingvellir och då var sitsen klädd i tyg av isländsk ull. 2004 inleddes för tredje gången produktionen av Lilla matsalsstolen, nu av det danska möbelföretaget Hansen & Sørensen för Epal hf., och den är fortfarande i produktion under märket One Collection. Från 2017 pryder den lokalerna i Veröld, Vigdís Finnbogadóttirs byggnad på Islands universitet i Reykjavík.

En gungstol med hög pinnrygg var troligen Sveinn Kjarvals populäraste stol och tillverkades i tusental hos Nývirki under hela 60-talet. Materialen var bok eller ek med sits av kalvskinn eller isländskt ylle. Gungstolens utformning byggde på en skoluppgift från tiden vid Kunsthåndværkerskolen, då läraren Hans Wegner uppdrog åt eleverna att rita en gungstol i enkel shakerstil.

Den lätta stol med pinnrygg som det isländska företaget Epal hf. nu låter tillverka för One Collection i Danmark under namnet Kjarvalsstóllinn är idag ett eftersökt designobjekt och en isländsk designklassiker.

Sveinn Kjarvals samarbete med Sindriverkstätten om tillverkning av stålmöbler inleddes 1957 när den första stolen utan armstöd (H-1) presenterades. Året därpå väckte Armstóllinn (H-2) uppmärksamhet på Formes Scandinaves-utställningen i Paris och blev sedan populär i många år. Tillverkningen upphörde 1970.

Översättning från isländska:

Ylva Hellerud

Not

Artikeln skrevs i samband med den Kjarvalutställning som nämns i inledningen. Artikelförfattaren Arndís S. Árnadóttir, som avled 2023, var en framstående expert på bland annat konsthantverk och design från Island.

NT-INTERVJUN

”POLITIK ÄR LIVET SJÄLVT” Samtal med Katrín Jakobsdóttir

*Katrín Jakobsdóttir.
Foto: althingi.is.*

Katrín Jakobsdóttir avgick från sin post som statsminister förra våren och kandiderade i presidentvalet. Det lyckades hon inte vinna och hon har nu valt att stiga ner från politikens arena efter 22 års arbete där. Hon låter dock fortfarande sin stämma höras, och engagerar sig nu helhjärtat i klimatfrågan.

Gerður Kristný är författare.

Katrín går med en nyckel i en kedja runt halsen. Landnamstidens husfruar gick på liknande sätt omkring med en nyckelknippa i bältet. Dessa nycklar gick dock sällan till några dörrlås i närheten utan var endast en statussymbol. I sju år bar Katrín nyckeln till isländska regeringskansliets byggnad. Hon kopplade loss denna nyckel när hon kandiderade i Islands presidentval. Valkampen

var synnerligen hårdför och slutade med att Katrín fick stå tillbaka för Halla Tómasdóttir. I alltingsvalet i början av december förlorade Vänstern – de gröna sina mandat i parlamentet. Katrín var i elva år partiledare för detta parti. 2024 var följaktligen ett stormigt år för henne. ”Naturligtvis är jag besviken över utfallet i alltingsvalet”, tillstår hon. ”Men först och främst är jag sorgsen över vänsterns belägenhet. Definitionen av höger och vänster är otydligare än den varit och det är många som inte ser några skäl till att binda fast sig vid en av de masterna. Nu röstar människor istället utifrån andra perspektiv, till exempel konservativa eller liberala, och ytterligare andra låter sig styras av i vilken utsträckning de tycker om den ena eller andra politikern. Jag känner människor som säger sig ha sympatier åt vänster men som ändå har lagt sin röst till höger. Det största orosmomentet är emellertid att kampen för fred, jämlikhet och orörd natur nu har så få talesmän i alltinget.”

Denna journalist har bjudits hem till Katríns lägenhet i Reykjavíks Vesturbær, och te har hållits upp i stora muggar. Solen orkar precis upp över horisonten i början på december, oförmögen att utföra några stordåd i vintermörkret.

Katríns politikerbana inleddes 2002 när hon blev suppleant i Reykjavíks stadsfullmäktige för Reykjavíkurlistan, en gemensam kandidatlista för socialistiska partier i huvudstaden. 2007 tog hon plats i alltinget för Vänstern – de

gröna och var utbildnings- och kulturminister jämte representant i Nordiska ministerrådet innan hon blev den andra isländska kvinna som axlade ämbetet som statsminister. Sammanlagt har Katrín deltagit i åtta valrörelser så i sådana sammanhang är hon garvad. De första valen gällde Reykjavíks stadsfullmäktige, sedan följde sex parlamentsval och så avslutades serien med ett presidentval. ”Jag har alltid tyckt att det varit roligt att resa runt i landet och träffa folk. Politiker har ofta i sig en blandning av tre saker: intresse för människor, ideologi och sakfrågor. Det första av dessa tre inslag är mycket starkt hos mig, men också den del som handlar om ideologi. Smutskastningen som ingår i valrörelserna tycker jag dock illa om. Sociala medier har gjort denna smutshantering tydligare än förr. När jag började min bana var det vanligt att folk kom till mötena och sa sin mening rent ut. Jag tyckte det var trevligare än att läsa diverse gräsligheter på nätet. Ibland vet jag inte heller om det är levande människor som skrivit dem. Vi har värnat om yttrandefriheten, men nu måste vi bestämma oss för huruvida AI ska ha samma rättigheter som vi människor. Man måste diskutera de moralisk-etiska aspekterna av den artificiella intelligensen, för den kan ställa till med stor oreda.”

Katrín gör paus i talet innan hon tillägger: ”Kampen om presidentskapet blev efter hand synnerligen aggressiv och hätsk. Jag var totalt utslagen efteråt.”

Vad gjorde du för att resa dig igen?

”Jag började lyfta skrot”, svarar Katrín direkt. ”Det fungerar som rejäl *empowerment* för en liten kvinna. Två gånger i veckan träffar jag en privat tränare som talar om för mig vad jag ska göra.”

Pacifisten och kriget

Katrín var också tvungen att ta i av alla krafter under tiden som statsminister. Inte nog med att en pandemi härjade. Dessutom började en serie vulkanutbrott på Reykjanesområdet så att man måste evakuera ett helt samhälle, och ute i världen inleddes många krig. ”Kriget i Ukraina skapade förstas oro i de nordiska länderna och ledde till att Sverige och Finland gick med i NATO – något som ingen hade förutspått. Sedan måste vi också hantera konsekvenserna av jordens uppvärmning; översvämningar och torka. Vi håller heller inte jämna steg med AI som förändrar all demokratisk diskussion i hela världen. De demokratiskt styrda länderna blir allt färre eftersom de hela tiden undergrävs. Det är mycket allvarligt. Ju längre jag arbetade med politik, desto mer demokratiskt sinnad blev jag.”

Har du aldrig ångrat att du lämnade regeringskansliet?

”Nej, det var dags. Statsministerns arbetsuppgifter tar aldrig slut. Det fanns alltid en person till man skulle prata med, alltid ytterligare ett möte. När jag avgick för att kandidera till president tyckte jag att jag hade haft alla samtal jag kunde föreställa mig i rollen som statsminister. Det är ingen fördel att hålla på i evighet i politiken. Jag blir alltid väldigt glad när människor säger att de saknar mig i det politiska livet. Motsatsen är så mycket vanligare!”

En av de saker hon är stoltast över från sin tid som statsminister är arbetet med den s.k. välbefinnandekonomin där Katrín deltog tillsammans med bl.a. Jacinda Ardern, Nya Zeelands dåvarande statsminister, och Nicola Sturgeon, dåvarande ledare för Skotska nationalistpartiet. ”Välbefinnandekonomin fokuserar inte enbart på siffror om tillväxt utan mäter välfärd också utifrån hållbarhet, jämvikt mellan arbete och privatliv, tillgång till en trygg bostad med mera. Jag hoppas innerligen att det arbetet kan fortsätta.”

Katrín berättar att i hennes trappuppgång bodde det en gång en irakisk asylsökande. ”Vi stötte på varandra ibland i tvättstugan och pratade som grannar gör, och en dag hade han förstått vad jag hade för arbete. ”I was told you were the general manager of Iceland.” Det tycker jag var en rätt bra beskrivning av statsministerns funktion.”

Hur var det för en uttalad pacifist att behöva stödja Ukrainas försvarskrig mot Ryssland?

”Jag tror på att internationellt samarbete i FN är det enda rätta när så allvarliga händelser äger rum i världen. Samtidigt är detta organs brister uppenbara, eftersom vissa stater alltid kan lägga sitt veto mot rådets beslut, om och om igen, vare sig det gäller Israels beteende gentemot Palestina eller Rysslands mot Ukraina.”

Det verkar inte finnas något sätt att sätta P för dessa länder.

”Nej, men i det internationella samarbetet är det inte möjligt att bara prata med dem som är av samma åsikt som man själv.”

Katrín tänker efter ett slag innan hon fortsätter. ”Mina tre söner har frågat mig vad vi islänningar skulle göra om vårt land blev invaderat. Vi skulle slåss, har jag svarat. Jag slutar inte vara pacifist, men jag förstår att ett land vill försvara sig när en fiendearmé rusar in över landgränsen med vapen.”

Kan man inte rå på ryssarna?

”Det verkar inte så. De har sina allierade i världssamfundet och vissa länder väljer att sitta på två stolar. Nu när Trump har installerats i Vita huset blir det heller inte lättare att hitta en lösning på kriget i Ukraina. Nu talar man om att Ukraina möjligen får släppa ifrån sig landområden. Skulle vi islänningar gå med på att släppa ifrån oss några fjäll och fjordar om vårt land blev invaderat?” frågar Katrín.

Förödelsen i Gaza

Ytterligare ett krig ligger inte mindre tungt över världssamfundet, Israels attack mot Gaza i oktober 2023. Katrín var då statsminister. I presidentvalskampen lades det henne till last att inte ha visat ett tillräckligt starkt engagemang mot lidandet. ”När man är statsminister gör man naturligtvis en massa saker i kulisserna som inte kommer ut till media, för på så vis kan man självklart nå större framgång. Som statsminister måste man också vara otroligt noggrann och känna till de juridiska aspekterna av varje enskild fråga. Jag tycker ändå att till syvende och sist tyder allt på att Israel har bedrivit folkmord. Otroligt många civila har fått sätta livet till i Gaza, däribland många barn, och självklart är det ett brott mot internationella lagar. De nordiska länderna stod inte enade i sina reaktioner på attacken mot Gaza och min regering kritiserades för att ha lagt ner sin röst i omröstningen om vapenvila i Gaza i FN:s generalförsamling. Däremot röstade vi sedan för en stor ökning av humanitär hjälp och stödde alla förslag om vapenvila. Dessutom begärde vi att möten skulle hållas i säkerhetsrådet. Detta enades faktiskt de nordiska länderna om när kriget bara fortsatte. Än en gång påminns jag om hur säkerhetsrådet fallerar, det forum som skapades just för att man skulle kunna förhindra sådana här katastrofer. Det har i säkerhetsrådet hållits många möten om angreppet utan framgång, och vissa länder har försökt agera medlare. Kriget i Gaza har tagit mig hårt och var en av de svåraste frågor jag hade att göra med i min regering eftersom det där fanns väldigt många motstridiga åsikter. Kriget var för mig också en hjärtefråga eftersom jag tidigare engagerade mig mycket i att erkänna Palestina som självständig stat, vilket ju röstades igenom i alltinget 2011. Jag hade önskat att den isländska regeringen hade gjort samma sak som den norska, som omedelbart ställde sig på Palestinas sida i den uppmärksammade omröstningen. Å andra sidan stod vi ändå de andra nordiska länderna nära. Jag är inte säker på att det på det stora hela hade förändrat något, men hela saken tog hårt på mig eftersom detta är en viktig fråga som det är avgörande att man engagerar sig i.”

Nu har tiderna blivit väldigt oberäkneliga.

”Ja, under 1900-talet sista decennium tyckte jag att världen var på rätt väg, men det gör jag inte längre.”

Hur så?

”Klimatförändringarna har enorm påverkan på våra liv. Översvämningarna blir större och torkperioderna hårdare på många ställen i världen och konsekvenserna blir ännu allvarligare där infrastrukturen är svag. När pandemin slog till spred den sig blixtnabbt över hela jorden och vi islänningar insåg hur beroende vi är av andra i fråga om förnödenheter och materiel. Många

tycker att världen har blivit så komplicerad och därmed blir det också svårare att vara människa. Vi måste förstå all denna teknik som vi dels behöver i det dagliga livet men också för att sköta våra medborgerliga plikter, som till exempel att medverka i den demokratiska processen, sortera sopor eller bara att utnyttja allmänna kommunikationer. I varenda stad jag besöker talar man om bostadsbrist, men överallt finns det ändå byggkranar. Det är mycket som är konstigt i systemet.”

Själv har Katrín precis laddat ner bussappen till mobilen. ”Jag har ingen chaufför längre”, säger hon och skrattar. ”Och heller inga medhjälpare, och därför dubbelbokar jag mig jämt och ständigt.”

I arbetet som statsminister deltog hon i möten med statsöverhuvuden från hela världen och vande sig vid att ständigt ha livvakter i följe. ”Det kunde ibland ge självbilden en knäck, men kunde också vara lite lustigt. En gång var jag inbjuden till möte med dåvarande svenska statsministern Stefan Löfven i Örnköldsvik. Jag passade på att lägga in en löprunda och meddelade mina livvakter, en man och en kvinna. Det var ingen stor sak för dem och de fick på sig löparskorna i ett nafs. Sedan började vi springa men det dröjde inte länge förrän min kvinnliga medhjälpare och jag hade sackat efter rejält. Det spelade ingen roll hur mycket jag än försökte komma ikapp svenskarna, det gick bara inte. Till slut blev jag tvungen att krypa till korset och be dem sakta ner medan jag pustade ut. ”Inga problem!” sa kvinnan utan att så mycket som dra efter andan. ”Ska vi inte passa på att göra några armhävningar?” Jag gjorde som jag blev tillsagd trots att jag var så andfådd att jag inte fick ur mig ett enda ord. Men jag tyckte jag fick lite plåster på såren när jag sedan fick veta att denna kvinna var tidigare svensk mästare i *boot camp*.” Katrín gör en liten paus innan hon fortsätter: ”Nu är jag en fri kvinna och kan gå ut livvaktlös.”

Statsministerämbetet kräver också ett visst mått av värdighet som det inte finns några skäl att försöka leva upp till längre. ”På sistone har jag försökt hitta tillbaka till mina rötter och har börjat gå i jeans, boots och skinnjacka igen. Nyligen gav jag bort halva garderoben till några unga tjejer här i området. Det var dags för det.”

Under en tid hade de nordiska länderna nästan enbart kvinnor som statsministrar. Sanna Marin i Finland, Mette Frederiksen i Danmark, Erna Solberg i Norge och Katrín på Island. I Sverige hade man Magdalena Andersson en tid. ”Men det blev allt färre kvinnor under mina år och nu är bara Mette kvar”, säger Katrín eftertänksamt. ”Mötena med de nordiska ledarna skiljer sig alltid från alla andra möten. De präglas av stor vänskap, vi har ju liknande samhällstyp i våra länder med ett utbyggt välfärdssystem och en fungerande demokrati. Det råder därför ett slags stämning av gemytlig släkträff när de nordiska statministrarna kommer samman.”

Håller ni kontakt efter att ni avgått som ledare?

”Mja, jag har bara varit i kontakt med Jonas Gahr Støhre och Mette Frederiksen.”

Skickar ni julkort till varandra?

”Nej, sms!” svarar Katrín med ett leende.

Hon erkänner att i början av statsministerbanan tyckte hon det var nervöst att träffa kända statsöverhuvuden på möten utomlands. ”Angela Merkel sa till mig att jag hade ett väldigt levande ansikte, och det stämmer. Även om jag lärt mig mycket i det här arbetet klarade jag aldrig av att visa upp något pokerfejs. Jag tycker det är en avundsvärd egenskap att kunna vara alldeles nollställd i ansiktet.”

Ingen lek att anställa en statsminister

Det är många som har undrat vilka uppgifter Katrín ska erbjudas efter sju år på statsministerstolen. Hon säger att främmande människor kan stoppa henne på gatan för att diskutera arbetsmarknadsfrågor. ”Själv skulle jag tveka att anställa mig”, säger Katrín och skrattar. ”Jag är van att själv styra och ställa och det vore ingen lek att ha mig på ett pass vid köttdisken. Jag har förstått att personligheten inte förändras mycket med åldern, och vissa av oss är sådana att vi bara måste få bestämma hela tiden. Kontrollbehovet har inte enbart formlats under ministertiden. Det har alltid funnits där.”

Men det är inte precis så att Katrín är sysslöslös, för nu ingår hon i Arctic Circle-samarbetet, en grupp som startades av Islands tidigare president Ólafur Ragnar Grímsson med flera, som ett diskussionsforum för ämnesspecialister, politiska ledare och framträdande företagsledare om de problem som står för dörren på Nordkalotten på grund av klimatförändringarna. ”Jag brinner för den här frågan”, säger Katrín, som just kommit hem från en lång vistelse i Japan, Kina och Korea å Arctic Circles vägnar.

Ryssland deltar inte i Arctic Circles möten så länge de krigar mot Ukraina, men Kina sitter förstas med runt bordet. ”Jag vågar inte säga något om huruvida Kina når de ambitiösa mål man har satt upp. Jag tycker å andra sidan att det är viktigt att landet deltar i Parisöverenskommelsen, och dess representanter har ofta understrukit att de står bakom de målen. Självklart eldas det fortfarande mycket med kol i Kina, men man gör tydliga uttalanden om att målet är att dra ner på kolanvändningen och till exempel med stor framgång bygger system för att skapa uppvärmning och el med geotermik. Kina är ett enormt stort land med många invånare och förändringar tar tid, men klimatfrågan kan aldrig lösas utan dem.”

En liten nation med starkt budskap

Lyssnar man alltid på ditt sätt att se trots att du kommer från ett land med så liten befolkning?

”Vi islänningar är inte fler till antalet än att vi förmodligen skulle få plats i ett enda bostadskomplex i Indien”, säger Katrín och skrattar. ”Därför förundras jag ofta över att man lyssnar på oss med så stor respekt. Det upplevde jag både som statsminister och också nu när jag arbetar för fria intresseorganisationer. Andra länder är intresserade av vad vi har att säga, och det är också på grund av att vi har en hel del att säga. Till exempel vill man gärna höra om Islands framgångsrika jämställdhetspolitik.”

Inte nog med att Katrín är med i Arctic Circle, också ett annat viktigt arbete dök nyligen upp i hennes väg. Det finns ett förslag om att hon ska leda en kommitté å WHO:s vägnar om klimatförändringar och folkhälsa. ”Kommittén ska lägga fram förslag om hur man stävjar klimatförändringarnas effekter på människors hälsa. Den kunskap vi redan har om saken borde resultera i åtgärder. I sammansättningen av kommittén lade man vikt vid att ledamöterna skulle ha egen politisk erfarenhet.”

Om Katrín skulle ge ett gott råd till nyblivna politiker kommer svaret snabbt: ”Jag var 26 år när jag valdes till representant i Reykjavíks stadsfullmäktige och innan jag visste ordet av hade jag blivit ordförande för Miljö- och hälsovårdsnämnden. Då satte jag upp målet att Reykjavík skulle bli ett föredöme vad gäller hållbarhet. Men hux flux var det lösspringande katter som stod överst på dagordningen. Jag var ju tvungen att agera och införde regeln att herrelösa katter skulle kastreras och att man skulle märka dem med microchip istället för öronclips. Men det var ju inte detta som fått mig att ägna mig åt politik. Strax därefter upptäcktes det att det fanns mjältbrand i kommunen, och den måste jag förstås också handskas med. Och inte långt därefter tog det eld på en återvinningsstation för bildäck och giftiga ångor spreds över staden. Då ringde man till ordföranden för Miljö- och hälsovårdsnämnden! Jag lyckades dock få igång Reykjavíks naturskola som fortfarande är verksam, men när jag ser tillbaka känns det ändå som att tiden gick åt till katter och mjältbrand. Den lärdom jag drar av åren i politiken är den, att även om man har för avsikt att genomföra viktiga åtgärder, är det alltid verkligheten som styr.”

Vintermörkret sänker sig över köksbordet i Vesturbær. Katrín har inte bara ägnat sin nytillkomna fritid åt att lyfta skrot, utan också åt att gå igenom gamla dokument. ”Jag har skrivit ner några personliga funderingar kring politik och demokrati. Det har varit väldigt givande och läkande. Min dokumentinsamling från regeringstiden har hamnat på Isländska riksarkivet och jag måste också gå igenom den.”

Katrín tvivlar på att hon kommer att ge ut de där reflexionerna. ”Jag är mycket kritisk mot mig själv när det gäller skrivande och tycker inte att mina anteckningar är tillräckligt bra för att ges ut. Som ämbetsman var jag van att skriva för partiet och också att uttala mig publikt. Det är mycket svårare att skriva från sitt innersta. Först och främst har skrivandet fungerat läkande för att jag själv skulle förstå hur jag mådde medan jag var aktiv i isländsk politik. Därför skrev jag ner min egen historia. Det kan också vara roligt för mina söner att förstå varför jag aldrig var hemma.”

Katrín hävdar att hon sanningsenligt kan säga att hon inte ångrar att hon helhjärtat ägnade sig åt politik i 22 år. ”Jag är stolt över framgångarna och ofta var jobbet fantastiskt roligt. Jag lärde känna otroligt många människor och jag har mycket kvar att ge även om jag lämnat politiken, men jag förstår också att jag slutade i rättan tid. Det är svårt att sluta med politik, mycket svårare än att börja, möjligen är det det allra svåraste – för politik är inte ett arbete, det är livet självt. Men så kommer det en dag då man inte kan satsa sig själv varje dag året om – och då är det dags att säga adjö, även om det finns uppgifter kvar att göra, de kommer alltid att finnas där. Så jag ångrar inget, och jag ser fram emot mitt nya liv.”

Gerður Kristný

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

FÖR EGEN RÄKNING

INTRESSE FÖR GRANNLÄNDERNA SKULLE GAGNA DISKUSSIONEN OM KULTURKANON

Gunilla Kindstrand.

Det finns ett beklagligt politiskt ointresse för det som sker i de nordiska grannländerna. Det konstaterade Bengt Lindroth insiktsfullt i *Nordisk Tidskrift* 1/24 *För egen räkning*. Han avslutade med att skriva ”Det kan ju rent av hända att någon från ett annat grannland råkar säga något tänkvärt eller klokt som har relevans också för folk på andra sidan gränsen. Så är den diskuterade liberala demokratin tänkt att fungera. Det borde vara en självklar nordisk angelägenhet eller plikt i vår turbulenta tid att se till att det också blir så”. Den svenska debatten kring kulturkanon är ett frodigt exempel på precis denna brist på intresse.

Gunilla Kindstrand är en av ledamöterna i kommittén för En kulturkanon för Sverige. Kommitténs arbete ska vara klart hösten 2025.

Vid årsskiftet 2023/2024 gav den svenska regeringen sina direktiv för arbetet med en svensk kulturkanon. Syftet, skrev regeringen, är att göra svensk kultur tillgänglig för fler och bidra till bildning, gemenskap och inkludering.

Det dröjde bara några timmar innan debatten gick på högsta varv, på det pursvenskt skrällande viset. En början till ett ”totalitärt statsskick”, stod det snart att läsa i en artikel undertecknad av en lång rad kända och mindre kända författare. Ett sätt att ”strypa det fria ordet”, menade de.

En av de mer minnesvärda diskussionerna om kulturkanon gällde minoritetsgrupperna. Bör man kvotera in representanter för minoriteterna i ett kanonarbete? Kommittén valde att inte göra så, men att föra diskussioner med minoritetsrepresentanterna längs vägen. Ett uppmärksammat utspel kom då från en företrädare för en minoritetsgrupp som ansåg att ett verk skulle tas bort från kanonbedömning, inte på grund av dess litterära kvaliteter utan för att det fick just denna grupp att framstå i dålig dager.

Danmark föregångsland

Gång på gång pekade kritikerna på Danmark. Den danska kulturkanon hade blivit ”ett fiasko” hävdade Socialdemokraternas kulturpolitiska talesperson Lawen Redar i en debatt på kulturkonventet Folk och Kultur. Men något djupare intresse för Danmarks erfarenheter kom aldrig fram och ingenstans framgick det att Danmark har genomfört en rad kanonarbeten med olika utfall. Inte ens den danska kanon som gällde demokrati, som arbetades fram 2008 för att skapa större kunskap om styrelseskicket, fick någon betydelse i den replikväxlingen.

Just kopplingen mellan kanon och demokratiska värden blev tydlig när ordföranden för den svenska kanonkommittén, historikerna Lars Trägårdh, tog till orda. Vad är det som har format Sverige? frågade han retoriskt. Och vad är det som just nu står på spel – i ett Sverige där det nordiska guldet, det vill säga tilliten, eroderar? Kanon har med värderingar och tillhörighet att göra, underströk han, och deklarerade att en kulturkanon för Sverige inte bara borde omfatta konstarter utan också lagar, religion, ekonomi, osv. Han påminde om att det svenska samhällskontraktet med sin betoning på ömsesidighet, jämlikhet och individualism är både speciellt och ganska strängt – och en given del av svensk kultur. Den som vill leva ett fullgott liv i Sverige måste få bästa möjliga förutsättningar att få kännedom om det han kallade ”en bred kanon”, var hans slutsats.

Den svenska kanonkommittén blickade redan från början mot Nederländerna, där kanonarbetet mynnat ut i en lista på 50 företeelser. De liknar ”fönster” som vetter mot bredare samhällserfarenheter. En av de 50 är konstnären Rembrandt, som med sin person öppnar upp mot 1600-talets konst- och idévärld. Ett megalitetiskt monument blir porten till den nederländska forntiden, osv. Nederländernas kanon har också ett format som enkelt kan bäddas in i det digitala. Den som vill uppleva kanon i den reala världen kan besöka en permanent utställning i friluftsmuseet Open Luchtmuseum i Arnhem. Med jämna mellanrum uppdateras fönstren.

Dubbel armlängds avstånd

Den svenska kulturkanon tas just nu fram med dubbelt armlängds avstånd till politiken. Kommittén kring Lars Trägårdh har utsett två expertgrupper som ska göra urvalet: Slutresultatet ska bestå av sammanlagt 100 verk och företeelser. Expertgruppen för konstarterna ska inom områdena litteratur, musik, bild och form, film och scenkonst samt lärdom och sakprosa välja 10 verk av hög kvalitet under varje rubrik. Det utvalda ska ha gjort bestående intryck och blivit viktiga referenspunkter i svensk kultur och tradition. Området litteratur har en specialbeställning. Där ska nio verk vara prosa och det tionde en ”antologi” med tio dikter ur den svenska lyriken.

Expertgruppen för samhälle ska välja ut 50 dokument, platser, produkter, enskilda händelser eller motsvarande som satt varaktig prägel på det svenska samhället och blivit viktiga referenspunkter i svensk offentlighet och självförståelse. Kategorierna är lag, ekonomi, religion, uppfinningar och offentlighet. Det som väljs ska vara konkret och påtagligt.

Allt som listas ska vara minst 50 år gammalt. Kanon ska revideras regelbundet.

Liksom som i Nederländerna har också allmänheten möjlighet att komma med förslag och då utan begränsning i tid eller kategorier. Intresset har hittills överträffat alla förväntningar. Redan första veckorna lämnades över 7 000 förslag in i en rad olika sfärer.

Kanon finns redan

Kanondebatten i Norden har pågått sedan mitten av 1990-talet då den amerikanska litteraturvetaren Harold Bloom gav ut sitt numera klassiska verk, *The Western Canon* (på svenska år 2000). Det utlöste diskussioner i en rad länder och det blev uppenbart att kanon finns, oavsett om vi listar den eller ej. I alla nordiska länder upprättades olika kanonlistor av medier och intresseorganisationer. I Finland gjorde *YLE* en 2005. I Norge har olika jurys utarbetat listor i flera omgångar.

I Sverige hettade debatten till 2006 när den folkpartiska politikern Cecilia Wikström föreslog att en gemensam läslista, en litteraturkanon för barn och ungdomar i den svenska skolan, skulle upprättas.

Också Norge genomgick en sårig diskussion samma år, och ytterligare en 2017, då författaren (och numera nobelpristagaren) Jon Fosse fick in och välkomnade initiativet. Men verkstad blev det aldrig. Strax före jul 2024 drog diskussionen igång igen, när den norska kunskapsministern Kari Nessa Nordtun (Arbeiderpartiet) slog fast att Norge behövde en kanon. ”Vi behöver lyfta vår gemensamma historia, våra traditioner och kulturuttryck”, sa hon då.

Ungefär samma ordalag hörs i Danmark. Den socialdemokratiske justitieministern (tidigare integrationsministern) Mattias Tesfaye, fastslog i en intervju i *Weekendavisen* att i en tid av krig och kris måste barn ges kunskap om landets värderingar. Historiska och kulturella rötter kan bidra till att upprätta det han kallade ”en inre försvarslinje”. ”Demokrati är inte bara våra institutioner – Högsta domstolen, folketinget, fria medier, hemliga val. Demokrati är också att vi är ett starkt ”vi”.”

Lars Trägårdh har i samma anda påmint om att modernism, internationalism och multikulturism länge varit ledord i Sverige – detta ”världens modernaste land”. Men att detta samtidigt har lett till en förvirring. Vad är egentligen Sverige? Det har varit svårt att prata om svensk kultur då många befarat att det ska förknippas med nationalistiska tendenser.

Är det för sent?

Två väsentliga aspekter av ett kanonarbete har ännu inte fångats av diskussionen. Den första handlar om AI. En kulturkanon kan få stor betydelse för AI-tjänsterna möjligheter att integrera värderingar och tankemönster i sitt lärande. Samtidigt kan kanondiskussionen i framtiden användas för en kritisk reflektion över listor och värderingar.

En annan fråga handlar om tid: Är det helt enkelt för sent för alla dessa resonemang kring ett ”vi” och en ”gemensamhet”? Har kulturerna, så som vi förstår dem, redan gröpts ur till den grad att ett kanonarbete är meningslöst? Detta har den franske statsvetaren Olivier Roy ställt sig i sin senaste bok ”The Crises of Culture”. Roy menar att det vi nu bevittnar inte handlar om att en dominerande kultur ersätts av en annan – så som skedde när kristendomen och islams expanderade, liksom under renässansen och upplysningstiden. Istället ser vi en nedbrytning av kulturen både som antropologisk verklighet och som nationell kanon.

Olivier Roy likställer kultur med modersmålet: du talar det innan du lärt dig grammatiken. Det är ”självlara” sanningar som vi delar utan att vara medvetna om det. Denna gemensamma kultur håller på att försvinna medan den konstnärliga ”finkulturen” ses som ”antingen ett slöseri med tid eller en hobby bland många. Det som står på spel är de koder som utgör våra sociala band, skriver Roy i sin bok.

För sent eller inte? Också om detta borde vi tala. Gärna på det sätt som Bengt Lindroth skissar i sin artikel i *Nordisk Tidskrift*.

Gunilla Kindstrand

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

NORDISK NYORIENTERING FRÅN USA TILL EUROPA

Johan Strang.

Foto: Veikko Somerpuro.

De senaste två månaderna har varit en utrikespolitisk bergochdalbana. Den nya amerikanska administrationens olika utspel har tvingat Europa att omvärdera sin geopolitiska ställning och sitt säkerhetspolitiska beroendeförhållande till USA.

Johan Strang är krönikör i *NT* och professor vid CENS – Centrum för Norden-studier, Helsingfors universitet.

För oss genomamerikaniserade nordbor är det kanske speciellt svårt att slita banden till USA. Det är inte bara frågan om vår viktigaste allierade, utan också ett land och en kultur som fascinerat oss i generationer och på många sätt representerat våra drömmar och ideal.

Däremot har vi sakta börjat se på Europa i ett nytt ljus. Under de senaste åren har många av oss övergett vår tidigare skepsis och kanske den senaste tidens händelser slutgiltigt tvingar oss att acceptera att vi är en del av Europa. I bästa fall leder detta till att ett nytt och starkare Norden växer fram som en del av ett mera handlingskraftigt och enat Europa.

Den nordiska kärleken till USA har djupa rötter. Det var bara från Irland som en större andel av befolkningen emigrerade under 1800-talet. I generationer knöt släktband och amerikabrev oss samman över Atlanten på ett sätt som skildrades av exempelvis Vilhelm Mobergs klassiska utvandrarserie. Min farfarsfar emigrerade två gånger till USA, men ligger begravnen i Nykarleby i Österbotten.

Under stora delar av 1900-talet var den dominerande politiska kraften i Norden, socialdemokratien, långt mera intresserat av det progressiva och framstegsvilliga USA än av det konservativa och bakåtsträvande Europa. USA representerade demokratin och framtiden, medan Europa var plågat av krig och totalitarism. Kontakterna till USA var många och en ledande socialdemokrat som svenske Gunnar Myrdal skrev ofta lyriskt om hur varje amerikan hade upplysningsidealen om varje individs lika rättigheter och möjligheter stämplade i sitt sinne som en slags trosbekännelse. Och han ansåg att det var Sveriges och Nordens roll att efter andra världskriget främja dessa värderingar i ett sargat Europa.

Under efterkrigstiden blev den amerikanska dominansen inom nordisk kultur och vetenskap enorm. Vi blev snabbt minst lika bra på engelska som vi tidigare varit på tyska. Det var inte bara Coca-Cola, Hollywood och hamburgerkedjor, utan också nya empiriska socialvetenskaper som satte sin prägel på våra välfärdssamhällen. Norge, Danmark och Island gick med i Nato, men också i Finland och Sverige visste vi att vår säkerhet ytterst vilade på USA.

Förstås fanns det också kritiska röster. Den konservativa kulturhögern tyckte att USA var banalt och tillgjort, medan vänstern på 60- och 70-talen började kritisera den amerikanska imperialismen. Men till och med antiamerikanismen hade i många avseenden amerikanska rötter och fick näring i 1968-rörelsens civil rights-movement och protesterna mot Vietnamkriget.

Ur amerikansk synvinkel var Norden strategiskt viktigt. De danska sunden, Islands position i norra Atlanten och den långa norska kusten gjorde att de nordiska Nato-länderna hade råd att föra en avvaktande och stundtals till och med avvisande politik, exempelvis genom att vägra permanenta baser och kärnvapen. Sveriges statsminister Olof Palme kunde högljutt kritisera USA i förvisning om att man låg tryggt inom det amerikanska kärnvapenparaplyet.

Efter kalla krigets slut riktade USA sin uppmärksamhet mot de nya centraleuropeiska medlemmarna i Nato. Och då USA kring millennieskiftet tappade intresset för att garantera Europas säkerhet var den nordiska strategin inte att försöka stå på våra egna ben, utan att bedyra vår kärlek till USA. Med Anders Fogh Rasmussens regering övergav Danmark slutgiltigt allt vad *fodnotopolitik* heter för att ställa sig först i kön för att hjälpa USA i deras krig mot terrorismen. Norge ställde sig inte långt bakom. Också Finland och Sverige knöt sig tätare till USA genom olika partnerskapsavtal.

Så har vi fortsatt långt in på 2020-talet. Under de senaste åren har såväl Danmark, Finland och Norge beslutat sig för att köpa amerikanska jaktplan. Och då Ryssland attackerade Ukraina var det framför allt med tanken om att också formellt komma under USAs beskydd som vi gick med i Nato.

Att vi nu blivit tvungna att ompröva vårt säkerhetspolitiska beroende av USA är en chock för oss nordbor. Men samtidigt har vi sakta men säkert graviterat mot Europa istället. Längre var Norden en av de mest EU-skeptiska regionerna i Europa. Under efterkrigstiden såg vi vårt eget nordiska samarbete som ett bättre alternativ. Det var med tveksamhet som först Danmark och sedan Finland och Sverige gick med i EG/EU. Norge och Island står fortfarande utanför. Men under senare år har inställningen ändrats radikalt.

Där den nordiska vänstern tidigare såg EU som ett hot mot vår unika välfärdsmodell, har man sakta börjat se EU som ett verktyg för klimatet, demokratin och de mänskliga rättigheterna. Här var Brexit en viktig lärpeng. Om

man styvnackat håller kvar sin EU-skepticism riskerar man likt Labours Jeremy Corbyn få vara med om att förverkliga nationalkonservatismens våta dröm.

Mest dramatisk har kanske kursändringen varit i Danmark. Under våren 2022 röstade man bort det undantag man sedan 90-talet hade haft gällande det europeiska försvars- och säkerhetspolitiska samarbetet. Mette Frederiksen var också först ute bland de nordiska ledarna att öppna för gemensamma lån för att utveckla en gemensam europeisk försvarsindustri. Hon har också tidigare efterlyst kraftigare åtgärder för att EU ska hänga med i det ekonomiska och teknologiska kapploppet med USA och Kina.

Också i de andra länderna har attityden till EU förändrat sig. I Sverige väckte den svaga kronan en debatt omkring euron och till och med i Norge har det höjts röster om en ny EU-diskussion. Den politiska eliten i bägge länder är EU-positiv, men varken euron eller EU-medlemskapet är frågor man vågar driva, speciellt inte då man sitter vid makten. Annat är det i Island, där Alltingsvalet i slutet av förra året resulterade i den första EU-positiva regeringen sedan finanskrisen. Koalitionen som leds av Kristrún Frostadóttirs socialdemokrater har lovat lägga fram EU-frågan till en folkomröstning senast 2027.

Den främsta konsekvensen av både kriget i Ukraina och de försämrade transatlantiska relationerna är att Norden står mera enat än kanske någon gång tidigare. Vi är alla med om att försöka utveckla ett Nato med ett nytt och oberäkneligt USA. Och vi håller dessutom på att hitta varandra i vår Europapolitik. Då Mette Frederiksen i kölvattnet efter Donald Trumps Grönlandsutspel gav sig ut på en diplomatisk turné, signalerades den nordiska solidariteten genom en bild av de nordiska statsledarna kring hennes köksbord.

Den nordiska familjen hittar varandra när världen rör på sig.

Johan Strang

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN
 DET NORDISKA ÖVERSÄTTARPRISET 2024
 Priskväll för Janina Orlov
 – en tribut till översättarkonsten

Översättningens tjusning och utmaningar stod i centrum när Janina Orlov tog emot Letterstedtska föreningens översättarpris för 2024 vid ett evenemang i Helsingfors. Hon är en mycket värdig vinnare bekräftade succéförfattarna Rosa Liksom och Sofi Oksanen som var på plats för att fira sin översättare.

En tisdagskväll den 3 december, med snö och kyla utanför dörren. Orkar någon då ta sig till evenemanget, eller vill man bara skynda sig hem och stänga dörren om sig? Men det visade sig snart att de 40 ordinarie stolarna i biblioteket inte räckte. De fick fyllas på för att göra plats för alla de ca 50 som kommit för att ta del av programmet "Översättningen i centrum" med prisutdelning, samtal och föreläsning. Sakerligen drog succéförfattarna Rosa Liksom och Sofi Oksanen, liksom kvällens huvudperson, prismottagaren Janina Orlov.

Gitte Grønfeld Wille, direktör på Nordisk kulturkontakt, och Peter Stadius, ordförande för Letterstedtska föreningens finska avdelning, inledningstalade. Gitte Grønfeld Wille betonade att Nordisk kulturkontakts arbete handlar om nordiskt kultursamarbete och att det då också är naturligt att samarbeta med en förening som den Letterstedtska. Peter Stadius talade bland annat om den historiska bakgrunden, att föreningen är en av de äldsta nordiska föreningarna,

*Björn von Sydow och Janina Orlov på Nordisk kulturkontakt.
 Foto: Louise Hertzberg.*

grundad 1875, och att till skillnad från en del liknande föreningar och stiftelser har denna inkluderat Finland och inte bara de skandinaviska länderna. Det är något att glädjas över i Finland, betonade Peter Stadius.

– Det som överlag är viktigt är att man ger möjlighet till möten mellan människor. Att vi litat på varandra och känner varandra. De här mötena, mellan olika länder och olika nordiska aktörer, är det viktiga. Därför är det för min del en stor glädje att vara med på en sådan här tillställning, sade Peter Stadius.

Tio år sedan finsk mottagare

Det är tio år sedan översättarpriset senast gick till en finsk översättare. 2014 hette mottagaren Pentti Saaritsa. Björn von Sydow, ordförande i Letterstedtska föreningen, sade i sitt tal till Janina Orlov att det kändes fint att åter få dela ut priset i Finland. Prissumman som Janina Orlov mottar är 100 000 svenska kronor. Björn von Sydow hade inte något penningkuvert med sig, pengarna översänds digitalt, men däremot ett vackert diplom där motiveringen för priset fanns nedskrivet:

Janina Orlov tilldelas Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris för 2024. Janina Orlov har på ett mycket förtjänstfullt sätt översatt litteratur från finska och meänkieli till svenska. Hennes översättningar har gjort författare som Rosa Liksom och Sofi Oksanen kända för en större nordisk publik. Hon är även en flitig översättare av barn- och ungdomslitteratur. Hennes översättargärning har gjort det möjligt för svenska läsare att lära sig mera om finsk och estnisk kultur och historia.”

De två författarna Rosa Liksom och Sofi Oksanen, fanns också på plats för att fira Janina Orlov och för att prata om deras samarbete.

Språkkärlek från familjen

Janina Orlov förklarade i sitt tacktal att hennes familj har betytt mycket för hennes kärlek till språk. Inte minst hennes mamma. Mamman brukade säga: ”Utöver mina barn, så älskar jag mitt skelett och det svenska språket allra mest”.

– Man kan ju undra vad det där skelettet hade där att göra, men så var det, förklarade Janina Orlov leende.

Janinas pappa påstod sig vara analfabet vad gäller skönlitteratur och poesi, men Janina håller inte med. Pappan hade känsla för språk, som resulterade i nonsensverser, ramsor och massor av smeknamn. Lekfullheten har gått i arv.

– Min son och jag ,vi umgås liksom onomatopoetiskt. Om vi ska kommentera något så kan det bli ett ljud, som ”frp” eller ”pt” eller något sådant.

Janina Orlov avslutade sitt tacktal med att sätta in språket, orden och översättningen i ett världsligt sammanhang:

I detta nu är det en tisdag i december, krig pågår i vårt närområde och även längre bort. Totalitära makthavare runt om i världen gör sitt bästa för att tysta andra röster än ja-sägarna som omger dem. Det fria ordet, i original eller översatt, är allt mer utsatt såväl i litteraturen som utanför den. Desto angelägnare är det att värna om litteraturens egenart. Dess förmåga att leka och läka och berätta sanningen när inga andra medel står till förfogande.

Jag lägger boken i de bästa händer Rytmen och känslan är A och O

Det är alltid krävande att börja med översättningen av Rosa Liksoms böcker, berättar Janina Orlov.

– Första meningen i *Kupé nr 6* var jättesvår. Den tog säkert två dagar innan jag startade.

Men, kontrar Rosa Liksom:

– Det tog mig ett halvår att bygga den första satsen.

Rosa Liksom är en mycket ansedd författare som bland annat mottagit Svenska Akademiens Nordiska pris och Finlandiapriset. Men i presentationen av sig själv på scenen på Nordisk kulturkontakt är hon allt annat än upphöjd, mer som att hon ser på sig själv lite utifrån.

– När jag skrev *Överstinnan* tänkte jag: Tänk att det är jag som har skrivit den. Det är inte att den kommer från himlen eller något sådant, utan jag jobbar undermedvetet hela tiden.

Det mesta kommer till henne nattetid.

– Jag gör allt arbete när jag sover. Sedan så bara skriver jag.

När en bok väl är färdig lämnas den över till Janina Orlov.

– När jag ger boken till Janina så lägger jag den i de bästa händer som man kan hitta i Sverige. Jag är helt trygg.

Rosa Liksom kan inte minnas att hon fått en enda fråga från Janina Orlov under arbetet. Så är det inte alltid, särskilt när det gäller böckerna som är skrivna på meänkieli.

– Det är många översättare som sänder mig 3 000 frågor och jag har lovat att svara på varje fråga.

Är det inte en risk att det blir fel när det är så mycket som översättaren är osäker på? undrar samtalsledare Marit Lindqvist.

– Det kan det vara men jag bryr mig inte så mycket om ifall det blir fel. Jag arbetar alltid med en ny bok, så jag har ingen tid att titta bakåt. Jag är helt likgiltig.

Rosa Liksom uttrycker sig drastiskt både när hon är på scen och när hon skriver.

– På tal om det här drastiska. Du kan göra det fula väldigt vackert Rosa, säger Janina Orlov.

Kupé 6 var den första boken som Janina Orlov översatte. En av karaktärerna, Vadim, hade ett råbarkat språk, fullt av svordomar och könsord. Hur hittar man det vackra i det? frågar Marit Lindqvist.

– Nåja, det är förstås en smaksak, men det går nog. Och jag måste säga, just att översätta Vadims monologer, jag älskar det. De är så roliga att brottas med.

Janina Orlov säger att litteratur är så mycket en mentalitet som kommer till uttryck. Rosa Liksoms böcker passar henne. Det är drastiskt, men också målande, och visuellt och rytmiskt.

– Rytmen är jätte viktig. Den är A och O.

Hon läser alltid texten högt för sig själv och hon hör bokens dialoger i sitt huvud. Rytmen och känslan i boken ska finnas kvar i det översatta.

Janina Orlov är inte uppväxt med finska, hon lärde sig umgängesfinska först som tioåring. Meänkieli säger Janina Orlov att hon inte kan.

– Men om man läser meänkieli högt och kan finska så förstår man. Då kan man bygga ut efter det och då kommer man ju också in i rytmen.

Janina Orlov berättar att en amerikansk översättare har liknat översättning med att locka själen ur en kropp och locka in den i en annan.

Ett sådant arbete kräver engagemang. Janina Orlov beskriver det som att hon nästan ikläder sig romanen, liksom drar den över sig.

Hon är tacksam över att ha detta arbete, med Rosa Liksoms romaner. Även om det alltid är trögt i början. Den första meningen är alltid väldigt svår att översätta. Den är fartfylld och med en alldeles egen rytm. De har talat om det någon gång. Måste början vara så svår? Men någon förändring är nog inte att vänta.

– Jag tycker den första satsen är så viktig. När jag skrev *Kupé nr 6* skrev jag den verkligen 150 gånger. Men det var bara den första meningen, inte den andra, förklarar Rosa Liksom och skrattar.

Var för sig i djupt samförstånd

När Janina Orlov översätter stänger hon dörren om sig, sätter på musik och lämnar världen utanför. På liknande sätt beskriver Sofi Oksanen sin arbetsprocess. De arbetar med samma text, vid olika tillfällen och på olika platser, men i djupt samförstånd.

År 2003 bodde Janina Orlov i Stockholm men var på besök i Helsingfors. I en bokhandel råkade hon få syn på Sofi Oksanens debutroman, *Stalins kossor*, som genast fascinerade henne. Hon berättar att hon var för snål för att köpa den vid tillfället men sade direkt ja när hennes förläggare senare hörde av sig och ville att hon skulle översätta boken.

Sedan var samarbetet igång, och nu, över 20 år senare, sitter de på en liten scen i Nordisk kulturkontakts bibliotek och talar om hur det började och hur det har fortgått i alla år.

De har sällan kontakt under arbetets gång. När Sofi Oksanen lämnar sitt manus vidare till Janina Orlov gör hon det utan oro.

– Jag har totalt förtroende för Janinas arbete, säger Sofi Oksanen.

Hon menar att de två har ett speciellt band.

– Vi har det här samtalet på engelska eftersom jag inte pratar svenska, men när Janina talar svenska så förstår jag. Det är märkligt.

Janina Orlov är öppen för att det faktiskt är så - de har någon svårförklarlig bindning.

Liknar biografi

Janina Orlov tycker att det finns likheter mellan att skriva en persons biografi och att översätta en roman.

– Uppgiften är att göra texten så tydlig som möjligt och så sann gentemot originalet som möjligt. Det är ganska svårt ibland, men det är det som är trevligt.

Det gäller att hitta den rätta tonen, och precis som en forskare måste översättaren göra research för att förstå vad texten handlar om och i vilken kontext den utspelar sig. Janina Orlov ger som exempel att Sofi Oksanen skrev om säkerhetspolisen i Sovjet, men använde ett namn som inte längre brukades när historien utspelade sig.

– Men då förklarade du för mig, att i människors medvetande hade den fortfarande det namnet, säger Janina Orlov.

– Ja precis, svarar Sofi Oksanen.

Hon ger sedan ett närliggande exempel. Nordisk kulturkontakt ligger vid tunnelbanestationen som heter Helsingfors universitet.

– Namnet byttes ut för några år sedan. Genom vilket namn som en person använder vet man om personen är från Helsingfors eller inte. Ingen som bor här kallar stationen vid dess nya namn, säger Sofi Oksanen.

När hon skriver får hon inre bilder av det som sker. Därför kallar hon ofta skrivande för skådespel på papper. Samma sak är det för hennes översättare. Hon måste se det hon skriver om framför sig, annars går det inte. Och det händer någon gång ibland att hon lurar sig själv.

– Det har hänt att jag gett personer fel namn. Jag har kristnat människor, men det vet du inte något om. Det beror på att jag har ganska livlig fantasi. Ibland ser jag saker i texten som inte är där, säger Janina Orlov och skrattar.

Sofi Oksanen tar inte det minsta illa upp över detta, utan bjuder istället på ett eget misstag. I romanen *Norma* hade hon skrivit om händelser som

utspelade sig under dunkla sommarnätter, tills hon kom på att skeendet ju utspelade sig norrut, där solen inte går ner. Det fanns inte något mörker att smyga omkring i. Hon upptäckte detta i ett sent skede, men turligt nog innan boken gått till tryck.

– Jag vet att ju att det är ljusa sommarnätter i Norden, men det händer något när man skriver, förklarar Sofi Oksanen.

Misstag kan alla begå, men det som skapas i Sofi Oksanens romaner är däremot unikt. Det är en värld där Janina Orlov gärna vistas.

– Av Sofi har jag har lärt mig mycket om hur du kan omformulera ett historiskt skeende. Hur du kan berätta om saker på ett nytt sätt, genom litteraturen, med en väldigt speciell röst.

Författarna Sofi Oksanen (till vänster) och Rosa Lixsom (till höger) hade bara lovord för Janina Orlov (i mitten).

Foto: Louise Hertzberg.

Louise Hertzberg

LETTERSTEDT-FÖRELÄSNING

JULIA TIDIGS

LITTERÄR FLERSPRÅKIGHET
OCH ÖVERSÄTTNING – SOM VILLKOR
OCH MÖJLIGHET

Nordisk litteratur kräver översättning. Letterstedtska föreningen är en förening för nordiskt samarbete med uppgift att ”befordra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på vetenskapens, konstens och industrins områden”.¹ Ett ypperligt sätt att befordra de nordiska ländernas gemenskap på konstens område är genom att belöna och uppmärksamma den livsnödvändiga, gemenskapsbefordrande verksamhet på litteraturens område som är översättning, vilket föreningen gör genom det Nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen.

Artikeln är LF-föreläsningen som ägde rum vid evenemanget ”Översättningen i centrum” i anslutning till utdelning av LF översättarpris 2024.

Julia Tidigs är docent i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet och specialforskare i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi.

I akademiska miljöer sker nordiskt samarbete numera ofta på engelska, men i fråga om läsning av nordisk skönlitteratur är behovet av översättning oundgängligt. Översättning behövs mellan samtliga nordiska språk, och till det behövs översättare. De tre senaste åren har jag haft förmånen att vara medlem av FILIs, Centret för litteraturexports, delegation för översättnings- och tryckningsstöd. Delegationen delar ut stöd för översättning av finländsk skön- och facklitteratur till andra språk, men även av utländsk litteratur till finska. Glädjande nog behandlar delegationen många ansökningar om stöd för översättning av finländsk litteratur till andra nordiska språk.

Sökningar i FILIs och Finska litteratursällskapets omfattande översättningsdatabas visar att det under de senaste 5 åren har utgivits mellan 15 och 22 titlar årligen i översättning från finska till svenska i Sverige (här medräknas inte

Julia Tidigs. Foto: Louise Hertzberg.

finsk litteratur som ges ut i svensk översättning i Finland).² Resultaten inbegriper skönlitteratur för vuxna, barnlitteratur och facklitteratur. Förmedlingen av finsk litteratur till Sverige vilar i händerna på ett fåtal översättare. När det gäller finsk litteraturs förmedling i Sverige är den enskilda översättaren av mycket stor betydelse, och ett av de främsta namnen är Janina Orlov, årets mottagare av Letterstedtska föreningens Nordiska översättarpris. I översättningsdatabasen återfinns 50 titlar med Janina Orlov som översättare, från 2001 till 2024.³ Bland översättningarna finns skönlitteratur för både barn och vuxna och flera av den finska samtidslitteraturens främsta namn, som Rosa Liksom och Sofi Oksanen, som jag återkommer till nedan.

”Född översatt”

Nordisk litteratur kräver översättning och lever genom översättning – bara så kan *alla* nordbor läsa varandra. På samma gång sker översättning inte enbart *efter* att ett verk har publicerats – översättning kan förekomma inne i en skönlitterär text, eller till och med föregripa textens tillkomst. Översättning är inte heller begränsat till rörelsen mellan erkända nationalspråk, som finska och svenska, utan kan inbegripa minoritetsspråk, dialekter eller andra varieteter. Den litterära flerspråkighetsforskningen ägnar sig åt språklig skillnad såsom den kommer till uttryck i skönlitterär text. Till den litterära flerspråkighetsforskningen hör även de översättningsprocesser som flerspråkigheten med nödvändighet inbegriper – på textsidan, eller mellan texten och dess läsare, med deras varierade språkliga kompetenser och anknytningar.⁴

Den amerikanska litteraturvetaren Rebecca L. Walkowitz har lanserat benämningen ”born translated”, född översatt, för att ringa in ett av samtidsromanens kännetecken. Litteratur som är född översatt, menar Walkowitz ”närmar sig översättning som medium och ursprung snarare än som eftertanke. För dessa verk är översättning inte något sekundärt eller tillfälligt. Det är ett produktionsvillkor.”⁵ Walkowitz betonar vidare: ”I romaner som är födda översatta fungerar översättning som tematiskt, strukturellt, begreppsligt och ibland även typografiskt grepp. Dessa verk skrivs för översättning, i hopp om att bli översatta, men de är ofta även skrivna som översättningar [...]. [...] De skrivs också ofta ur översättning.”⁶ I detta slags litteratur är översättning en drivkraft för litterär förnyelse.

Walkowitz begrepp kan synliggöra språkliga strategier i vissa samtidslitterära verk. Det är inte nödvändigtvis så att verk födda i översättning avsiktligt har skrivits för att bli översatta till andra språk. Det kan i stället röra sig om något så konkret som till exempel att en del av den finlandssvenska litteraturen faktiskt föds i offentligheten, möter sina läsare, samtidigt på svenska och i finsk översättning – åtminstone är det fallet med större författarskap som Kjell Westös och Monika Fagerholms. Men vid sidan av översättningar av hela verk är det intressant att notera hur mycket av samtidsprosan som närmar sig översättning *före* eller *under* sin tillkomst, inte bara efter.

Litteraturvetaren Thomas O. Beebee ringar delvis in samma fenomen som Walkowitz genom termen *transmesis*, en sammansättning av *translation*, översättning, och *mimesis*, efterbildning. Med *transmesis* avser Beebee ”efterbildningen av de relaterade fenomenen översättning, flerspråkighet och kodväxling”.⁷ Det kan vara fråga om texter som skildrar översättare eller översättningsverksamhet, texter som utger sig för att vara översättningar (utan att vara det), texter som skildrar en verklighet där skildringens språk inte matchar språken i den ”verkliga” världen och sist men inte minst texter som gör ”standardspråket främmande för sig självt” genom inslag och influenser från ett annat språk.⁸

Ytterligare ett lager av översättning tillkommer när texter som använder flera språk i sin betydelseproduktion, eller som skrivs på ett språk som skiljer sig från standardspråket, översätts. Som översättningsvetaren Rainer Grutman påpekar väcker översättning av flerspråkiga texter frågor kring hur spänningsförhållanden mellan olika språkliga varieteter kan föras över, på något sätt bevaras, i översättning.⁹ Grutman betonar vikten av att beakta kontextuella faktorer och maktförhållanden mellan språk och språkliga varieteter, i valet av översättningsstrategi för flerspråkiga texter.

Språket del av relationen

I det följande visar jag på hur samtidslitteraturen aktualiserar frågor om språk och översättning – i vitt skilda former – med exempel ur fyra finländska 2000-talsromaner. På vilka olika sätt arbetar romanerna med översättning? Vilka språk döljs, eller tvärtom träder fram, när romanerna översätts?

Sofi Oksanens debutroman *Stalinin lehmät* från 2003, *Stalins kossor* i Janina Orlovs svenska översättning från 2007, är ”född översatt” eller präglas av transmesis genom att vara intensivt sysselsatt med frågor om språk, och genom att sätta finskan i ett dialogiskt, eller snarare friktionsfyllt, förhållande till estniskan. I skildringen av Katariina och Anna, en mor och dotter mellan Estland och Finland och mellan estniskan och finskan, är relationen till språken sammantvinnad med konfliktfyllda känslor, begär, klass, med mera. I relationen mor och dotter är estniskan ett språk som trängs undan:

Mamma har inte ens av misstag sagt ett enda estniskt ord till mig. Inte ett endaste ord slinker ur henne till mig, trots att hon annars kan prata finska och estniska huller om buller. Om hon pratar estniska med andra eller om det finns personer omkring oss som talar estniska, avbryter hon deras tal och frågar alltid mig om jag har förstått, hon frågar mig år ut och år in, trots att estniska är mitt andra modersmål och jag har lärt mig det mot hennes vilja, av mig själv, jag tog till mig ett döende språk och vägrade ge upp det, trots att mamma, när vi kom till Finland, gav mig ett nyp eller luggade mig för varje estniskt ord, när ingen såg det. *Mä kyllä tahaksin*. Ett slag. *Pioanoläksyt* [sic] *oskasin hyvin*. Nyp. *Syön yhden öunan*. Örfil.¹⁰

Skildringen av språkrelationerna blir ännu mer komplex av att romanen i sin språkliga praxis trotsar beröringsförbudet mellan finska och estniska genom att låta estniskan ta plats på baksidan, översatt dessutom. I Janina Orlovs översättning till svenska bevaras det här spänningsförhållandet – estniskan bryter nu svenskans yta och stiger fram som en påminnelse om den grundläggande språkliga spänning som präglar huvudpersonernas liv. För de svenska läsare som inte förstår estniska träder språket ändå fram som betydelsefullt, och som en markör för skillnad. Samtidigt blir romanen åtminstone på något ställe också *trespråkig* i översättning, då med svenska, estniska och finska, som i början när Katariina bjuds upp på dans av ”finnen” ”och Katariina fick flera *kiitos*, eller tack på finska, när låtarna var över. *Kiitos* var det första finska ord Katariina lärde sig.”¹¹ Ibland kräver översättningen att ord inte översätts utan bevaras på originalspråket, för att deras betydelse i den skildrade situationen ska träda fram.

Varje översättningsprocess kräver som nämnt sitt eget noga övervägda sätt att hantera språklig variation på, eftersom varje romans språkliga praxis skapar

litterär betydelse på ett särskilt sätt, i varje specifikt fall. Mitt nästa exempel skiljer sig från de övriga – här är det inte fråga om fött översatt litteratur eller transmesis, utan hur ett lokalt förankrat språk hanteras i översättning. Rosa Liksoms roman *Everstinna* (2017) är en skildring av en turbulent period i Finlands historia med mellankrigstid, fascism, vinterkrig, fortsättningskrig och Lapplandskrig. Romanen är skriven i monologform och med Lappland och Torneå i centrum. I Finland klassificeras romanen som en finskspråkig roman, medan den i Sverige har beskrivits som en roman skriven på meänkieli. Benämningarna speglar den språkliga varietetens status i de olika länderna, men oavsett om språket benämns tornedalsk finska eller meänkieli, dialekt eller språk, är det en roman skriven på ett språk som skiljer sig från standardfinska.

Liksoms roman skiljer sig från Oksanens genom att vara enspråkig, och det är Janina Orlovs översättning till svenska, *Överstinnan* (2019), likaså.¹² Här kan jämföras med en annan översättning av lokalt förankrat språk, Nils-Börje Stormboms översättning av Väinö Linnas *Tuntematon sotilas* (1954), *Okänd soldat* (1955). Stormboms översättning har hyllats för hur översättaren har valt att nyttja finlandssvenska dialekter som en kompensationsstrategi för att kunna bevara romanens variation av finska dialekter i översättning. Strategin bär dock med sig risken att översättningen flyttar dialekterna från en viss mylla och planterar dem någon annan stans geografiskt sett – en omplantering som många läsare (särskilt från Sverige) kanske inte tar notis om, men som finlandssvenska läsare säkert märker. En avgörande skillnad mellan Linnas och Liksoms romaner är dock att Linnas roman skildrar en mängd karaktärer som talar olika sinsemellan, medan Liksoms *Överstinnan* är en monolog, där rösten helt och hållet är titelkaraktärens. En svensk översättning som hade sökt markera det tornedalska i överstinnans språk hade introducerat språklig skillnad (mellan svenska och meänkieli) där en sådan skillnad inte finns i originalet, därtill i berättaren-karaktärens enspråkiga monolog. Visserligen ökade översättningen av Oksanen, som jag tidigare visade, stundtals flerspråkigheten genom bevarandet av finska ord, men det skedde i en text som ägnar sig åt transmesis och för att bevara och betona den redan existerande skildringen av språkinläring.

Orginalet förändras

Mitt följande exempel väcker frågan om vad som sker när litterära verk i översättning återvänder till språk som har varit inblandade i deras tillkomst. Finlandssvenska Monika Fagerholms *Den amerikanska flickan* (2004) ger prov på författarens karaktäristiska stil, som skapas genom hennes sätt att förändra svenskan genom översättning. I romanen översätter Fagerholm engelska sång- och bokcitat, varierar dem och upprepar dem, så att de bildar ett

slags ledmotiv. Mest central är Melanie Safkas hitlåt "What have they done to my song, ma" från 1970, som blir "Titta, mamma, vad de har gjort åt min sång?", "Titta mamma, de har förstört min sång", men här finns även 10CCs "I'm not in love" som blir "Jag är INTE kär" och "The hills are alive with the sound of music" från Sound of Music som blir "Bergen lever upp till tonerna av musik", för att bara nämna några få exempel.¹³

Den amerikanska flickan har översatts till engelska, det vill säga just det språk som Fagerholm översatt från då hon skapat sitt verk. När denna "fött översatta" roman återvänder till engelska i Katarina E. Tuckers översättning *The American Girl* (2009) återgår det centrala sångcitatet inte till Melanie Safkas original – så har Tucker översatt Fagerholm (som översatt Safka), inte citerat Safka. Safkas "Look what they've done to my song, ma", som hos Fagerholm blev "Titta, mamma, vad de har gjort åt min sång", blir "Look, Mom, what they've done to my song".¹⁴ Ma blir till mom, och läsare som känt igen Safkas sång kan anmärka på att översättningen inte följer den. Men ur en annan synvinkel kan Tucker sägas fortsätta Fagerholms metod: repetition med variation. Redan Fagerholms svenska originalverk hade frigjort sig från de källor det använde för sin tillkomst. När sången återvänder till engelska fortsätter den lånade frasen sin rörelse bort från originalet, samtidigt som den bär sitt ursprung med sig, som en ton eller ett eko.

Fruktbara språkliga skillnader

En av de senaste årens stora sensationer, och översättningssensationer, i finsk litteratur är Iida Turpeinens *Elolliset* (2023).¹⁵ I skrivande stund listar översättningsdatabasen fem utgivna översättningar av romanen, och därtill översättningsrättigheter sålda till 24 länder med språk som albanska, arabiska, katalanska koreanska – och danska, norska och svenska.¹⁶ *Elolliset* berättar om Stellers sjöko, från vetenskapsmannen Georg Wilhelm Stellers upptäckt av arten på 1740-talet till den snabba utrotningen på grund av jakt bara några decennier senare, men även den senare historien om hur det kommer sig att ett av ytterst få bevarade skelett återfinns på Naturhistoriska muséet i Helsingfors.

För en svenskspråkig läsare – särskilt en som har forskat om det sena 1800-talets Finland – är det en fascinerande upplevelse att läsa *Elolliset* på finska. Romanen utgör ytterligare en form av född översatt litteratur eller transmesis, där textens språk skiljer sig från den skildrade världens. *Elolliset* skildrar verkliga personer och skeenden och Turpeinen har bedrivit omfattande arkivstudier. Tre fjärdedelar av romanen skildrar svenskspråkiga personer: Rysslands guvernör i Alaska, finländaren Hampus Furuholm och hans familj, vetenskapsmannen Alexander von Nordmann och tecknaren Hilda Olsson

som arbetade med Nordmann, samt preparatorn John Grönvall. När *Elolliset* snart utkommer på svenska i Janina Orlovs översättning kommer den på sätt och vis att *återvända* till svenska. Samtidigt kommer översättningen att vara en översättning av Turpeinen, inte av de autentiska brev och dagböcker – av Furuhjelm, von Nordmann, Olsson eller Grönvall – som inspirerat Turpeinens verk. Trots detta blir översättningen av romanen till svenska inte en översättning till ett för romanen främmande språk – för svenskan är ett språk tidigt i romanens ursprung.

Som mina exempel ger prov på aktualiserar finländska samtidsromaner frågor om språklig variation och översättning – på en mängd olika vis. Dessa frågor mångfaldigas när verken i fråga översätts, till exempel till svenska. Det står utom allt tvivel att nordisk litteratur behöver översättning, och översättare – som Janina Orlov – lyhörda för det språk och de litterärt fruktbara språkliga skillnader som präglar den skönlitterära texten där den rör sig mellan länder, språk, och publik.

Noter

- 1 Enligt stadgan för LF grundad 1875.
- 2 Finlands litteratur i översättning, <http://dbgw.finlit.fi/kaannokset/index.php?lang=SWE>. Hämtad 11/2 2025. Antalet titlar 2020 är 19 st, 2021 20 st, 2022 22 st, 2023 15 st och 2024 15 st.
- 3 Finlands litteratur i översättning, <http://dbgw.finlit.fi/kaannokset/index.php?lang=SWE>, sökningen kontrollerad 11/2 2025.
- 4 Se t.ex. specialnumret av Edda nr 3/2020, "Flerspråkighet och läsare i interaktion", redigerat av Helena Bodin och Julia Tidigs, <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2020-03-02>.
- 5 "Like born-digital literature, which is made on or for the computer, born-translated literature approaches translation as medium and origin rather than as afterthought. Translation is not secondary or incidental to these works. It is a condition of their production." Rebecca L. Walkowitz, *Born Translated: The Contemporary Novel in an Age of World Literature*. New York: Columbia University Press 2015, s. 3–4. Översättning från engelskan av artikelskribenten.
- 6 "In born-translated novels, translation functions as a thematic, structural, conceptual, and sometimes even typographical device. These works are *written for translation*, in the hope of being translated, but they are also often *written as translations* [...]. [...] They are also frequently *written from translation*." Walkowitz, *Born Translated*, s. 4, kurivering i original. Övers. från engelska av artikelskribenten.
- 7 "Transmesism is thus the mimesis of the interrelated phenomena of translation, multilingualism, and code-switching". Thomas O. Beebee, *Transmesism: Inside Translation's Black Box*. New York: Palgrave Macmillan 2012, s. 6.
- 8 "Texts that make standard language strange to itself", Beebee, *Transmesism*, s. 6.
- 9 Rainer Grutman, "Refraction and recognition. Literary multilingualism in translation", *Target. International Journal of Translation Studies* 18:1 (2006), s. 17–47.
- 10 Sofi Oksanen, *Stalins kossor*, översättning Janina Orlov. Stockholm: Bazar Förlag 2007, s. 40.
- 11 Oksanen, *Stalins kossor*, s. 10, kursiv. i original. Jämför det finska originalets "ja Katarina sai lisää kiitoksia suomeksi kappaleen päättyessä. Kiitos oli ensimmäinen suomenkielinen sana, jonka Katarina oppi." Sofi Oksanen, *Stalinin lehmät* [2003]. *Kun kyyhkysel katosivat näytelmä*. Helsingfors: Silberfeldt, 2013, s. 29.
- 12 Rosa Liksom, *Everstinnan*. Helsingfors: Like 2017; Rosa Liksom, *Överstinnan*, övers. Janina Orlov. Stockholm: Wahlström & Widstrand 2019.
- 13 För en utförlig studie av översättningens och intertexternas funktioner i romanen, se Julia Tidigs, "What Have They Done to My Song? Recycled Language in Monika Fagerholm's *The American Girl*", *Contemporary Nordic Literature and Spatiality*, red. Kristina Malmio & Kaisa Kurikka. Cham: Palgrave Macmillan, s. 185–207, https://doi.org/10.1007/978-3-030-23353-2_9.
- 14 Monika Fagerholm, *Den amerikanska flickan* [2004]. Stockholm: Albert Bonniers förlag 2005, s. 8; Monika Fagerholm, *The American Girl*, övers. Katarina E. Tucker. New York: Other Press 2009, s. 2. Se även Tidigs, "What Have They Done to My Song".
- 15 Iida Turpeinen, *Elolliset*. Helsingfors: Kustantamo S&S 2023.
- 16 Uppdaterad sökning genomförd 11/2 2025.

BOKESSÄ

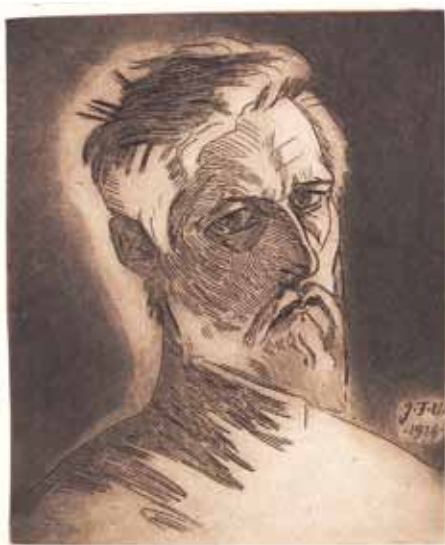
J. F. WILLUMSEN

En kunstnerisk kriger og hans mangefacetterede liv

Det er en bemærkelsesværdig bedrift i dansk kunsthistorie som forfatteren Henrik Wivel præsenterer med storværket i to bind om J.F. Willumsens liv og værk med titlen *Jeg er en anden*. Bemærkelsesværdig af flere årsager. Bøgerne er spækket med god faktuel information og dybtgående viden om kunstneren, hans værk, veje og vildveje i tilværelsen, men udover det har Henrik Wivel et særligt blik for den eksistentielle side af mennesket, kunstneren og ambitionen, der driver det hele. Vi hører om det hele i detaljen. Barndom, ungdom, ægteskaber og et rastløst sind der sender læseren på rejser rundt i det europæiske og amerikanske som om vi et kort øjeblik fik lov at låne kunstnerens øjne og begejstring. Hvis han var en ener, Willumsen, var han en ener, der havde kæmpet for at blive netop det: Balstyrisk og kontrær, men også med et blik og sans og hjerte for alt det nye i det moderne liv, kvindens ligeberettigelse og frisind for at nævne de mest iøjnefaldende ting der danner en del af hans storladne livs- og værkfilosofi.

J.F. Willumsen var en kunstnerisk kriger i sin tid, men med et værk der har rakt langt udover tiden ved sin radikalitet og sit Pippi Langstrømpeske gåpåmod: Der er ikke det han ikke vil prøve kræfter med og har troen på at han kan. Arkitektur, billedhuggerkunst, maleri, keramik, grafik, fotografi og plakatkunst. Ja også samlermani, forfattervirksomhed, keramisk produktionsleder og kunsthandler må regnes som afledte effekter i den rastløse kunstners oeuvre. Intet er hverken for stort eller småt at kaste sig ud i. J.F. Willumsens lange liv fra 1863 til 1958 kortlægges gennem de to bind som en velskrevet tour de force. Henrik Wivel har både tidsoverblik og viser med sine eminente billedanalyser, at han kan både kan tøjle og

J. F. Willumsen: Også et selvportræt. Radering. 1916. J. F. Willumsens Museum, Frederikssund.

forstå desperadoen Willumsen. Biografiens første del fortæller om kunstnerens ophav og det til tider anstrengte forhold til faderen der resulterer i at Jens Ferdinand ret hurtigt finder sin livsvej. Han er rebelsk og socialt engageret hvilket fjerner ham fra det sene 1800-tals borgerlige attituder og bringer ham ind i et avantgardistisk univers. I sin akademitid er han gesjæftig og kalder sin

metode "Afvigelsesloven", og denne "Contre-routine teori" som han senere kalder den, udfordrer konstant hans værk og forholdet til omverdenen.

Allerede som ung kunststuderende finder han nye veje og nye skoler at frekventere. Hans venskaber er mange og hans interesser for både det social-kritiske og det intellektuelt filosofiske får plads i værket. Han maler sig så at sige gennem livsfaserne, som var han besat af både tidsånden og evigheden. Det første betydelige arbejde i en avantgardistisk forstand er *Kongesønnens bryllup* fra 1888 som modificeres med en overmaling året efter og igen får en overhaling 60 år senere! Henrik Wivel formår på medrivende facon at vise hvordan et billede ikke bare forvandles fra en yderlighed til den næste, men også forvandler ophavsmandens tænkning og i sidste ende kunsthistorien. De formative år bliver for Willumsen en cocktail af et voldsomt følelsesliv og en ambition om at nå ud i alle afkroge af sindet og erobre verden via kunsten. Hvilket vildt nok sker samtidig med at han påbegynder et udefra set almindeligt familieliv. Han skaber sig et navn, gifter sig godt, fører sig frem og forstår de virkemidler der skal til for at blive set ude i verden.

Gennem bogværket tages vi gennem kunstnerens tre ægteskaber, vi hører om børnene og de genvordigheder kærligheden bringer med sig både i forhold til livet og værket. For J.F. Willumsen er generøs men skåner ingen. Han bruger familien og bruger den op som det f.eks. kan ses i det keramiske værk *Faren, moren og deres nyfødte barn* fra 1891 der også kaldes *Familievasen*. I andre stunder lyser kærligheden og respekten for ligeværdigheden mellem kønnene i arbejder som *Samhørighed* fra 1899 og i frigørelsens hverdagsagtige

*J.F. Willumsen:
En bjergbestigerske II.
Kunstnerens anden
hustru Edith Willumsen.
1912. Statens Museum
for Kunst, København.*

monument, hovedværket *En bjergbestigerske* fra 1904. Fra sit første ægteskab kommer to drenge til og siden to piger fra det næste ægteskab. Hver forelskelse bringer nye tematikker med sig som om Willumsen lever en moderne tilværelse hvor brud og omstillingsparathed er naturlige størrelser. Han er på forkant med emnerne, der fylder i sin samtids nyskabende kunst og litteratur. Han vil det hele og overkommer det meste. Da Første Verdenskrig nærmer sig har kunstneren allerede fået opført en pragtvilla efter egne tegninger, er gift anden gang, har udført store offentlige billedhuggeropgaver, udstillet og rejst i Europa og Amerika og arbejder frigjort og selvstændigt fra *Jotunheimen* 1892-93 til *Badende børn* fra 1909 eller med dekorativ skønvirke som det både kendes fra hans keramiske arbejder eller fra den smukke træpavillon der også i vores tid huser Den Frie Udstilling på Oslo Plads ved Østerport Station i København.

J.F. Willumsen ville det største, så det er let at forstå at han tiltrækkes af bjergmassiver og gør et titanisk forsøg på at rumme altet f.eks. i det selvbiografiske mystiske gesamtkunstværk i marmor *Det store relief* 1893-1928 som følger ham gennem livets faser og handler om netop disse. Men Henrik Wivels bog kan mere end blot flette det nietzscheanske ind i fortællingen om

kunstner-mennesket som den store skaber. Forfatteren formår med sin titel *Jeg er en anden* at give et billede af en mere splittet og moderne skaberrolle. Netop roller spiller Willumsen i en grad så nuanceringen flimrer som lysbrydningerne i en diamant eller i de mange af kunstnerens værker der afbilder sole eller fyrværkeri. Kunstneren klæder sig ud, han klæder sine børn ud, sine koner, maler sine roller som skiftende selvportrætter i adskillige afskygninger, han tager legen alvorligt mens beskueren efterlades med spørgsmålet om han virkeligt kunne og skulle tages seriøst?

Kunstneren J.F. Willumsen gik til yderligheder i sit teatraliske univers, hvor maleriet uophørligt blev til et skue-spil om liv og død. I sit tredje ægteskab forløses og næsten opløses rollerne i den skinbarlige virkelighed da hans sidste samlever Michelle Bourret er danser og således ikke behøver at påtage sig den rolle hun bliver tildelt. Hun træder direkte ind på den maleriske scene som den hun er, og Willumsen synes at være landet i sit eget liv som i trilogien *Tizian døende*, 1935 nærmest antager et overjordisk skær. Henrik Wivel har blik for det jungianske og kalder kapitlet *Livsvendingen* og det kunne ikke være mere præcist. Med Willumsenbogen får vi både erotik og tyngde, modenhed og flabet virtuositet både fra kunstner og forfatter. Malerierne er klare som farvede lyn og den forbilledlige El Greco væver sig ind og ud ad stoffet, så vi aldrig taber tråden til de gamle mestres kunst som Willumsen så sig selv som arvtager til. Helt forrygende binder det sidste kapitel *Den groteske musikant* liv og værk sammen og man sidder tilbage med en aldrende kunstners eminente og måske underbevidste hilsen til sine egne forældre der indskrives i en særlig forsoningens kongerække. Cirklerne slutes. Henrik Wivel kan *se* og han kan i dén grad formidle hvad han ser. *Jeg er en anden* er et fejende flot monument over en kunstners værk og skæbne. Et hovedværk i dansk kunsthistorie.

Erik Steffensen

Henrik Wivel. *Jeg er en anden I-II*. Strandberg Publishing 2024, København.

Henrik Wivel är NT:s redaktör i Danmark. Hans bok recenseras därför av Erik Steffensen, billedkunstner og professor emeritus fra Det Kongelige Danske Kunstakademi, København.

Not

Artikeln *En radikal opfordring til skærpet livsintensitet. J. F. Willumsen og Skandinavien* af Henrik Wivel publicerades i NT 3/24.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

EN VÄRLDSFÖRBÄTTRARE FRÅN NORDEN

Petteri Taalas syn inifrån FN-systemet

I sin bok *Maailmanparantajat* (Världsförbättrarna) ger professor Petteri Taalas sin personliga syn på det internationella klimatsamarbetet, och särskilt på hur det här samarbetet har utformats inom FN-systemet.

Petteri Taalas är inne på sin andra period som generaldirektör för Meteorologiska institutet i Finland. Han började som chef för institutet redan 2002. Under perioden 2016-2023 tjänstgjorde han som generalsekreterare för Meteorologiska världsorganisationen, WMO, i Geneve. Innan utnämningen till generalsekreterare hade han också tjänstgjort som avdelningschef på WMO, och haft uppdrag inom organisationens styrande organ. Hans uppdrag

inom WMO gav honom också uppgifter inom den allmänna ledningen av FN-systemet.

Väderleken erkänner varken gränser eller samhällssystem, skriver Taalas. Inom meteorologin har man strävat till internationellt samarbete redan under tvåhundra år, alltså redan långt innan FN grundades. Taalas bakgrund och erfarenheter ger honom en bra grund för att beskriva FN-systemets svagheter och möjligheter i dagens värld. Det gör han också, på ett intressant och personligt sätt. Både den kritik han framför, och de förbättringar och reformer han anser vara möjliga, grundar sig på hans praktiska erfarenheter av att arbeta inom FN-systemet.

Boken fokuserar på arbetet i WMO-högkvarteret i Geneve och beskriver valet till posten som generalsekreterare och vardagen i en stor organisation. Taalas ger också sin syn på svårigheterna att genomföra administrativa reformer och skriver om sina erfarenheter av att leda WMO under coronapandemin. Avslutningsvis skriver han också en del om hur det är att vara internationell klimatforskare med allt vad det innebär av många och långa resor och om hur viktigt det är att också kunna marknadsföra centrala men politiskt kontroversiella forskningsresultat.

Den kritik Petteri Taalas framför mot FN-systemet är inte ny, och rätt typisk för den som ser på FN-systemet med nordiska ögon. Han noterar alla möten

som börjar först långt efter utsatt tid, arbetsgrupper som mest verkar mötas för att man alltid har gjort det, och för att dessutom ge medlemmarna några trevliga dagar i Genève eller någon annan plats på jordklotet. Sekretariatet verkar jobba i en ganska sävlig takt, också cheferna. För höga löner, för långa anställningar och för liten personalomsättning, konkluderar Taalas. Ofta upplever man internt konstgjorda konflikter mellan länder och regioner som snarare bygger på personkonflikter än olika politiska mål. Medlemsländerna verkar inte alltid veta hur man ska ställa krav på organisationen, samtidigt som det finns länder som inte heller har något intresse av att sekretariatet driver frågor aktivt. Alla de här erfarenheterna hade Petteri Taalas redan med sig från sina tidigare WMO-uppdrag, när han 2015 utsågs till generalsekreterare. WMO är inte i första hand en politisk utan en vetenskaplig och teknisk organisation. Taalas vetenskapliga meriter vägde därför tungt i valet, liksom också hans erfarenhet både som avdelningschef i WMO och som Finlands representant i förvaltningsrådet. Att han blev vald med klara siffror ansågs ändå vara något av en överraskning.

Finland har haft få ledande positioner inom FN-organisationerna. Danmark, Norge och Sverige har på den punkten varit betydligt mera framgångsrika. Taalas funderar en del på det här och undrar om vi i Finland inte är tillräckligt bra på att bygga upp internationella karriärer och nätverk. Själv understryker han betydelsen av mänskliga kontakter. De byggs inte i någon större grad upp under formella möten, utan under middagar och andra sociala evenemang. Där pekar Taalas på ett fenomen som har varit rätt allmänt förekommande bland finska beslutsfattare och tjänstemän. Många tror sig vara effektiva, eller vill åtminstone ge sken av att vara det, genom att åka direkt till och från möten, och hoppa av ”onödiga” middagar, exkursioner eller annat program där man får närmare kontakt med sina kolleger. Taalas hoppas att en yngre generation ska bli bättre på att nätverka, men har också noterat ett ökande intresse för att jobba utomlands bland yngre tjänstemän.

Med ett klart valresultat i ryggen fick Taalas det mandat han behövde för att reformera WMO. Utgående från den kritik han tidigare hade framfört gick han också raskt in för att förnya både strukturer och personalpolitik. För att lyckas med detta behövde han samla en ledningsgrupp som han kunde lita på, och säkra det stöd han behövde från tillräckligt många medlemsländer. Motståndet mot förändringar var starkt. Stor nytta i arbetet hade han av att han hade lyckats etablera ett nära samarbete med FN:s generalsekreterare António Guterres. Det var lite av en tillfällighet. Det visade sig nämligen att generalsekreteraren hade ett stort intresse för klimatfrågorna, och gärna ville medverka i presentationerna av de globala klimatrapporter som WMO producerade.

Under Petteri Taalas tid på WMO inleddes ett stort projekt för att förnya väderlekstjänsterna globalt. Projektet är ett bra exempel på det betydelsefulla arbete som många FN-organ ofta genomför i det tysta och utan att få så mycket erkännande för sina insatser. I anslutning till ett WMO-evenemang 2021 fick organisationen av FN:s generalsekreterare i uppdrag att uppgöra en plan för att ge alla världens folk tillgång till högklassiga väderprognoser. Det här arbetet, som utförs i samarbete också med andra FN-organ och Röda Korset, omfattar planer för hur vädertjänsterna i cirka hundra länder ska kunna göras klart bättre än i dag, särskilt i Afrika och i många ö-stater. Fram till slutet av 2027 kommer över tre miljarder dollar att användas för programmet. Genom programmet strävar man särskilt efter att förbättra tjänster som stöder den allmänna säkerheten, lantbruket, energiproduktionen, turismen, hälsovården och kommunikationerna. En modell för det här arbetet utgör de väderprognoser Meteorologiska institutet i Finland kan erbjuda för att förutse störningar i till exempel eldistributionen, trafikförhållandena och lantbruket, eller för att optimera energiproduktionen. Programmet som går under benämningen "Early Warning Services for All" är enligt Taalas ett av de mest centrala projekten på globalt plan för att underlätta anpassningen till klimatförändringen. Han påpekar också hur viktigt det är att det finns ett fungerande samarbete mellan meteorologiska institut och myndigheter som ansvarar för säkerhet och räddningstjänster. Och att väderprognoser tas på allvar. Han ger exempel från Afrika på hur illa det kan gå när koordineringen inte fungerar och prognoser inte ges den tyngd de borde få. Också i Europa finns det färsk exempel på det här.

Ett kort avsnitt i boken tar också upp USA:s roll i klimatsamarbetet under president Trumps första presidentperiod. En intressant erfarenhet med tanke på att Trump nu är tillbaka på presidentposten. Senast motarbetade Trump-administrationen aktuella reformförslag, lämnade medlemsavgifter obetalda och gick ur Parisavtalet, den globala överenskommelsen om klimatet. Utgångsläget är alltså inte det bästa.

FN uppfattas ofta som en ineffektiv och onödig organisation, skriver Petteri Taalas. Han hänvisar bland annat till nuvarande generalsekreteraren António Guterres som har sagt att FN varken har makt eller pengar. Taalas framför ändå en optimistisk syn på världsorganisationen. FN försöker främja levnadsförhållandena på vår glob genom olika program och med ordets makt. Tidvis kan FN också vara ett moraliskt samvete och försöka tygla regeringar som inte verkar för sina medborgares bästa. Utan FN skulle världen enligt honom vara en dystrare plats.

Guy Lindström

Petteri Taalas. *Maaailmanparantajat – Miltä YK näyttää sisältäpäin?* (Världsförbättrarna – Hur ser FN ut inifrån?), Tammi, Helsingfors 2024.

NORDISK ARBEIDERLITTERATUR

NordArb – Nordisk nätverk för arbetarlitteraturforskning – gir med den omfangsrike antologien *Arbeterlitteratur bortom kanon* ut bok nr. 7 i en serie der første utgivelse kom i 2011. De fleste antologiene har kommet ut i Sverige, mens bok 5 har norske redaktører og er utgitt i Bergen, slik bok 6 har noen danske redaktører, dansk tittel og kom ut i Ålborg. Det nordiske skulle slik være godt ivaretatt, selv om den antologien som skal omtales her i stor grad er skrevet av svensker og omhandler svenske forhold og svenske bøker. Kanskje er det både samfunnsmessige, historiske og litteraturhistoriske grunner til at den svenske arbeiderlitteraturen ser ut til å få størst oppmerksomhet?

«Arbeiderlitteratur» er som så mange andre sjangerbestemmelser problematisk. Begrepet kan omfatte tekster i alle skjønnlitterære sjangre, men omfatter i betydelig grad også sakprosa – ikke minst innenfor dokumentarlitteraturen. Samtidig er skildringer av nød og elendighet i lavere klasser av befolkningen gjennom selvbiografiske oppvekstskildringer en viktig del av arbeiderdiktningen – ikke minst fordi noen av de sterkeste og litterært sett mest verdifulle bidragene til denne litteraturen kan sies å ligge her. Det er langt fra for eksempel statarlitteraturens kraftfulle svenske romaner på 1930-tallet eller Andersen Nexø's bøker om Pelle Erobreren, til folkelesningens underholdningslitteratur. Den kan riktignok ha «arbeiderlitterære» perspektiv, men ut fra de fleste kriterier vi tradisjonelt vurderer litteratur mot, faller de helt igjennom. Det betyr likevel ikke at slike bøker og konteksten de kan settes inn i, ikke kan gi ny kunnskap og innsikt ved nettopp å finne en tilnæringsmåte, en vinkling, innenfor arbeiderlitteraturens område.

Seminar blir til antologi

Utgangspunktet for en antologi av dette slaget er nesten alltid et seminar med en rekke forelesninger som blir til artikler og som til slutt blir til noe som ligner kapitler i en bok. I denne boken tror jeg det må holde å si at vi har en samling av svært ulike artikler av ujevn kvalitet, men med stor likhet når det gjelder hvordan tekstene er strukturert eller konstruert. De er inntil det kjedsommelige altfor like i sine ansatser og sluttsatser og i et helt grunnløst behov mange må ha følt for å ha en så omfattende litteraturliste som mulig. Hvis systemet med «peer review» (fagfelleevaluering heter det på norsk) fører til resultater som dette, burde redaktørene ha tenkt seg om et par tre ganger

og sørget for større variasjon. Det er ikke sikkert at kravet om «forskning» og «vitenskapelighet» må være så absolutt at ikke friere tekster – essays, kåserier, personlig formidlede opplevelser av lesning – også kunne ha funnet sin plass i en slik antologi.

Valget av materiale som blir presentert, studert og vurdert, spenner vidt og går i alle retninger, så hvorfor må tekstene som behandler dette sprikende materialet bli så like? Samtidig som det er imponerende hva nettverket for arbeiderlitteratur har fått til – og den boken jeg omtaler imponerer også på mer enn én måte – kan det stilles spørsmål både til tekstutvalg og tilnæringsmåte. Det må nesten være slik når en svært samkjørt gruppe møtes til seminar for å behandle tekster som er bortenfor feltet «arbeiderlitteratur» – noen kanskje til og med litt utenfor kanon slik nettverket gjennom en rekke tidligere bøker har etablert den. Det kan ikke være tvil om at NordArb har gjort seg fortjent til å ha definisjonsmakt over feltet. Det har nok vært helt nødvendig å utvide definisjonen fra den som vi forholdt oss til på 1970-tallet – at arbeiderlitteratur var «tekster skrevet av, for og om arbeiderklassen» - for de tre absolutte kravene var det ikke mange bøker eller tekster som levde opp til.

«Bortom kanon»

Det jeg har nevnt om definisjonsproblemer og avgrensning av arbeiderlitteraturen, antyder noe om hvor vanskelig det er å etablere en kanon som det kan bli en form for konsensus omkring. Gjennom sin langvarige og omfattende aktivitet må nettverket for nordisk arbeiderlitteratur ha nådd langt i så henseende. Uten å være ganske så trygg på hva som faller inn under kanon, blir det umulig å plassere noe «bortom» eller i ytterkantene. I denne antologien gjøres det mange og til dels spennende forsøk på å finne tekster av det ikke-kanoniske slaget og så utlegge og studere dem for å se omtrent hvor de ligger i feltet. Det skjer gjennom alle bidragene, der tekstene som behandles er det som skiller artiklene tydeligst fra hverandre. Av bokens fire avdelinger er det utvilsomt første del som er mest avgjørende for at vi som lesere skal akseptere det videre tekstutvalget og det alvoret alle tekster – også de som er alt annet enn alvorlige – blir behandlet med.

Første del har overskriften «Arbetslitteratur, värde och värdering» og tar blant annet for seg svensk arbeiderdiktning og kanon. Det er en klargjørende tekst; ikke minst fordi den går inn på og drøfter ulike definisjoner som nettverket har arbeidet ut fra i sin praksis. Klassebevissthet og klasse-karakter er noen stikkord; andre er «en mindre litteratur» (i mine studentdager snakket vi til og med om en «underlødige litteratur!») og en subversiv og politisk diktning. Helt enkelt kan det være slik at lesningen av tekster *som* arbeiderlitteratur, kan sette forskeren på rett spor. Proletær bakgrunn eller oppfordring til klassekamp kunne kanskje føyes til. De andre artiklene i første del handler også om vurdering og omvurdering, og her bringes ikke-nordisk litteratur inn. Om

amerikansk arbeiderlitteratur virkelig skulle tas med, ville jeg nok valgt James T. Farrell og bøkene om Studs Lonigan – eller en streikerroman som Steinbecks *In Dubious Battle*. Men de få gangene bidragene handler om ikke-nordiske tekster, er det stort sett fint gjort.

Det er ikke mulig å gå inn på alle enkeltbidragene, men la meg nevne hva de tre andre delene av antologien har som overskrift, for slik å antyde rekkevidde og omfang av den store innsatsen som ligger bak: Del 2: «Arbetarlitteraturens och arbetarlitteraturforskningens förhållande til kanon»; blant annet med bidrag om Jan Fridegårds *En natt i juli* og kvinnelige forfattere og kanon. Del 3: «Utanfor eller bortom arbetarlitteraturens kanon» viser direkte til det hele antologien har som emne og omhandler blant annet regional arbeiderlitteratur og oppbyggende litteratur. Artikkelen om novellens betydning for mange selvlærte skribenter er særlig interessant. I Del 4 – «Arbetarlitteratur i nye genrer och medier» beveger seg virkelig langt utenfor kanon, for eksempel i artikkelen om bildeboken *Hull & Sønn* eller når influenserbøker diskuteres som mulig arbeiderlitteratur.

Til slutt: Et nettverk som arbeider så vidt tett og produktivt sammen må alltid passe seg for ikke å bli det som amerikanerne kaller «a mutual admiration society». Det har NordArb klart, men om man gikk bort fra å føre opp «kilder» for hver artikkel og i stedet brukte «Works Cited», ville man unngå talløse henvisninger til de samme tekstene, de samme forfatterne, hvorav ubegripelig mange er en del av nettverket.

Hans H. Skei

Beata Agrell, Anna Forsberg & Magnus Nilsson, red. *Arbetarlitteratur bortom kanon. Nordiska perspektiv*. Malmö Universitet, Malmö 2024.

SÅ ÖVERGAV SVERIGE ALLIANSFRIHETEN

Att Sverige blev medlem i Nato är nog den viktigaste politiska händelsen i vårt land under det här seklet. Otaliga gånger har det upprepats att det innebar slutet på 200 års neutralitetspolitik. Den officiella trosbekännelsen var länge ”alliansfrihet i fred för neutralitet i krig”. Varken det ena eller det andra var mot slutet alldeles korrekt. Sveriges medlemskap i EU ändrade de rättsliga grundvalarna; frågan är om man haft rätt att tala om neutralitet därefter. Det har man emellertid gjort högst officiellt, bl.a. i riksdagen. Ett allmänt omfattat omdöme har varit att ”neutralitetspolitiken har tjänat oss väl”, dock utan att det preciserats på vilket sätt. Utan att

gå närmare in på juridiken kommer jag att beröra dessa frågor i det följande. De är ofrånkomliga om man tar del av den bok om övergången till Nato, *Högt över havet: så övergav Sverige alliansfriheten* av Maggie Strömberg och Torbjörn Nilsson, som jag här anmäler och livligt rekommenderar.

Natoprocessen 2022 fördes av Finland och Sverige gemensamt. Det gör boken både mera intressant och, faktiskt, mera lättläst.

Neutralitetspolitiken blir ett viktigt ämne för statsvetenskapen under åren framöver. Den hastiga scenförändringen 2022 kommer då att bli av väsentlig vikt. Det är därför angeläget att dokumentation sker så snabbt som möjligt. Redan efter några få år kan minnesbilder vara borta eller åtminstone ha suddats till. Här ligger en stor förtjänst hos Strömbergs och Nilssons bok. Eftersom man inte kan vänta på vetenskapliga undersökningar är man hänvisad till den goda journalistiken. Ingen tvekan råder om att de båda författarna – erfarna och erkända journalister – har gjort ett förstklassigt arbete. Av stort värde är att de i ett fyrtiosidigt avsnitt lämnar en detaljerad redovisning för sina källor och för hur de har bedrivit sitt arbete. Därmed har de gett underlag för en framtida granskning och stärkt bokens betydelse som källmaterial för kommande framställningar.

En väsentlig men ganska självklar förtjänst är att boken uppfyller rimliga krav på partipolitisk neutralitet. Under den avgörande beslutstiden, februari till maj 2022, hade Sverige en rent socialdemokratisk regering med Magdalena Andersson som statsminister, Finland en av den unga socialdemokraten Sanna Marin ledd koalitionsregering. Såvitt jag kan förstå kan en socialdemokrat utan irritation ta del av boken, fastän författarna är knutna till den moderaterna närstående *Svenska Dagbladet*.

Framställningen är så lättläst och välskriven som man haft anledning att vänta sig av författarna. Boken har sex kapitel. De fem första behandlar tiden från det ryska angreppet på Ukraina den 24 februari 2022 till besluten i maj om en svensk och en finsk ansökan om medlemskap i Nato. Det sjätte kapitlet avser tiden därefter till Sveriges inträde som medlem 2024. Det innehåller alltså en annan berättelse och förbigås här. Även den socialdemokratiska uppföljningen behandlas, såvitt jag kan bedöma på ett fullt godtagbart sätt. Berättelsen är detaljerad och ibland något seg men inte så att det föranleder någon särskild anmärkning. Kapitlen är indelade i 75 korta underavsnitt med särskilda rubriker, vilket väsentligt underlättar för läsaren.

För att riktigt tillgodogöra sig boken krävs en del kunskaper om utrikespolitik under det senaste seklet och naturligtvis om Nato. Författarna har enligt min mening inte hanterat denna kunskapsfråga på bästa sätt. De har gett den framstående diplomaten Gunnar Hägglöf en central position i berättelsen utan att närmare motivera det. Inte mindre än 15 underavsnitt har hans namn i

rubriken och bryter tråden i framställningen, vanligen för att föra in vissa historiska notiser. Även om Nato och Nato-debatten hade en del sakupplysningar varit av värde. Jag föreställer mig att det hade varit till fördel för läsarna om boken hade inletts med några sidor med en del grundläggande bakgrundsfakta medan Hägglöf-avsnitten fått utgå.

Av kravet på partipolitisk neutralitet har följt ett tvång att begränsa framställningen till själva skeendet 2022-24. Dispositionens huvuddrag har varit givna. Den centrala frågan är givetvis den snabba svängningen från neutralitet till medlemskap i Nato. Hur gick den till och hur skall den uppfattas? En vidare diskussion hade författarna knappast kunnat gå in på utan att hamna i svårigheter. Att läsaren stimuleras till vidare funderingar är emellertid oundvikligt och enligt min mening en av bokens förtjänster. Oavsett partipolitisk inställning kan man inte undgå att reflektera över att det gick så fort att sätta punkt för 200 års neutralitetspolitik och vad som egentligen har lagts in i begreppet neutralitetspolitik.

För den som redan tidigare förespråkade ett Nato-medlemskap ligger det nära till hands att peka finger och tolka skeendet så, att neutraliteten mest var en politisk, taktisk ståndpunkt som övergavs så snart det blev allvar. Oavsett förhandsståndpunkt kan det också ligga nära till hands att tillskriva Finland det tyngsta ordet. Författarna diskuterar inte frågorna explicit och det vill inte heller jag, men några ord syns mig dock vara på sin plats.

Min bedömning är att boken inte ger underlag för något fingerpekande. Att talet om neutralitet varit seriöst står utom tvekan efter läsningen av författarnas noggranna genomgång av skeendet. Däremot är det oklart vad som har lagts in i ordet neutralitet från tid till annan. Det är tydligt att alliansfriheten åtminstone i modern tid har varit det centrala, inte neutraliteten.

Finlandsargumentet är svårare att värdera. Mitt intryck efter läsningen är att Finland har haft det avgörande ordet men att det inte bör värderas alltför högt. Av de båda statsministrarna har utan tvekan Marin varit mest benägen för ett Nato-medlemskap, av försvarsministrarna har den svenske alldeles klart varit den mest negative. Det finns emellertid inte underlag för att lägga särskilt stor del av ansvarsbördan på Finland.

För mig har en utgångspunkt varit att Finland och Sverige måste hålla ihop och att Finland därför haft det avgörande ordet. Det har synt mig närmast otänkbart att Norden skulle omfatta fyra Nato-medlemmar och en utomstående, vare sig Finland eller Sverige. Alldeles klart är också att man på båda sidor höll hårt på sammanhållningen. Huvudalternativet till ett svenskt medlemskap i Nato var också en försvarspakt med Finland: vad en sådan konkret skulle innebära har jag dock inte fått klart för mig. Det framgår inte tydligt i boken.

Den invanda – men inte längre officiella – klyschan ”alliansfrihet i fred för neutralitet i krig” är svår att förena med händelseförloppet våren 2022. Så

snart ett krig inträffade i vår närhet övergavs neutralitetspolitiken i stället för att sättas på prov. Naturligare är att se neutralitetspolitikens innebörd inte så att den bestämde vårt handlande i krig utan så att den gav oss en förmånlig, obunden ställning på det internationella planet, med särskilda möjligheter till agerande. Denna tolkning återverkar på den andra fomen: ”neutralitetspolitiken har tjänat oss väl”. När och hur? Knappast under de båda världskrigen. Norden var ingen naturlig skådeplats för det första, och för Hitler var nog tillgången till den svenska järnmalmens avgörande, inte neutralitetsdeklarationen. Däremot är det lätt att se att den obundna positionen har medfört fördelar i ”normal” fredstid, men jag undrar om den vanlige medborgaren uppfattat läget så.

Att boken trots omfång och detaljrikedom håller läsarens intresse vid liv beror, tror jag, delvis på det rika persongalleriet och författarnas förmåga att skildra. Jag kan givetvis inte svara för riktigheten av de bilder som tecknas. Jag blev t.ex. något besviken av den bild som tecknas av Finlands president Sauli Niinistö som har fått något vaga drag. Han ställs ofta i motsättning till statsministern; båda har nu lämnat den finska politiken. Möjligen kan man spåra vissa samarbetssvårigheter mellan en 74-årig president och en 37-årig statsminister. Förtjänt att citeras är presidentens svar på frågan vad som skiljer Finlands och Sveriges syn på Ryssland: det finns 1 300 skillnader.

Till sist vill jag nämna att den här texten är skriven före presidentskiftet i USA och alltså före den säkerhetspolitiska förändring som det medförde. Nato betyder inte idag detsamma som den organisation som Magdalena Andersson och Sanna Marin ville föra oss in i.

Fredrik Sterzel

Maggie Strömberg och Torbjörn Nilsson. *Högt över havet: så övergav Sverige alliansfriheten*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2024.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Guy Lindström, *NT:s* redaktör i Finland, Grankulla

Hans H. Skei, *NT:s* redaktör i Norge, Oslo

Erik Steffensen, billedkunstner og professor em., København

Fredrik Sterzel, professor em., Stockholm

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 1 november 2022

Socialdemokratiet	50
Venstre	24
Moderaterne	15
Socialistisk Folkeparti	15
Liberal Alliance	15
Danmarksdemokraterne	13
Det Konservative Folkeparti	10
Enhedslisten	9
Radikale Venstre	7
Danske Folkeparti	6
Alternativet	5
Inuit Ataqatigiit(Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Sanbandsflokkurin (Färörarnas repr)	1
Javnaðarflokkurin (Färörarnas repr)	1
Uden for folketingsgrupperne	5

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 2 april 2023

Samlingspartiets riksdagsgrupp	48
Sannfinländska riksdagsgruppen	46
Socialdemokratiska riksdagsgruppen	43
Centerns riksdagsgrupp	23
Gröna riksdagsgruppen	13
Vänsterförbundets riksdagsgrupp	11
Svenska riksdagsgruppen	10
Kristdemokratiska riksdagsgruppen	5
Liike Nyt-rörelsens riksdagsgrupp	1

Island		Färöarna	
Alltinget 63 medlemmar		Lagtinget 33 medlemmar	
Val 30 november 2024		Val 8 december 2022	
Alliancen/Samfylkingin	15	Javnaðarflokkurinn	
Selvtæðingdpartiet/ Sjálfstæðisflokkur	14	(Sociademokraterne)	9
Liberal reform/Viðresin	11	Sambandsflokkurinn	
Folkets parti/Flokkur fólksins	10	(Samhørigdpartiet)	7
Centerpartiet/Miðflokkurinn	8	Fólkaflokkurinn (Folkepartiet)	6
Fremskrittspartiet/ Framsóknarflokkurinn	5	Tjóðveldi (Det republikanske Parti)	6
Venstrepartiet – De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð - Piratpartiet/Píratar	-	Framsokn 3 Miðflokkurinn (Centerpartiet)	2
Norge		Grönland	
Stortinget 169 representanter		Inatsiartut 31 medlemmar	
Val 13 september 2021		Val 6 april 2021	
Nästa val 8 september 2025		Nästa val 2025	
Arbeiderpartiet	48	Inuit Ataqatigiit	12
Høyre	36	Siumut	10
Senterpartiet	28	Partii Naleraq	4
Fremskrittspartiet	21	Demokraterne	3
Sosialistisk Venstreparti	13	Attasut	2
Venstre	8	Åland	
Rødt	8	Lagtinget 30 ledamöter	
Kristelig Folkeparti	3	Val 15 oktober 2023	
Miljøpartiet De Grønne	3	Åländsk Center	6
Pasientfokus	1	Liberalerna på Åland	8
Sverige		Moderat samling	4
Riksdagen 349 ledamöter		Obunden samling	5
Val 11 september 2022		Ålands socialdemokrater	3
Socialdemokraterna	106	Hållbart initiativ	1
Sverigedemokraterna	72	Pro Åland	1
Moderaterna	68	Grön vänster	1
Centerpartiet	24	Övriga	1
Vänsterpartiet	24		
Kristdemokraterna	19		
Miljöpartiet de gröna	18		
Liberalerna	16		
Utan partibeteckning	2		

EU-valet

720 platser
val 9 juni 2024

DK 15 mandat, FI 15 mandat, SE 21 mandat

EPP - Europeiska folkpartiets grupp Kristdemokrater
DK 2, FI 4, SE 5

S&D - Gruppen Progressiva förbundet av Socialdemokrater i
Europaparlamentet
DK 3, FI 2, SE 5

PfE - Patriots for Europe
DK 1, FI -, SE -

ECR - Gruppen Europeiska konservativa och reformister
DK 1, FI 1, SE 3

Renew Europe - Gruppen Renew Europe
DK 4, FI 3, SE 3

Gröna/EFA - Gruppen De gröna/Europeiska fria alliansen
DK 3, FI 2, SE 3

The Left - Vänstergruppen i Europaparlamentet - GUE/NGL
DK 1, FI 3, SE 2

ESN - Europe of Sovereign Nations
DK -, FI -, SE -

NI - Grupplösa
DK -, FI -, SE -

/LW per februari 2025
Källor: Parlamentens och Valmyndighetens hemsidor

SAMMANFATTNING

2025 års första utgåva av *Nordisk Tidskrift* har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. Den sammanfattande inledningen till temat har huvudspår Norden i NATO, och den är skriven av Guy Lindström. För de ländervisa översikterna svarar Arne Hardis för Danmark, Tommy Westerlund för Finland, Orri Páll Ormarsson för Island, Harald Stanghelle för Norge, My Rohwedder för Sverige samt Jan Kløvstad för de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland. Tecknarna är för Danmark Jens Hage, Finland Wilfred Hildonen, Island Ívar Valgarðsson och Björn Heimir, Norge Inge Grørdum och Sverige Magnus Bard.

Följt efter politiktemat presenteras Magnus Bards betraktelse om satirens roll och utveckling. Den har nedtecknats av Lena Wiklund. Ytterligare bidrag på artikelsidan är Marianne Krogh Andersens text om Grönlands mineraler. Filmen Stormskärs Maja utspelar sig i den åländska skärgården på 1940-talet. Den omskrivs av Tomi Riitamaa. I *NT*-serien Nordiska Designer har turen kommit till Island, där Arndís S. Árnadóttir har beskrivit Sveinn Kjjarvals gärning.

I *NT-intervjun* samtalar Gerður Kristný med f.d statsminister Katrín Jakobsdóttir.

Under vinjetten *För egen räkning* efterfrågar Gunilla Kindstrand ett större intresse för grannländerna i diskussionen om en kulturkanon i Sverige.

Johan Strang analyserar i *Krönikan om nordiskt samarbete* Nordisk nyordning från USA till Europa.

I avdelningen *Letterstedtska föreningen* omskrivs evenemang-
et "Översättningen i centrum" som ramade in utdelningen av 2024 års översättarpris till Janina Orlov. Louise Hertzberg har refererat samtalet mellan prismottagaren och författarna Rosa Liksom samt Sofi Oksanen. Därpå följer en LF-föreläsning med Julia Tidigs.

I *Bokessän* har Erik Steffensen fördjupat sig i Henrik Wivels verk om konstnären J.F. Willumsen.

Kring böcker och människor består av tre bidrag. Guy Lindström skriver om Petteri Taalas syn inifrån FN-systemet. Hans H. Skei har gjort en genomläsning av boken *Arbetarlitteratur bortom kanon. Nordiska perspektiv*. Avdelningen avslutas med Fredrik Sterzels tankar kring Maggie Strömberg och Torbjörn Nilssons bok om Sverige och alliansfriheten.

Sist i numret återfinns mandatställningen i de nordiska parlamenten.

LW

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin vuoden 2025 ensimmäisen numeron pääteema on menneen vuoden poliittiset tapahtumat Pohjoismaissa. Kokoavan johdannon on kirjoittanut Guy Lindström, ja se käsittelee ensisijaisesti Pohjoismaita NATOssa. Maakohtaisista katselmuksista vastaa Arne Hardis (Tanska), Tommy Westerlund (Suomi), Orri Páll Ormarsson (Islanti), Harald Stanghelle (Norja), My Rohwedder (Ruotsi) sekä Jan Kløvstad (itsehallintoalueet Färsaaret, Grönlanti ja Ahvenanmaa). Kuvat ovat piirtäneet Jens Hage (Tanska), Wilfred Hildonen (Suomi), Ívar Valgarðsson ja Björn Heimir (Islanti), Inge Grødum (Norja) ja Magnus Bard (Ruotsi).

Poliitikateeman perään esitellään Magnus Bardin ajatuksia satiirin roolista ja kehityksestä. Tekstin on kirjoittanut Lena Wiklund. Artikkelipuolelta löytyy myös Marianne Krogh Andersenin teksti Grönlannin mineraaleista. Ahvenanmalle sijoittuvasta elokuvasta Myrskyluodon Maija kirjoittaa Tomi Riitamaa. NT-sarjassa pohjoimaisista muotoilijoista vuorossa on Islanti; Sveinn Kjarvallin tuotannosta on kirjoittanut Arndis S. Árnadóttir.

NT-haastattelussa Gerður Kristný keskustelee entisen pääministeri Katrin Jakobsdóttirin kanssa.

Vinjetin *För egen räkning* (Omaan laskuun) alla Gunilla Kindstrand peräänkuuluuttaa suurempaa kiinnostusta naapurimaita kohtaan keskustelussa Ruotsin kulttuurikaanonista.

Johan Strang analysoi kolumnissaan *Krönika om nordiskt samarbete* (Kolumni pohjoismaisesta yhteistyöstä) pohjoismaiden suuntautumista pois USAsta kohti Eurooppaa.

Osastossa *Letterstedtska föreningen* kerrotaan "Översättningen i centrum" (Kääntäminen keskipisteessä) -tapahtumasta, joka antoi puitteet vuoden 2024 käännöspalkinnon jakamiselle. Palkinnon sai Janina Orlov. Louise Hertzberg referoi palkinnonsaajan ja kirjailijoiden Rosa Liksom ja Sofi Oksasen käymää keskustelua. Sen jälkeen tapahtumassa seurasi Julia Tidigsin LF-luento.

Kirjaesseessä Erik Steffeson on syventynyt Henrik Wivelin teokseen taiteilijasta J. F. Willumsen.

Osasto *Kring böcker och människor* (Kirjoista ja ihmisistä) koostuu kolmesta tekstistä. Guy Lindström kirjoittaa Petteri Taalaksen näkemyksistä YK-järjestelmän sisäpuolelta. Hans H. Skei on lukenut kirjan *Arbetarlitteratur bortom Kanon. Nordiska perspektiv*. Osasto loppuu Fredrik Serzelin ajatuksiin Maggie Strömbergin ja Torbjörn Nilssonin kirjasta *Sverige och alliansfriheten*.

Lopuksi numerosta löytyy tiedot pohjoismaiden parlamenttien paikkajaosta.

LW

Suomennos: Peter Mickwitz

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri är en av Nordens äldsta kulturtidskrifter. Den utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Nordisk Tidskrift vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt berör de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. I tidskriften publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor och under vinjetten För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återfinns ett temanummer *Politik i Norden* samt *Litteraturen i Norden* det gångna året. Tidskriften har en samnordisk redaktion och språken i artiklarna är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken. Tidskriften sprids i hela Norden i en tryckt upplaga samt på nätet.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2025 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2025 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5, Nordisk Tidskrift. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen är en förening för nordiskt samarbete i samtiden grundad 1875. Ändamålet är att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Uppgiften är att dela ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdela en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ge ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Vasagatan 28, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12. E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil. kand. Louise Hertzberg
Tel. +46(0)73-327 69 90. E-post: louise.hertzberg@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel. +46-(0)70-405 00 31. E-post: lana.wiklund@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Egekærvej 19, DK-3220 Tisvildeleje
Tel. +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel. +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Hallgerðargata 7, IS-105 Reykjavík
Tel. +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel. +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no